

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
การศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน
จังหวัดชลบุรี

A study of the potential of Fisheries Cultural Learning Resources
in Chonburi Province

ภายใต้แผนงาน
การวิจัยและสร้างนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ

หัวหน้าโครงการ รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์
ผู้ร่วมวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์

โครงการวิจัยได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยบูรพา
ผ่านกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565
งบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.)

ประเภท Fundamental Fund

รหัสโครงการ 2493404
เลขที่สัญญา ววน.9.1/2565

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์
การศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน
จังหวัดชลบุรี
A study of the potential of Fisheries Cultural Learning Resources
in Chonburi Province

ภายใต้แผนงาน
การวิจัยและสร้างนวัตกรรม เพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่และลดความเหลื่อมล้ำ

หัวหน้าโครงการ รองศาสตราจารย์ ดร.สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์
ผู้ร่วมวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัย จากมหาวิทยาลัยบูรพา ผ่านกองทุนส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 งบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
(ววน.) เลขที่สัญญา ววน.9.1/2565

Acknowledgment

This work was financially supported by (i) Burapha University (BUU), (ii) Thailand Science Research and Innovation (TSRI), and (iii) National Science Research and Innovation Fund (NSRF) (Fundamental Fund: Grant no.9.1/2565).

บทคัดย่อ

การศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี 2) เพื่อสำรวจและรวบรวมทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี 3) เพื่อประเมินศักยภาพชุมชนและการประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน ในการจะพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การดำเนินการวิจัยใช้แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้และทุนวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินการ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical approach) ในการดำเนินการในการศึกษาพัฒนาการของทุนวัฒนธรรมที่มีรากมาจากอดีต เพราะข้อมูลทางประวัติศาสตร์คือทุนวัฒนธรรมที่สำคัญในการที่จะขับเคลื่อนเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นการแปลงทุนวัฒนธรรมให้เป็นทุนเศรษฐกิจ โดยใช้การวิจัยแนว “ประวัติศาสตร์ทั้งหมด” (Total history) ร่วมกับการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้เสียในการพัฒนาทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมถึงการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อมาจัดทำแผนที่วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 9 ชุมชน

โครงการวิจัยนี้มีความสัมพันธ์กับโครงการอื่น ๆ ภายใต้แผนงาน คือภายหลังจากการสำรวจและประเมินศักยภาพจะนำไปสู่การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การพัฒนานวัตกรรมสื่อสาร และมีการประเมินประสิทธิภาพของการจัดการเพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับสากล

ผลจากวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) การเพิ่มขึ้นของอัตราการเติบโตของมูลค่าเศรษฐกิจฐานรากและมูลค่าสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน 2) การเสริมพลังในการพัฒนาชุมชนโดยสามารถสร้างนวัตกรรมชุมชนที่มีทักษะในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง 3) การตระหนักถึงการใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับทุนวัฒนธรรมของชุมชน

Abstract

The objectives of a study of the potential as a cultural learning center of local fishing communities are: 1) To study the history of local fishing communities in Chonburi Province 2) to explore and collect the cultural capital of local fishing communities in Chonburi Province 3) To assess the community potential and to assess the cultural capital of local fishing communities in order to develop into a learning center that promotes cultural tourism

The research is based on the concept of sustainable tourism development, cultural tourism learning resources and cultural capital. A qualitative research method using a historical approach by using research “Total history” because historical data is an important cultural capital in order to drive economic value. It transforms cultural capital into economic capital. Data collection by interviews and focus group discussions with experts and stakeholders in the development of local fishery cultural capital as a learning center to promote tourism. Including the synthesis of data to create a cultural map that connects all 9 local fishing communities.

This research project is related to other projects. After the survey and assessment of the potential, it will lead to development as a cultural learning center, development of communication innovation and assessing the effectiveness of management to develop a model cultural learning center that promotes international tourism.

The results of this research are expected to have at least 3 impacts on local communities: 1) an increase in the growth rate of the grassroots economy; and the value of community products; 2) empowering community development by creating community innovators with self-solving skills; 3) realizing the use of cultural capital to develop tourism for It adds value to the cultural capital of the community.

สารบัญเรื่อง

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
สารบัญเรื่อง	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ (Introduction)	1
บทที่ 2 วิธีการดำเนินการวิจัย (Material & Methods)	10
บทที่ 3 ผลการวิจัย (Results)	13
บทที่ 4 อภิปรายและสรุปผลการวิจัย (Discussion & Conclusion)	98
บทที่ 5 ผลผลิต/ผลลัพธ์/ผลกระทบ (Output/Outcome/Impact)	103
เอกสารอ้างอิง	113
ภาคผนวก	117
ประวัตินักวิจัย	122

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	แผนการดำเนินงานวิจัย	12
3.1	การประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านตามองค์ประกอบศักยภาพ การท่องเที่ยว 6A's	88
3.2	การประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี	89
5.1	ผลผลิตที่เกิดขึ้นจริง (Output) โดยข้อมูลนี้ต้องสอดคล้องกับข้อเสนอการวิจัย (Proposal) ที่ได้เสนอกับแหล่งทุน	104
5.2	ประเภทของผลผลิต	105
5.3	ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง (Outcome)	108
5.4	ประเภทของผลลัพธ์และคำจำกัดความ (Type of Outcomes and Definition)	109

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ 2 ตามแนวทางของ World Tourism Organization (UNWTO)	4
2	กรอบแนวคิดการวิจัย	8
3	แผนที่แสดงภูมิสังฐานชายฝั่งทะเลโบราณ	14
4	ศาลเจ้าฮกเกี้ยน ปูนเก่า	20
5	ตลาดประมงท่าเรือพลี	21
6	ท่าเรือประมงพื้นบ้านปัจจุบัน	22
7	ศาลเจ้าแม่เขาหิน	24
8	ศาลเจ้าหน้าจาชชาติจื้อ	24
9	ตีกรมหาราช	25
10	ท่าเทียบเรือประมงอ่างศิลาปัจจุบัน	25
11	ตลาดประมงพื้นบ้าน อ่างศิลา	25
12	ผ้าทออ่างศิลา	26
13	ครกอ่างศิลา	26
14	ประมงพื้นบ้านหาดวอนนภา	31
15	ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่	32
16	ศาลเจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง	33
17	คลองสุครีพ	35
18	ศาลพระพญายม	36
19	ศาลเจ้าเจียวกั้วแป๊ะกง	36
20	วัดบางพระวรวิหาร	37
21	อุ้ต้อเรือบางพระ	40
22	ชาวประมงบางพระ	41
23	พระจุฑาธราชฐาน	42
24	พระที่นั่งมันธาตุดุรัตนโรจน์	42
25	สะพานอัษฎางค์	43
26	ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ เกาะสี่ซัง	46
27	วัดใหม่เนินพยอม	49
28	ศาลเจ้าแม่เซี่ยะบ้อเนี้ย	50
29	ศาลเจ้าพ่อโกมินทร์	51
30	ท่าเรืออ่าวอุดม	52
31	ศาลเจ้าพ่อโรงโป๊ะ	54
32	วัดประชุมคงคา	54
33	ศาลเจ้าแม่ทับทิม	62

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
34	ศาลเจ้าพ่อแป๊ะกง	62
35	ตึกเก่า ตลาดนาเกลือ	63
36	วัดสว่างฟ้าพุทธาราม	64
37	วัดช่องลม	64
38	ที่ทำการประมงต้นแบบ (บ้านนาเกลือ)	65
39	วัดบางเสร่คงคาราม	67
40	หลวงพ่อดองอยู่	68
41	วัดสามัคคีบรรพต	68
42	สะพานทำเทียบเรือประมงบางเสร่	71
43	การแปรรูปอาหารทะเล	72
44	ที่ทำการกลุ่มเกษตรกรทำประมงบางเสร่	72
45	บางเสร่ใน (อดีต) ความทรงจำ	91
46	แผนภาพแสดงอนาคตของชาวบางเสร่	92
47	เส้นทางการท่องเที่ยว หมู่ที่ 1 บ้านบางเสร่เอื้ออารี	93
48	เส้นทางการท่องเที่ยว หมู่ที่ 2 เนินบรรพต	94
49	เส้นทางการท่องเที่ยว หมู่ที่ 3, 6, 9 (เนินสามัคคี, ห้วยตุ้, ร่วมบำรุง)	94
50	เส้นทางการท่องเที่ยว หมู่ที่ 4 ชุมชนชายทะเล (บ้านล่าง)	95
51	เส้นทางท่องเที่ยว หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 8 (บ้านเป็ด, รวมแปดพัฒนา)	96
52	เส้นทางท่องเที่ยว หมู่ที่ 10 บ้านเกลือดักแก้ว - ห้วยลึก	96

บทที่ 1

บทนำ (Introduction)

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในแผนงานย่อยภายใต้แผนการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) เพื่อยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวระดับโลกรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีในพื้นที่สามจังหวัดในภาคตะวันออก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง ขึ้นเป็นวงแหวนการท่องเที่ยวหลักและขยายสู่แหล่งท่องเที่ยวอื่นโดยอาศัยเครือข่ายโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมและโลจิสติกส์เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC)

ภายใต้แผนพัฒนาจังหวัดชลบุรี 4 ปี (พ.ศ. 2561 - 2564) ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชายทะเลนานาชาติ กิจกรรมการท่องเที่ยว สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานสากลเป็นฐานการกระจายรายได้และสร้างงาน โดยมีเป้าประสงค์อยู่ 2 ประเด็นด้วยกัน คือ 1) แหล่งท่องเที่ยวมีคุณภาพและสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม 2) รายได้จากการท่องเที่ยวต่อคนต่อวันเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับศักยภาพในการพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม และการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ (Business tourism) หรือธุรกิจไมซ์ (MICE) ซึ่งการกำหนดบทบาทและทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัด คือ ชลบุรี: Modern of the East เพราะเป็นเมืองที่มีความทันสมัยผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่น

จังหวัดชลบุรีนั้นเคยเป็นแหล่งที่ตั้งของเมืองท่าที่มีความสำคัญมาก แม้แต่ในปัจจุบันนี้ก็ยังคงเป็นที่ตั้งของท่าเรือที่มีความสำคัญของประเทศรองจากท่าเรือกรุงเทพฯ นั่นก็คือท่าเรือแหลมฉบัง เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งเหมาะสม จังหวัดชลบุรีนั้นมีอาณาเขตติดต่อกับ (ตามเข็มนาฬิกาเริ่มจากทิศเหนือ) ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดจันทบุรี จังหวัดระยอง และติดต่อกับอ่าวไทยทางทิศตะวันตก และมีเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ พัทยา ที่เป็นเมืองท่องเที่ยวติดทะเลที่ทันสมัยเป็นที่รู้จักทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ

ด้วยภูมิประเทศด้านทิศตะวันตกที่ติดอ่าวไทย ทำให้ชุมชนที่ตั้งอยู่ริมทะเลประกอบอาชีพในการทำประมงพื้นบ้านด้วยเรือขนาดเล็กมาอย่างยาวนานและมีวิถีชีวิตแบบ “ชาวเล” แต่ด้วยแผนการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาจนถึงแผนการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) ล้วนมีผลต่อการพัฒนาจังหวัดชลบุรีสู่การเป็นเมืองอุตสาหกรรมที่มีความทันสมัยมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวประมงพื้นบ้านอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยง

ประมงพื้นบ้าน ตามความหมายตามพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 (ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2561) หมายถึง การทำประมงในเขตทะเลชายฝั่งไม่ว่าจะใช้เรือประมงหรือใช้เครื่องมือโดยไม่ใช้เรือประมง ทั้งนี้มิใช่เป็นประมงพาณิชย์ ส่วนชุมชนประมงพื้นบ้านหมายถึงชุมชนฐานรากที่มีการตั้งบ้านเรือนใกล้ชายฝั่งทะเลและมีการทำการประมงในเขตทะเลชายฝั่งไม่ว่าจะใช้เรือประมงขนาดเล็กมีขนาดไม่เกิน 10 ตันกรอสส์ หรือใช้เครื่องยนต์นอกเรือ หรือใช้เครื่องมือประมงโดยไม่ใช้เรือประมงทำการประมงเพื่อยังชีพ หรือเพื่อจำหน่ายในตลาดท้องถิ่นหรือผู้รับซื้อทั่วไป และเป็นฐานเศรษฐกิจของชุมชนในท้องถิ่น นอกเหนือจากนี้ถือเป็นประมงพาณิชย์ อนึ่ง ชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นกลุ่มอาชีพที่มีบทบาทต่อการจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืน การสร้างความมั่นคงทางอาหาร และจำเป็นต่อการพัฒนาความยั่งยืนของอาชีพประมงพื้นบ้าน (บุชิตา สังข์แก้ว และธนุสรณ์ กาญจนวงศ์, 2564, น. 4)

ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรี ได้ประสบปัญหาใหญ่ ๆ 3 ด้าน ด้วยกันคือ

1. ด้านข้อมูลและความรู้ การขาดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ระหว่างกันในการบริหารจัดการประมงให้ทันสมัยแต่ยังคงวิถีและคุณค่าของการทำประมงแบบเดิมไว้ รวมถึงการขาดข้อมูลทางด้านวิชาการต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐต้องให้กับกลุ่มชาวประมง รวมทั้งการไม่มีเครือข่ายการติดต่อสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องระหว่างกันและเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้ที่ถูกต้องและทันสมัยซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

ปัญหาหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการขาดข้อมูลทางวิชาการและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นที่ทันสมัย เช่น ประเด็นการทำประมงที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างการทำประมงอวนจมปู (crab gill net fishery) ซึ่งเป็นเครื่องมือประมงประเภทอวนติดตาชนิดที่ใช้ทำการประมงหน้าดิน โดยให้ผืนอวนอยู่กับที่ (stationary gear) ปล่อยอวนทิ้งไว้ในน้ำค่อนข้างนานเพื่อรอเวลาให้สัตว์น้ำว่ายมาชนตาอวน เป้าหมายของเครื่องมือชนิดนี้คือปูม้า เนื่องมาจากจากความต้องการปูม้ามีเพิ่มมากขึ้น และเป็นที่ต้องการจำนวนมากของตลาดภายในและต่างประเทศ ทำให้มีราคาสูงกว่าสินค้าสัตว์น้ำชนิดอื่นประกอบกับปริมาณปูม้าในธรรมชาติมีน้อยลงจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวประมงมีความพยายามจับปูม้าเพิ่มมากขึ้น เช่น มีการเพิ่มจำนวนผืนอวนให้มีความยาวมากขึ้น และมีการลักลอบใช้อวนจมปูที่มีขนาดช่องตาเล็กมาใช้จับปูม้าที่มีขนาดยังไม่เจริญเติบโตเต็มที่ขึ้นมาใช้ประโยชน์เป็นจำนวนมาก อันเป็นสาเหตุทำให้ทรัพยากรปูม้าลดลง ชาวประมงพื้นบ้านมีการร่วมมือกันในการอนุรักษ์และการวางแผนการใช้ประโยชน์จากปูม้าให้มีความยั่งยืนตลอดไป (สุรพล ฉลาดคิด, 2564)

2. ด้านสังคม เนื่องจากครอบครัวของชาวประมงส่วนใหญ่ขาดคนรุ่นใหม่ที่จะสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านอาชีพประมง อีกทั้งผู้สืบทอดในปัจจุบันยังมีจำนวนน้อย และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งอาจทำให้อาชีพประมงพื้นบ้านสูญหายไปในอนาคต นอกจากนี้การเข้ามาของสังคมทันสมัยในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ที่ส่งให้กลุ่มชาวประมงส่วนใหญ่ที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและมีการศึกษาในระดับขั้นพื้นฐาน ไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้

3. ชุมชนประมงพื้นบ้านไม่มีศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่คอยประสานงานหรือให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับนักท่องเที่ยว รวมทั้งไม่มีการจัดกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณลักษณะเด่นหรือเอกลักษณ์ของชุมชน และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของแหล่งนั้น ๆ ที่จะสามารถสร้างการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในวิถีชีวิตของชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว

คณะผู้วิจัยได้ตระหนักความสำคัญของปัญหาจึงวางเป้าหมายการวิจัยเพื่อพัฒนาและยกระดับชุมชนประมงพื้นบ้านขึ้นเป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ซึ่งสอดคล้องไปกับโครงการวิจัยที่ต่อบุทธศาสตร์มหาวิทยาลัย Platform 2 การเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนอุตสาหกรรมเป้าหมายและเป็นที่ยิ่งในการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกอย่างยั่งยืน ด้วยมีเป้าประสงค์ที่จะพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากภาคตะวันออกด้วยงานวิจัยและนวัตกรรม สามารถสร้างนวัตกรรมชุมชนที่นำองค์ความรู้ด้านงานวิจัยไปแก้ปัญหาพื้นที่ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี
- 2) เพื่อสำรวจและรวบรวมทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี
- 3) เพื่อประเมินศักยภาพชุมชนและการประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี

สรุปทฤษฎี และ/หรือ แนวทางความคิดที่นำมาใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี” คณะผู้วิจัยทบทวนแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางและกรอบในการดำเนินงาน ดังนี้

1. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
2. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้
4. แนวคิดเรื่องทุนวัฒนธรรม

1. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนปรากฏในข้อเสนอของ World Tourism Organization (UNWTO) ในหนังสือเรื่อง Tourism and the sustainable development goals - Journey to 2030 (2018) ตามที่องค์การสหประชาชาติได้กำหนดวาระการพัฒนายั่งยืนภายในปี 2030 ที่ประชุมได้มีข้อสรุปยกขึ้นเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ด้าน (Sustainable development goals: SDGs) และการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายของความยั่งยืนได้ในทุกระดับตั้งแต่ประชาชนสู่ระดับโลก ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และความสงบสุข เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ในทางเศรษฐกิจที่สูงเมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมแบบอื่น มีมูลค่าสูงถึงร้อยละ 10 ของ GDP โลก (World GDP) ร้อยละ 30 อยู่ในภาคการบริการ และ 1 ใน 10 ของอาชีพในโลก จะมีหนึ่งอาชีพที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเชื่อมโยงไปสู่ระบบเศรษฐกิจในแทบทุกระดับและภาคส่วน

ในหนังสือ World Tourism Organization (2018) รายงานโดย (UNWTO) ได้เสนอแนวการปฏิบัติการเชิงพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงการขยายตัวการท่องเที่ยวในอนาคตที่จะเปิดโอกาสให้เกิดการไหลเวียนของระบบเงินตรา ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้ระบบเศรษฐกิจในภาพรวมเจริญเติบโตอย่างมีนัยสำคัญ รูปแบบของการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ แหล่งท่องเที่ยวอันมีความน่าสนใจทั้งในด้านความสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างแรงดึงดูดให้กับนักท่องเที่ยวและเชื่อมโยงไปสู่การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ที่จะต้องประกอบไปด้วยห่วงโซ่เชิงคุณค่าการท่องเที่ยว (Tourism value chain) ซึ่งจะสามารถนำไปสู่ความมั่นคงและการสร้างโอกาสให้กับประชาชน รูปแบบกระบวนการของห่วงโซ่เชิงคุณค่าการท่องเที่ยว (Tourism value chain) ได้แก่ กระบวนการจัดทำนโยบาย (Policy-making) และการบูรณาการแผน (Integrated planning) คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การประชาสัมพันธ์ การจัดการตลาด การจัดสรรผลประโยชน์ และการจำหน่ายสินค้า การบริหารจัดการในพื้นที่ และการบริการ ผลการวิเคราะห์และการศึกษารูปแบบของห่วงโซ่เชิงคุณค่าการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและชุมชนประสบความสำเร็จสามารถสร้างรายได้ และเกิดการหมุนเวียนเงินตราภายในระบบมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น

ชุดโครงการวิจัย “การสร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี” คณะผู้วิจัยจะใช้หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ 2 ตามแนวทางของ World Tourism Organization (UNWTO) ภายใต้กรอบการสร้างสังคมที่ครอบคลุมประชาชน (Social inclusiveness) การจ้างงานเพิ่มขึ้น (Employment) และการลดความยากจน (Poverty reduction) โดยมีกรอบแนวทางดังนี้

ภาพที่ 1 หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ 2 ตามแนวทางของ World Tourism Organization (UNWTO) ที่มา Pillar 2: Social inclusiveness, employment and poverty reduction (World Tourism Organization (2018))

เป้าหมายที่ 1 No poverty ในความหมายนี้ คือ สิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทรัพยากรทางธรรมชาติ หรือทรัพยากรในท้องถิ่น ประชาชนทุกคนจะต้องสามารถเข้าถึงได้โดยไม่มีกีดกันทางเศรษฐกิจความยากจนหรือคนที่อยู่ในกลุ่มเปราะบางหรือกลุ่มเสี่ยง

เป้าหมายที่ 3 Good health and Well-being คือ การให้ปัจเจกทุกคนได้รับหรือการเข้าถึงผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้ และการนำไปสู่การสร้างคุณค่าให้กับการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว

เป้าหมายที่ 4 Quality education การสร้างโอกาสการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและการฝึกฝนทักษะ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากต่อผู้ประกอบการ/ลูกจ้าง/แรงงานในด้านการท่องเที่ยวที่จะต้องได้รับการพัฒนาทักษะที่จำเป็น

เป้าหมายที่ 10 Reduced inequalities การให้ความสำคัญต่อการสร้างสังคมที่เปิดโอกาสทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในการกำหนดทิศทาง หรือการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่ 8 Decent work and economic growth คือ กระบวนการผลิตของแรงงานเป็นไปอย่างมีอิสระ ปราศจากการขูดรีด เอารัดเอาเปรียบ และให้ความสำคัญต่อสิทธิของแรงงาน/กำลังการผลิต และสภาพแวดล้อมการทำงาน โดยเฉพาะการสร้างสรรคสู่ความยั่งยืนการท่องเที่ยว

หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ 2 หรือ Pillar 2: Social inclusiveness, employment and poverty reduction จะให้ความสำคัญการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจที่ไปพร้อม ๆ กับการให้ความสำคัญทางด้านทรัพยากรของสังคมและชุมชน รวมไปถึงการขยายตัวทางด้านการท่องเที่ยวร่วมกับการอนุรักษ์ธรรมชาติที่หมายถึงการให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทจัดการท่องเที่ยวร่วมกับกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ หรือนโยบายการท่องเที่ยว

2. แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้รับแรงคลใจหรือสิ่งกระตุ้นให้เดินทางไปยังจุดหมายปลายทางเพื่อสังเกต เรียนรู้ มีประสบการณ์ร่วม และตระหนักคุณค่าวัฒนธรรมของชุมชนในจุดหมายปลายทางนั้น ซึ่งครอบคลุมถึงงานสร้างสรรค์ ประเพณีขนบธรรมเนียม และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนจุดหมายปลายทาง ทั้งนี้นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนต้องเคารพ เรียนรู้ และเข้าใจวัฒนธรรมของกันและกันเพื่อให้เกิดมิตรภาพและสันติภาพระหว่างชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังจุดหมายปลายทางเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชน จึงมีผลให้มรดกทางวัฒนธรรมทั้งหมดของชุมชนใดชุมชนหนึ่งกลายเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่ตั้งจุดนักท่องเที่ยว ในมุมมองของนักท่องเที่ยว วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับ “กลุ่มคนในชุมชน” และ “ลักษณะทางสังคมเฉพาะกลุ่ม”

ได้แก่ พฤติกรรมทางสังคม ธรรมเนียมปฏิบัติ และวิถีการดำเนินชีวิตในแต่ละวันซึ่งมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่น ไม่ว่าจะอัตลักษณ์นั้นเป็นของดั้งเดิม หรือเป็นอัตลักษณ์ที่ปรับเปลี่ยนไปตามการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม (UNESCO, 2006) มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวจึงมีความหลากหลาย เป็นทั้งสิ่งที่จับต้องได้ เช่น สถานที่สำคัญทางศาสนาและประวัติศาสตร์ ผลิตภัณ์ที่ท้องถิ่น ฯลฯ และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ค่านิยม วิถีการดำเนินชีวิต ฯลฯ (นุชนารถ รัตนสูงค์ชัย, 2554)

ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ (เสกสรร สนวาและคณะ, 2563)

1) ศักยภาพในการดึงดูดใจในด้านการท่องเที่ยวที่มีความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ในงานประเพณีส่วนใหญ่เป็นทางพุทธศาสนา การประกอบพิธีกรรมสืบต่อกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน และมีกิจกรรมเสริมเพื่อให้เกิดความสนุกสนานและน่าสนใจ และความงามทางศิลปวัฒนธรรม เช่น การแต่งกาย ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นการแสดงและการละเล่น

2) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมีข้อจำกัดบางประการในการพัฒนาต่อไปในอนาคตไม่ว่าจะเป็นลักษณะภูมิประเทศ การวางผังเมืองและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ไม่สามารถขยายได้ เป็นต้น โดยหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมกันให้การสนับสนุนและจัดการด้านนโยบาย งบประมาณ และบุคลากร เพื่อนำมาพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

3) การบริหารจัดการมีการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การรักษาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี และมีหน่วยงานในการประเมินผลการดำเนินงาน แต่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลให้การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวอาจเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ในขณะที่การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชนจะคำนึงถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยสถาบันการท่องเที่ยวกำหนดองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ทั้งหมด 4 ด้าน ประกอบด้วย (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2564)

1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม คือ ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2) องค์กรชุมชน คือ ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3) การจัดการ คือ ชุมชนมีกฎหรือกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

4) การเรียนรู้ คือ ชุมชนมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

3. แนวคิดเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ คือ แหล่งข้อมูลสารสนเทศ แหล่งวิทยาการที่เป็นประสบการณ์หรือภูมิปัญญา รวมไปถึงวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคล สถานที่หน่วยงาน ทั้งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่อยู่เองตามธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ วิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีคุณค่าและมีความสำคัญ

ต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชน ความรู้ที่ได้จากแหล่งเรียนรู้ช่วยให้เกิดการพัฒนาคูณภาพชีวิตของคน ครอบครัว และชุมชนโดยที่แหล่งการเรียนรู้ สามารถแบ่งได้ 5 ประเภทคือ (สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ, 2545)

1) สถาบันของชุมชนที่มีอยู่ในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน เช่น วัด โบสถ์ ตลาดชุมชน ร้านขายของชำ เป็นต้น

2) สถานที่หรือสถาบันที่รัฐและประชาชนจัดตั้งขึ้น เช่น พิพิธภัณฑ์ของวัด พิพิธภัณฑ์กลุ่มชาติพันธุ์ อุทยานการศึกษา อุทยานประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติทางทะเล ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปาชีพ เป็นต้น

3) สื่อเทคโนโลยีที่อยู่ในโรงเรียนและชุมชน เช่น วิทยุทัศน์ ภาพถ่าย โปรแกรมสำเร็จรูป ภาพยนตร์ โมเดลจำลองของจริง เป็นต้น

4) บุคลากรผู้ที่มีความรู้ด้านต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำศาสนา เกษตรกร ศิลปินพื้นบ้าน หมอสมุนไพร ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น

แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญต่อชุมชน ดังนี้ (อนงค์ศิริ วิชาลัย, 2552: 49-50)

1) เป็นแหล่งรวมขององค์ความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งจะให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล

2) เป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ให้โอกาสแก่ทุก ๆ คนทั่วถึงกัน

3) เป็นแหล่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้จากการสัมผัสสภาพจริง เช่น แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติ พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หรือสถานประกอบการ

4) เป็นแหล่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงได้ศึกษาปฏิบัติเองและสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

5) ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดความสนุกสนานและสนองตอบความสนใจและความต้องการที่จะเรียนรู้

6) เป็นแหล่งเชื่อมโยงให้สถานศึกษาและชุมชนให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสามารถอนุรักษ์ สืบทอด และป้องกันความรู้สูญหาย

7) ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้มีความรู้ รักและภูมิใจในท้องถิ่นและประเทศชาติ

แหล่งเรียนรู้ในชุมชนมีได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความพร้อมของประชาชนและชุมชนนั้น ๆ โดยอาจมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบหลักในการจัดตั้ง วิธีการจัดการเรียนรู้ในแต่ละแหล่งเรียนรู้มีจัดได้หลายลักษณะ คือ

1) จัดตามความพร้อมและศักยภาพของแหล่งเรียนรู้เพื่อการนำเสนอข้อมูลได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

2) จัดตามสาระความรู้สอดคล้องกับหลักสูตรชาติเพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในประสบการณ์ได้ใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งในและนอกห้องเรียน ได้สัมผัสกับความเป็นจริง และสามารถสร้างองค์ความรู้เองจากประสบการณ์ของตนเอง

3) จัดตามความต้องการของผู้เรียน เพื่อสร้างสรรค์การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ตลอดจนพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น

4) จัดโครงการหรือกิจกรรมที่รัฐบาลเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนในการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนนั้น

นอกจากนี้ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ต้องคำนึงถึงคุณลักษณะและปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) มีความหลากหลายของทรัพยากร 2) มีความโดดเด่นของทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ 3) กิจกรรมภาคปฏิบัติ 4) มีความน่าสนใจของทรัพยากรที่มีอยู่ 5) มีความหลากหลายขององค์ความรู้

ที่มีในแหล่ง 6) มีการดูแลรักษาสภาพแหล่งเรียนรู้ และสภาพแวดล้อม 7) มีการเข้าถึงแหล่ง 8) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ วิทยาการ/ผู้แนะนำ 9) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่อเอกสาร และ 10) มีความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่ออิทธิพล

4. แนวคิดเรื่องทุนวัฒนธรรม

Bourdieu (1986) เสนอว่า “ทุน” มีหลายรูปแบบ ไม่เฉพาะแต่ทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) ในรูปแบบของเงินทอง ทรัพย์สินเท่านั้น แต่ทุนยังปรากฏในรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ทุนทางสังคม (social capital) และทุนเชิงสัญลักษณ์ (symbolic capital) โดยทุนแต่ละรูปแบบข้างต้นมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน สามารถเปลี่ยนรูปแบบจากทุนประเภทหนึ่งเป็นทุนอีกประเภทหนึ่งได้

Bourdieu (1986) นิยามทุนทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นทุนที่สะสมอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคลวัตถุสิ่งของและที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน แต่ละบุคคลได้รับการหล่อหลอมและผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดผ่านทางระบบการศึกษา ผลผลิตที่ได้จากการสะสมทุนทางวัฒนธรรมคือ รสนิยม (taste) จะสร้างความแตกต่างและเป็นเครื่องมือที่ใช้ดำรงรักษาชนชั้นในสังคมให้ดำรงอยู่ต่อไป

Throsby (2001: 46) ได้นิยามทุนทางวัฒนธรรมว่า หมายถึง สินทรัพย์ที่มีการฝังตัว (embodies) สะสม (stores) และให้ (provides) คุณค่าทางวัฒนธรรมนอกเหนือจากมูลค่าทางเศรษฐกิจของสินทรัพย์นั้น

กล่าวโดยสรุป “ทุนทางวัฒนธรรม” หมายถึง ทรัพย์สินมรดกทางวัฒนธรรมอันมีมูลค่าและคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ที่ได้มีการสั่งสมสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีทั้งสิ่งที่จับต้องได้ และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ สิ่งที่จับต้องได้ เช่น วัตถุสิ่งของต่าง ๆ โบราณสถาน และโบราณวัตถุ เป็นต้น ส่วนสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ และค่านิยม เป็นต้น ทรัพย์สินมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้จะถูกนำมาแปลงให้กลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมูลค่าในตัวเอง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปสินค้าและบริการ หรือแนวความคิด แบบแผนความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อใช้สิ่งเหล่านี้ในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไป

Throsby (2001) แบ่งทุนทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible culture) ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ มรดกทางวัฒนธรรม และผลงานศิลปะแขนงต่าง ๆ เช่น ภาพวาด ทัศนกรรม ดนตรีภาพยนตร์และวรรณกรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมูลค่าเป็นตัวเงินได้

2) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible culture) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณีจารีต วิถีชีวิต ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติ เป็นต้น

ในขณะที่ เรณู เหมือนจันทร์เชย (2557: 36-40) ได้แบ่งองค์ประกอบของทุนทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1) องค์ประกอบด้านภูมิปัญญา เป็นองค์ประกอบของทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในกายประการหนึ่ง เช่น วิธีคิดหรือความคิด ความรู้ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะสติ ความสามารถ และความฉลาด ไหวพริบ ทั้งส่วนที่ได้จากการฝึกฝน ถ่ายทอด และส่วนที่เป็นพรสวรรค์ที่มีอยู่ภายในบุคคลหรือภายในสังคมนั้น ๆ

2) องค์ประกอบด้านแบบแผนพฤติกรรม เป็นองค์ประกอบของทุนทางวัฒนธรรมที่แฝงฝังอยู่ในกายอีกประการหนึ่ง ได้แก่ แบบแผนพฤติกรรมทางกาย หมายถึง การยืน เดิน นั่ง นอน แสดงกิริยาท่าทางในโอกาสต่าง ๆ การพูดจา การแสดงออกทางความคิด และแบบแผนทางการคิด เป็นต้น

3) องค์ประกอบด้านผลงานที่เป็นรูปธรรมทางวัตถุรวมทั้งที่เป็นสัญลักษณ์จัดเป็นองค์ประกอบของทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปของวัตถุ เช่น เสื้อผ้า เครื่องประดับ อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยทุนที่แฝงฝังอยู่ในกายด้วย จึงจะสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่มได้

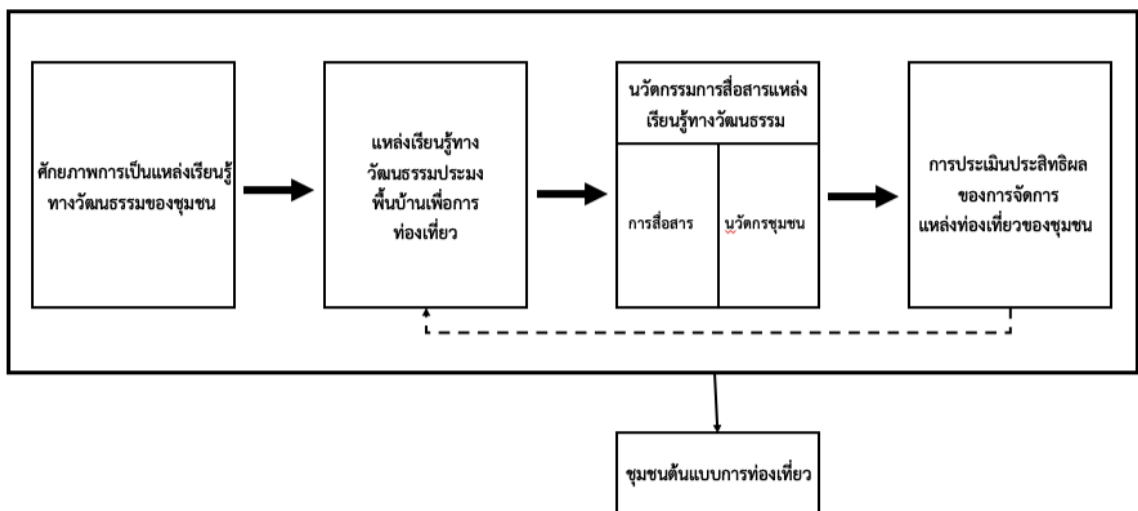
4) องค์ประกอบด้านสถาบันหรือองค์กรของสังคมหรือชุมชน จัดเป็นองค์ประกอบของทุนทางวัฒนธรรมที่อาศัยการสถาปนา หมายถึง องค์กรของสังคมหรือชุมชนที่มีอยู่ในลักษณะต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน วัด โรงเรียน เป็นต้น องค์กรเหล่านี้มีทุนทางวัฒนธรรมเป็นรากฐานของตนเองและแตกต่างกัน เช่น บางองค์กรดำเนินงานด้วยความโปร่งใสทำให้มีทุนทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อถือทางสังคมสูง ขณะที่บางองค์กรมีทุนทางวัฒนธรรมน้อยจึงนำไปสู่ความล้มเหลวในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

5) องค์ประกอบด้านองค์การ หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์กฎหมาย ธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ศีลธรรม และจริยธรรม จัดเป็นองค์ประกอบของทุนทางวัฒนธรรมที่อาศัยการสถาปนาจะก่อให้เกิดทุนทางสังคมและทุนทางเศรษฐกิจอย่างมีพลัง เพราะองค์การที่มีความศักดิ์สิทธิ์จะทำให้เกิดความเชื่อมั่น และความสำเร็จได้มากกว่าองค์การที่อ่อนแอ

จากการทบทวนแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้และทุนทางวัฒนธรรม ได้ชี้ให้เห็นประเด็นร่วมกันด้านหนึ่งว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการนำทุนวัฒนธรรมของชุมชนมาต่อยอดในด้านการท่องเที่ยวจะต้องเกิดมาจากชุมชนและท้องถิ่น โดยเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับที่สะท้อนจิตสำนึกของการเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมของท้องถิ่นซึ่งจะมีประโยชน์ในแง่รักษาวัฒนธรรมของชุมชนและการเสริมสร้างรายได้ การจ้างงานที่เป็นการกระจายรายได้สู่ระบบเศรษฐกิจฐานราก

กรอบแนวคิดการวิจัย

เนื่องจากโครงการวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานเรื่อง “การสร้างแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ประมงพื้นบ้านจังหวัดชลบุรี” ดังนั้น กรอบการวิจัยนี้จึงแสดงเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงกับโครงการวิจัยอื่น ภายใต้แผนงานเดียวกัน

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

งานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานด้านวัฒนธรรมและหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวในการพัฒนาทุนวัฒนธรรมมิติต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มมูลค่า ในขณะเดียวกันก็พลิกเหลี่ยมมุมให้การท่องเที่ยวได้เป็นระบบและกลไกสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมชุมชน

ผลจากวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) การเพิ่มขึ้นของอัตราการเติบโตของมูลค่าเศรษฐกิจฐานราก และมูลค่าสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน 2) การเสริมพลังในการพัฒนาชุมชนโดยสามารถสร้างนวัตกรรมชุมชนที่มีทักษะในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง 3) การตระหนักถึงการใช้งบทุนทางวัฒนธรรมในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับทุนวัฒนธรรมของชุมชน

บทที่ 2

วิธีการดำเนินการวิจัย (Material & Methods)

โครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical approach) ในการดำเนินการเป็นหลัก เพราะข้อมูลทางประวัติศาสตร์คือทุนวัฒนธรรมที่สำคัญในการที่จะขับเคลื่อนเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นการแปลงทุนวัฒนธรรมให้เป็นทุนเศรษฐกิจ โดยใช้การวิจัยแนว “ประวัติศาสตร์ทั้งหมด” (Total history) หรือการศึกษาเพื่อการเข้าใจ “สังคมทั้งหมด” ตามที่อีริค ฮอบสบอว์ม (Eric Hobsbawm) กล่าวว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ คือ ต้องทำให้เป็น “ประวัติศาสตร์ของสังคม” ศึกษาทุกอย่างในบริบทของพื้นที่และเวลา

การศึกษาทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นตามแนวทางของ Total history จะช่วยให้มองภาพเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ได้กว้างและลึกทั้งในขอบเขตเวลา (times) และพื้นที่ (spaces) ที่อาณาบริเวณที่ศึกษามีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องอยู่ ซึ่งอาณาบริเวณที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ คือ พื้นที่จังหวัดชลบุรี ทำให้ประวัติศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของการเล่าเรื่องของชาติ และตอบสนองนโยบายแก้รัฐบาลเพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจเพื่อการท่องเที่ยว และนำเสนอภาพว่าประเทศไทยคือประเทศที่ร่ำรวยทางวัฒนธรรม (ธิดา สาระยา, 2554; วลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2564)

ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

- ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) คือ การเก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการบอกเล่า (Oral history) การจัดเวทีเสวนา (Focus group) การลงนามสังเกตและบันทึกภาพสถานที่สำคัญในชุมชนประมงพื้นบ้านและการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับคนในชุมชน
- ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) คือ การศึกษาค้นคว้าจากเอกสารซึ่งเป็นเอกสารชั้นรอง (Secondary sources) เช่น หนังสือ วิทยานิพนธ์ การค้นคว้าอิสระ หนังสือพิมพ์ บทความ วารสารและเอกสารในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

- ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์จากเอกสารชั้นรอง (Secondary sources)
- ลงนามสังเกต 9 ชุมชน ตามที่เอกสารชั้นรองระบุว่าเป็นชุมชนประมงพื้นบ้าน
- การสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้ประวัติศาสตร์ของชุมชนในพื้นที่ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี
- จัดเวทีเสวนาประเมินศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดชลบุรี 2 ครั้ง
- นำข้อมูลมาจัดทำเป็นแผนที่วัฒนธรรมรวมถึงการเชื่อมเส้นทางที่เชื่อมโยงชุมชนประมงพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรีทั้ง 9 ชุมชนเข้าด้วยกัน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำหรับการสนทนากลุ่ม 2 ครั้ง ได้แก่

- ครั้งที่ 1 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 6 คน ที่เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว วัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ ประเมินศักยภาพชุมชนและประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี ในวันพุธที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2566 ณ มหาวิทยาลัยบูรพา

2. ครั้งที่ 2 กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชนโดยตรง ประกอบไปด้วย ตัวแทนจากภาครัฐ ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวในชุมชน เจ้าของที่พัก ร้านอาหาร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ จำนวน 30 คน เพื่อร่วมกันแสวงหาข้อมูลเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และการสร้างสรรค์แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน ภายหลังจากได้ข้อมูลที่สมบูรณ์จะร่วมกันนำเสนอข้อเด่น ข้อด้อยของกระบวนการจัดการท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยว สู่การวิเคราะห์เพื่อทำการร่างเส้นทางการท่องเที่ยวภายในชุมชน ในวันพุธที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5 ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลมี 2 ส่วน ได้แก่

ก) **ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) แบบพรรณนาความ** การวิเคราะห์นี้จะเริ่มตั้งแต่การเก็บข้อมูล การจัดระเบียบข้อมูลและการแสดงข้อมูล รวมทั้งการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data triangulation) การวิเคราะห์เริ่มด้วย

1) จัดระเบียบข้อมูลด้วยการนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นรอง (Secondary sources) มาจัดกลุ่มตามหัวข้อที่กำหนดไว้พร้อมการตรวจสอบแบบสามเส้าอีกครั้งหนึ่ง

2) ใช้แนวคิด ทฤษฎีและแนวทางการวิเคราะห์แบบ Total history มาวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่ตั้งไว้

3) ตีความแล้วสรุปประเด็นเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ออกมาในเชิงพรรณนา

การวิเคราะห์ข้อมูล คือ การนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ในเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา การจับประเด็น และจับใจความสำคัญ งานวิจัยชิ้นนี้ใช้หลักการวิเคราะห์ 2 ด้าน ดังนี้

1) ด้านการให้คำอธิบาย (Explanation - building) และ การให้ความหมาย (Interpretation) เป็นการทำความเข้าใจว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นได้อย่างไร มีอะไรเป็นตัวกำหนดปรากฏการณ์นั้น ๆ

2) การวิเคราะห์ที่แบ่งเวลาออกเป็นช่วง ๆ (Time-series analysis) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ไม่ได้เกิดมาอย่างโดดเดี่ยว แต่มีจุดเริ่มต้นและพัฒนาเป็นรูปร่าง (เบญจา ยอดดำเนิน-แอ็ดติจจ์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์; 2552) หลังจากนั้นจึงมาจัดหมวดหมู่เพื่อให้เห็นทวนวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับประมงพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรี

ข) **การวิเคราะห์ผลการประเมินศักยภาพชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6A's** ได้แก่

1) Attraction คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว

2) Accessibility คือ ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

3) Amenities คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

4) Ancillary service คือ ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

5) Accommodation คือ ด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว

6) Activities คือ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

แต่ละองค์ประกอบมีคะแนน ดังนี้

ชุมชนที่ได้ลำดับ 1	ได้ 3 คะแนน
ชุมชนที่ได้ลำดับ 2	ได้ 2 คะแนน
ชุมชนที่ได้ลำดับ 3	ได้ 1 คะแนน

ตารางที่ 2.1 แผนการดำเนินงานวิจัย

ปี (งบประมาณ)	กิจกรรม	ต.ค.	ธ.ค.64	ก.พ.	เม.ย.	มิ.ย.	ส.ค.	ต.ค.	ธ.ค.65	ก.พ.	เม.ย.	มิ.ย.	ส.ค.	ร้อยละ ของกิจกรรม ในปีงบประมาณ	
		- พ.ย.64	- ม.ค.65	- มี.ค.65	- พ.ค.65	- ก.ค.65	- ก.ย.65	- พ.ย.65	- ม.ค.66	- มี.ค.66	- พ.ค.66	- ก.ค.66	- ก.ย.66		
2565-2566	1. ประชุมชี้แจงแผนการดำเนินโครงการวิจัย ให้แก่ชุมชน	x	x											5	
	2. การวิเคราะห์จากเอกสาร หลักฐานจาก แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (การศึกษาเชิง ประวัติศาสตร์เพื่อศึกษาพัฒนาการและ ทุนวัฒนธรรมของชุมชนด้านการประมง)		x	x	x										15
	3. การสนทนากลุ่ม – กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการท่องเที่ยว วัฒนธรรม และแหล่งเรียนรู้							x	x	x					20
	4. การสัมภาษณ์เชิงลึกปราชญ์ท้องถิ่นด้าน ประมงพื้นบ้าน								x	x	x				10
	6. เวทีประเมินศักยภาพทุนวัฒนธรรมด้าน ประมงพื้นบ้านเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้											x	x		20
	7.แผนที่วัฒนธรรมรวมถึงการเชื่อมเส้นทาง ที่เชื่อมโยงชุมชนประมงพื้นบ้านในจังหวัด ชลบุรีทั้ง 9 ชุมชน													x	10
	8. เวทีนำเสนอชุดความรู้และคืนข้อมูล ให้ชุมชน													x	10

บทที่ 3 ผลการวิจัย (Results)

โครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี” ผู้วิจัยใคร่ขออธิบายตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 3.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี
 - 3.2 การสำรวจและรวบรวมทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี
 - 3.3 การประเมินศักยภาพชุมชนและการประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชลบุรี
- รายละเอียด ดังนี้

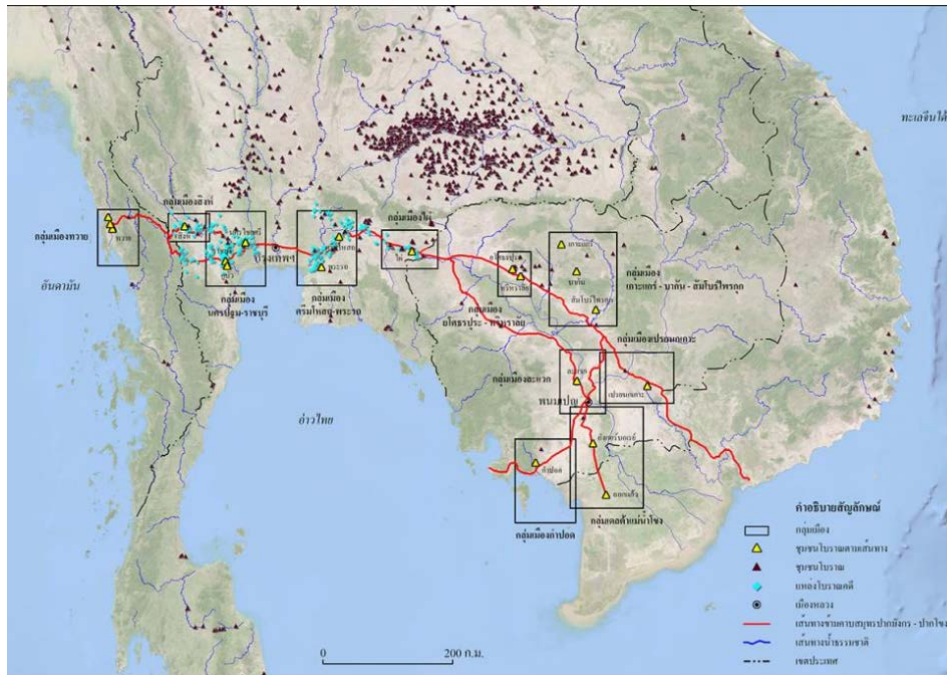
3.1 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประมงพื้นบ้าน จ.ชลบุรี

จังหวัดชลบุรีเป็นเมืองชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของอ่าวไทยซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่สี่เหลี่ยมคล้ายตัว ก.ไก่ ทั้งยังเป็นจังหวัดชายฝั่งทะเลโบราณและเป็นพื้นที่อ่าวประวัติศาสตร์ในน่านน้ำทะเลอ่าวไทย ตามพระราชบัญญัติกำหนดเขตจังหวัดในอ่าวไทยตอนใน พ.ศ. 2502

การเป็นทะเลโบราณปรากฏตามหลักฐานที่พบ ได้แก่ ที่ราบน้ำเค็มขึ้นถึง ลากูนเก่า สันทราย ลานตะพัก เนินทราย และหาดทรายเก่า ปรากฏให้เห็นเป็นแนวแคบบริเวณชายฝั่งด้านตะวันตกในเขตจังหวัดชลบุรี ซึ่งมีชายฝั่งยาวประมาณ 157 กิโลเมตร ต่อเนื่องไปจนถึงจังหวัดระยอง โดยมีชุมชนชายฝั่งทะเลตั้งบ้านเรือนอาศัยติดกับทะเลอ่าวไทย ตั้งแต่อำเภอเมือง ศรีราชา บางละมุง และสัตหีบ ชายฝั่งทะเลบางแห่งมีลักษณะเว้าแหว่งและเป็นที่ราบลุ่มต้ำน้ำทะเลท่วมถึง มีป่าชายเลนหรือโกงกาง และมีหาดทรายสวยงาม โดยมีทรัพยากรทางทะเลเป็นฐานความมั่นคงทางอาหารที่สำคัญ อาทิ ปลาหู ปลากระบอก ปลาเก๋า ปลาซีเลียด ปลาข้างเหลือง ปลาสลิค ปลาผีเสื้อ ปลากระเบน ปลาหมึก กุ้ง ปูม้า ปูแสม ปูทะเล หอยนางรม หอยแมลงภู่ เป็นต้น (บุชิตา สังข์แก้วและดนตรีสรณ์ กาญจนวงศ์, 2564)

ความเป็นชุมชนประมงพื้นบ้านนั้นมีร่องรอยจากลักษณะทางภูมิประเทศและบริบททั้งทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองที่มีผลต่อความเป็นชุมชนประมงในปัจจุบันโดยจะเรียงตามช่วงระยะเวลาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคปัจจุบันที่ด้วยความเป็นพื้นที่ที่เป็นชุมชนริมทะเลมาก่อนด้วยการพบหลักฐานที่เป็นเปลือกหอย ปู ปลา จนมาถึงมาในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามาจนส่งผลให้ชุมชนริมทะเลต้องปรับตัว

การศึกษาด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์จะทำให้นักวิจัยสามารถวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมที่จะสามารถมาแปลงและเพิ่มมูลค่าด้านการท่องเที่ยวต่อไปได้

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงภูมิสถานฐานชายฝั่งทะเลโบราณ (Gistda, 2561)

ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545)

คือ ปลายสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เข้าสู่ยุคแรกเริ่มทางประวัติศาสตร์ สังคมมีพัฒนาการ มีการตั้งหลักแหล่งถาวร สิ่งที่เป็นหลักฐานให้เห็นถึงการมีตัวตนของชุมชนหมู่บ้านระยะเริ่มแรก คือ แหล่งฝังศพของแต่ละชุมชนที่มีรูปแบบของเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ในการเช่นศพเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเผ่าพันธุ์

- บริเวณโคกพนมดี

โคกพนมดี ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ที่มีการพบร่องรอยชุมชนโบราณในช่วงเวลาสมัยปลายยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่อยู่ใกล้ทะเลด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในแถบใกล้ทะเล แถวป่าชายเลน ที่อาศัยและหาสัตว์น้ำในเขตทะเลมาเป็นอาหารช้านาน

การขุดค้นทางโบราณคดีที่โคกพนมดี แสดงให้เห็นการอยู่อาศัยต่อเนื่องของกลุ่มชนที่มีอายุราว 3,500 ปีมาแล้ว โดยเห็นได้จากประเพณีฝังศพที่รวมกันอยู่ในบริเวณเดียวกันมาหลายยุคหลายสมัย ลักษณะการเผาศพและรูปแบบเครื่องปั้นดินเผาที่มีความคล้ายคลึงกันทุกยุคทุกสมัย แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอย่างช้า ๆ เนื่องจากการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน นอกจากเครื่องปั้นดินเผาแล้วยังพบเครื่องประดับที่ทำด้วยกระดูกปลา เปลือกหอยนานาชนิด และกำมปูกระดูกปลาอย่างหนาแน่นทั่วไป การใช้เครื่องมือหินขัดขนาดเล็กที่พบเช่นเดียวกับในเขตเขาเขียวและบริเวณใกล้เคียง

สมัยยุคต้นประวัติศาสตร์

- เมืองพระรถ

เมืองพระรถ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นเมืองท่าโบราณเมืองหนึ่งในสมัยทวารวดี ที่มีช่วงเวลาร่วมสมัยกับเมืองศรีมโหสถ จากหลักฐานโบราณวัตถุที่พบสรุปได้ว่า มีการติดต่อกับค้าขายกับเปอร์เซีย และจีนในสมัยราชวงศ์ถังราวพุทธศตวรรษที่ 14 - 16 และเจริญสืบเนื่องมาจนถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 (อำไพ สุลักษณะานนท์, 2530)

เมืองพระรถตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง แต่อยู่บนเนินที่น่าจะเป็นแหล่งชุมชนแต่เดิม โดยพบร่องรอยของชั้นดินจากการขุดบ่อดินของชาวบ้านที่เผยให้เห็นการทับถมของเปลือกหอย ปู ปลา ที่มีมนุษย์นำมาบริโภค คล้าย ๆ กับชั้นดินที่ขุดพบที่โคกพนมดี ต่างกันเพียงแค่ว่าไม่ซับซ้อนจนแสดงให้เห็นว่าสืบเนื่องมาช้านานเช่นทางโคกพนมดีเท่านั้น

ชุมชนนี้คงมีมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 และคงมีการติดต่อกับบ้านเมืองที่เจริญแล้วในแถบนี้ ครั้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 ลงมา อันเป็นช่วงเวลาที่การค้าขายทางทะเลรุ่งเรือง ชุมชนแห่งนี้รับอารยธรรมทางพุทธศาสนาที่แพร่มาจากบ้านเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางซีกตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา จึงเกิดการสร้างบ้านแปลงเมือง โดยมีการขุดคูเมือง ถมดิน สร้างกำแพงเมือง สร้างพระสถูปเจดีย์ และโบสถ์วิหารตลอดจนศาสนสถานขึ้นทั้งในเขตเมืองและบริเวณรอบ ๆ เมือง

เมืองพระรถเป็นศูนย์กลางของบ้านเมืองที่การอยู่สืบเนื่องมาแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์และเจริญขึ้นราว พุทธศตวรรษที่ 13 - 14 เป็นเมืองที่ชาวพื้นเมืองอยู่กันมาแต่เก่าก่อน มีการพบพระพุทธรูปที่เด่นที่สุด คือ พระพุทธรูปศิลาแบบทวารวดีปางพนัสบดี ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของอำเภอพนัสนิคม ส่วนพระพุทธรูปอีกแบบหนึ่ง เป็น พระพุทธรูปนาคปรก มีลักษณะคล้ายกับที่พบที่นครศรีธรรมราช พระพุทธรูปนาคปรกนี้พบตามหัวเมืองชายทะเลมากกว่าที่อื่น ช่วงเวลาที่รุ่งเรืองนั้น มีชุมชนที่เป็นเมืองบริวารหลายแห่ง เช่น เมืองพญาแร่ ที่อยู่ห่างเข้าไปในบริเวณที่สูงทางตะวันออกเฉียงใต้ที่จะติดต่อไปยังเขตจังหวัดระยอง และ เมืองศรีพโล ที่อยู่ใกล้กับทะเล ไม่ห่างจากลำน้ำพานทองและแม่น้ำบางปะกง

จากหนังสือการตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออก ยุคปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ ถึงปัจจุบัน ของภารตี มหาจันทร์ (2555) ทำให้เราได้เห็นภาพของจังหวัดชลบุรีที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่มีความเกี่ยวเนื่องกับแม่น้ำและทะเล โดยค้นพบการตั้งชุมชนเมืองโบราณยุคก่อนประวัติศาสตร์ก่อนสมัยราชอาณาจักรไทย ได้แก่ เมืองศรีพโล

- เมืองศรีพโล

เมืองศรีพโลเป็นเมืองท่าอยู่บนเส้นทางเดินทะเล ตั้งอยู่ในเขตบ้านศรีพโล ตำบลหนองไม้แดง อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ในตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ระหว่างเส้นรุ้งที่ 13 องศา 25 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 101 องศา ตะวันออก ตัวเมืองตั้งอยู่บนเนินเขาดินก่อนจะข้ามไปยังเขาบางทรายทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ ด้านตะวันตกและด้านเหนือของเมืองนี้ติดต่อกับที่ราบลุ่มชั้นแฉะริมทะเล เป็นขอบของอ่าวบางปะกง ตำแหน่งของตัวเมืองขณะนี้อยู่ห่างจากทะเลประมาณ 700 เมตร กล่าวกันว่าเมืองศรีพโลมีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยม เคยมีกำแพงดินสูง 3 เมตร โอบรอบ ไม่มีคูน้ำ เพราะตั้งอยู่บนที่สูง กำแพงนี้ถูกทำลายไปเมื่อมีการสร้างถนนสุขุมวิท

บริเวณเมืองศรีพโลจะพบโบราณสถาน ได้แก่ กำแพงเมืองซึ่งเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2482 ยังปรากฏอยู่ ปัจจุบันถูกเกลี่ยเป็นพื้นเรียบไปหมดแล้ว การสร้างถนนสุขุมวิทและสร้างสนามบินฟ้าประจำเมืองชลบุรี ทำให้ร่องรอยของโบราณสถานของเมืองศรีพโลสูญสิ้นไป

นอกจากนี้ยังมีการพบโบราณวัตถุ โบราณวัตถุที่พบที่เมืองศรีพโล ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาซึ่งมีทั้งชนิดเคลือบ และไม่เคลือบที่ชาวบ้านและทางวัดศรีพโลทยักเก็บรักษาไว้ บริเวณเมืองศรีพโลส่วนที่ยังไม่มีการสร้างสิ่งก่อสร้างขึ้นทับ ยังมีเศษเครื่องปั้นดินเผาแบบจีนสมัยราชวงศ์เหม็ง (เคลือบสีน้ำเงินขาว) ที่วัดศรีพโลทยักซึ่งตั้งอยู่บนชายฝั่งทะเล เป็นบริเวณที่พบเศษเครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมาก เช่น กระปุก ถ้วยชามเคลือบแบบสุโขทัย แบบจีนสมัยราชวงศ์เหม็ง ตุ๊กตาเคลือบสมัยสุโขทัย (ตุ๊กตา เสี่ยงบาล ตุ๊กตารูปหญิงเปลือยอก อุ้มเด็ก) เครื่องประดับหลังคาเคลือบ กระเบื้องดินเผา เซิงชาย หลังคาทำเป็นรูปเทพพนมอยู่ในซุ้มเรือนแก้ว แบบอยุธยา กำไลสำริด แม่พิมพ์พระพุทธรูปดินเผาแบบอุททอง พระพุทธรูปเนื้อชินปางลีลา (พบบริเวณสนามกีฬาประจำจังหวัดชลบุรี ซึ่งอยู่ใจกลางเมืองศรีพโล) เต้าปูนสำริด เศษหม้อที่มีลวดลายประดับ และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือชามเคลือบบาง ๆ ของญวน แบบที่พบในเรือจมที่อ่าวไทย

บริเวณวัดศรีพโลทยักนี้คาดว่าจะเคยมีวัดเก่า ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาขึ้นไปตั้งอยู่ เพราะพบเศษปูนใบเสมาหินทรายที่ปักเขตโบสถ์เหลืออยู่ มีผู้ประมาณอายุของเมืองศรีพโล ตามหลักฐานโบราณคดีที่พบในเขตเมืองว่า เมืองศรีพโลมีความรุ่งเรืองอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นหรือประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 20 หรือเก่าไปกว่านั้นอีกเล็กน้อย

จากโบราณวัตถุที่พบและตำแหน่งที่ตั้งของเมือง ทำให้เกิดความเข้าใจว่าเมืองศรีพโลเป็นชุมชนเมืองที่เกี่ยวกับการค้า เป็นที่จอดพักเรือสินค้าแถบอ่าวบางปะกง เรือค้าขายจากจีน เวียดนาม และกัมพูชา จะต้องมาจอดพักอยู่ที่เมืองศรีพโลก่อนจะเดินทางต่อไปยังปากแม่น้ำเจ้าพระยา ทำจีน และแม่กลอง และเป็นที่จอดพักเรือสินค้าที่จะออกจากปากแม่น้ำเหล่านั้น ก่อนที่จะเดินทางต่อไปยังกัมพูชา เวียดนาม จีน หรือลงไปทางใต้ของประเทศไทย การพบเครื่องสังคโลกสุโขทัย รวมทั้งเครื่องเคลือบดินเผาแบบเวียดนาม แบบจีนในเรือจมที่อ่าวไทย ภาคตะวันออก ตั้งแต่บริเวณเกาะสีชัง อ่าวพัทยา บางเสร่ เกาะคราม เกาะแสมสาร เกาะช้าง เกาะกระดาด ฯลฯ เป็นเหตุให้นักโบราณคดีบางท่านมั่นใจว่าเมืองศรีพโลจะต้องมีความสัมพันธ์กับการค้าสังคโลกของบรรดาเรือจมเหล่านั้นอย่างแน่นอน

เมืองศรีพโลจึงน่าจะเป็นเมืองท่าพักสินค้าทางทะเล บนเส้นทางที่เรือเดินทะเลจะเดินทางตรงไปทางภาคใต้ของประเทศไทย เมืองนี้น่าจะเป็นเมืองชลบุรีเก่าในสมัยอยุธยาตอนต้น แล้วต่อมาจึงมีการขยายตัวของชุมชนมาเกิดเป็นเมืองใหม่อีกหลายแห่ง เช่นเมืองบางปลาสร้อย เมืองบางละมุง หรือเมืองอื่น ๆ ตามลำดับ

นอกจากหลักฐานทางโบราณคดีแล้ว เมืองศรีพโลยังมีนิทานท้องถิ่นที่กล่าวถึงความเป็นมาของเมือง เรื่อง “เศรษฐีพาลอ” ที่เป็นพ่อค้าและเจ้าเมือง เป็นคนโลภ ใช้วิธีคดโกงพ่อค้าสำเภาต่าง ๆ ที่มาจอดเรือจนมีทรัพย์สมบัติมากมาย เล่ากันว่าเกวียนบรรทุกทรัพย์สมบัติของเศรษฐีพาลอนี้เดินผ่านภูเขาแห่งหนึ่งข้างเขาพระพุทธรูปบางทราย จนกระทั่งเขาขาดออกจากกัน หมู่บ้านนั้นจึงเรียกว่า “คอเขาขาด”

นิทานอีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่อง “ตาอู่แพ” ที่เกี่ยวกับวัดอู่ตะเภาที่อยู่ห่างจากเมืองศรีพโลไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ที่ชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นแหล่งจอดเรือสำเภาและเคยพบชิ้นส่วนของเรือสำเภาจมอยู่ในนิทานเล่าว่า ตาอู่แพเป็นผู้สร้างวัดนี้โดยเลือกพื้นที่ที่เคยมีเรือสำเภาจมอยู่เป็นที่สร้างวัด

นิทานทั้งสองเรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึงชีวิตของผู้ที่มีอาชีพค้าขายและตั้งหลักแหล่งอยู่ใกล้ทะเลเช่นเดียวกัน

สมัยอยุธยา

จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในซากเรือจมในทะเลหรือตามชายฝั่งทะเลในเขตจังหวัดชลบุรี แสดงให้เห็นถึงการสัญจรไปมาของการค้าทางทะเลตลอดเวลา ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 ลงมา จนถึงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นเหตุให้เกิดชุมชนหัวเมืองชายทะเลขึ้นหลายแห่งซึ่งมีการเคลื่อนย้ายไปตามกิจกรรมการเดินเรือ

ชุมชนโบราณริมฝั่งทะเลในเขตจังหวัดชลบุรี ที่ปรากฏชื่อในแผนที่ไตรภูมิสมัยกรุงศรีอยุธยา มี 4 ชุมชน คือ บางทราย บางปลาสร้อย บางพระเรือ และบางละมุง ชุมชนบางทรายก็คือชุมชนเมืองศรีโพธิ์ และเมืองศรีโพธิ์ ก็คือเมืองชลบุรีตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นขึ้นไป พุทธศตวรรษที่ 19 ลงมาเมืองศรีโพธิ์ร่วงโรยไปด้วยการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ กล่าวคือตะกอนจากแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำบางปะกงพัดมาทับถม ทำให้อ่าวเมืองศรีโพธิ์ซึ่งเคยเป็นทะเลลึกค่อย ๆ ตื้นเขินขึ้นจนไม่เหมาะที่จะเป็นเมืองท่าจอดพักเรือสินค้าเหมือนในอดีต ชุมชนเมืองจึงเคลื่อนลงมาทางใต้มาอยู่ที่ตำบลบางปลาสร้อย (ตัวเมืองชลบุรีในปัจจุบัน) เมื่อประมาณสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง เป็นต้นมา เมืองบางปลาสร้อย และเมืองบางละมุง คงเกิดขึ้นภายหลังเมืองศรีโพธิ์

สมัยอยุธยาชุมชนหัวเมืองชายทะเลไม่ค่อยได้รับความสำคัญมาก อาจจัดว่าเป็น “เมืองชายขอบ” ก็ว่าได้ โดยเฉพาะในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเป็นต้นมา อันเนื่องมาจากสงครามกับเขมรที่พวกเขาแอบเข้ามาโจมตีและกวาดต้อนผู้คนอยู่เนือง ๆ

พอมาถึงรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง กิจกรรมการค้าทางทะเลเจริญมากขึ้น มีพวกพ่อค้าทางตะวันตกเข้ามาตั้งสถานีการค้า จึงเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดหัวเมืองชายทะเลเพิ่มมากขึ้น จึงมีการจัดระบบในการควบคุมและปกครอง เพื่อป้องกันการรุกรานจากศัตรูและการรักษาผลประโยชน์ทางการค้าและเก็บภาษีอากร แต่ถึงกระนั้นหัวเมืองเหล่านี้ก็ยังไม่มีความโดดเด่นมากนัก

หัวเมืองชายทะเลมีความสำคัญภายหลังการเสียกรุงให้แก่พม่า เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ทรงพาไพร่พลหนีจากอยุธยา มาสร้างกำลังทางหัวเมืองตะวันออก โดยเดินทางผ่านจากนครนายกและปราจีนบุรีซึ่งเป็นเขตที่ลุ่มภายใน มายังหัวเมืองชายทะเลตะวันออก คือ ชลบุรี ระยอง และจันทบุรี

หัวเมืองชายทะเล ในยุคนั้น ผู้ที่มีอำนาจ คือ นายทองอยู่ นกเล็ก ที่เป็นพวกโจรหรือพวกนักเลงที่มีอำนาจและทางกรุงศรีอยุธยาให้ตำแหน่งเพื่อความสะดวกในการปกครอง ดังนั้น เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ ทรงยกทัพผ่านมาจึงต้องทรงใช้กำลังในการปราบปราม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2545)

สมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อการค้าระหว่างไทยกับจีน พ้นตัวขึ้นอีกครั้ง หัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออก โดยเฉพาะจังหวัดชลบุรี ก็เริ่มมีความสำคัญทางเศรษฐกิจขึ้น

ตอนปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระองค์ทรงแต่งตั้งบุตรเจ้าพระยาจักรี (หมุด) หรือที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่าเจ้าพระยาจักรีแขกมาเป็นผู้รั้งเมืองชลบุรี (เจ้าเมืองชลบุรี) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงสันนิษฐานว่าบุตรของพระยาจักรีแขกที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงแต่งตั้งให้มารักษาเมืองชลบุรีนั้นมีชื่อว่า “หวัง” ซึ่งต่อมาทายาทสายเมืองชลบุรีของท่าน ได้รับพระราชทานนามสกุลจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “สมุทธานนท์”

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

จังหวัดชลบุรีได้รับความสนใจจากผู้ปกครองมากขึ้นในยุคปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตก (ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา) ทั้งนี้คงจะเนื่องมาจากการเปิดประเทศ ติดต่อกับชายกับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ทำให้จังหวัดชลบุรีเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวต่างประเทศ เพราะเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าทางทะเลระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ ประกอบกับชายฝั่งทะเลของจังหวัดชลบุรีมีลักษณะเป็นผืนน้ำซอกเป็นสี่เหลี่ยมเข้าไปในผืนแผ่นดินแล้วโอบแผ่นดิน หักเป็นมุมฉากออกไปทางตะวันออกด้านเมืองระยอง ซึ่งเป็นตัวทะเลใหญ่ ทะเลด้านชลบุรีเป็นทะเลหน้าในคลื่นลมค่อนข้างสงบ อยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก จึงเป็นที่จอดพักเรือสินค้าที่ไปมาค้าขายกับราชอาณาจักรไทยตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จากเดิมอยู่ชายทะเลแถบบ้านศรีพล ตำบลหนองไม้แดง ต่อมาการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติทำให้ชายทะเลแถบบ้านศรีพล ไม่เหมาะที่จะเป็นท่าเรืออีกต่อไป เพราะบริเวณชายฝั่งทะเลดังกล่าวตื้นเขิน ท่าจอดพักเรือสินค้าจึงย้ายจากศรีพลไปบางปลาสร้อย ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง บางปลาสร้อยก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกับบ้านศรีพล ท่าจอดเรือสินค้าจึงขยายไปทางอ่างศิลา และเกาะสีชัง ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ

การที่จังหวัดชลบุรีเป็นเมืองท่าชายฝั่งทะเลอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ มากนัก มีอากาศดี การเดินทางสะดวก และเป็นที่ยึดของชาวต่างประเทศที่เข้ามาเมืองไทย ชลบุรีจึงเป็นสถานที่ที่ชาวต่างประเทศ (ชาวตะวันตก) นิยมเดินทางมาท่องเที่ยว พักผ่อน ตากอากาศ และพักผ่อนจากการเจ็บป่วย ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2381 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หมอบริดเลย์ มิซซันนารีชาวอเมริกันซึ่งเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในกรุงเทพฯ ในสมัยนั้นได้เดินทางมาเที่ยวทะเลแถบบางปลาสร้อย อ่างศิลา แล้วขึ้นบกเดินทางต่อไปทางเขาเขียวซึ่งอยู่ด้านหลังบางพระเข้าไป หมอบริดเลย์บันทึกถึงการท่องเที่ยวครั้งนั้นไว้ว่าสนุกเพลิดเพลินมาก กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ด้านหลังบางปลาสร้อยกับเขาเขียว และกล่าวถึงชาวจีนที่มาทำไร่ครามอยู่แถบนั้น นอกจากชาวตะวันตกแล้วชนชั้นเจ้านายของไทยก็นิยมไปพักผ่อนตากอากาศชายทะเล พักฟื้นจากการเจ็บป่วยที่ชลบุรีด้วยเช่นกัน

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากชุมชนโบราณริมฝั่งทะเลที่เป็นเมืองท่าอยู่บนเส้นทางเดินทะเล ที่มีผู้คนเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก การเป็นเมืองชายขอบที่รัฐไม่ค่อยสนใจ จนการค้าทางทะเลเจริญรุ่งเรืองขึ้น แต่ถึงกระนั้นจังหวัดชลบุรีเป็นหนึ่งในสี่ของหัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออก ที่เป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญ เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าทางทะเลที่สำคัญมาตั้งแต่ครั้งสมัยราชอาณาจักรอยุธยา ที่มีการติดต่อกับจีน เวียดนาม ประเทศทางเอเชียใต้ อินเดีย ศรีลังกา เอเชียตะวันตก เช่น เปอร์เซีย (อิหร่าน) และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งเอเชียตะวันออก (จีน ญี่ปุ่น เกาหลี) เส้นทางนี้ยังมีบทบาทต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ที่จังหวัดชลบุรีเริ่มเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจจนพัฒนามาเป็นเมืองท่องเที่ยวในปัจจุบัน

3.2 การสำรวจและรวบรวมทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดชลบุรี

ภาคตะวันออกมีพื้นที่ส่วนใหญ่ติดกับชายฝั่งทะเล คนในชุมชนจึงประกอบอาชีพการประมงซึ่งชุมชนมักจะมีอายุเก่าแก่ยาวนานมีการดำรงชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง อาชีพประมงเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นที่สั่งสมประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น

จังหวัดชลบุรีติดอยู่ทะเลให้มีชายฝั่งทอดยาว 160 กิโลเมตร และเป็นย่านชุมชนจีนที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก คนจีนในชลบุรีส่วนใหญ่เป็นจีนแต้จิ๋ว เชี่ยวชาญด้านการค้ารวมทั้งการทำประมงโดยเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 2 - 3) (สุวรรณยา รสชา, 2562) ผลสำรวจด้านการประมง พบว่าชลบุรีมีพื้นที่ทำประมงประมาณ 301,865 ไร่ การประกอบอาชีพประมงแบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ การประมงทะเล การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด และการทำประมงชายฝั่ง

จากข้อมูลใบอนุญาตการทำประมงพาณิชย์ รอบปีการประมง 2561 - 2562 มีเรือประมง จำนวน 513 ลำ และเรือประมงพื้นบ้านที่มีการจดทะเบียน จำนวน 1,755 ลำ ไม่มีทะเบียน 1,012 ลำ มีการจดทะเบียนท่าเทียบเรือ จำนวน 22 ท่า ในงานนี้ขอนำเสนอข้อมูลประมงพื้นบ้านที่มีมาในอดีตและยังคงเหลือร่องรอยในปัจจุบันที่ได้จากเอกสารชั้นรองและการลงพื้นที่เพื่อนำเสนอให้เห็นทุนวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชุมชนประมงพื้นบ้าน จำนวน 9 พื้นที่ ดังนี้

1. ประมงพื้นบ้านท่าเรือพลี อ.เมืองชลบุรี
2. ประมงสะพานปลาอ่างศิลา อ.เมืองชลบุรี
3. ประมงพื้นบ้านหาดวอนนภา อ.เมืองชลบุรี
4. ประมงพื้นบ้านบางพระ อ.ศรีราชา
5. ประมงพื้นบ้านเกาะสีชัง อ.เกาะสีชัง
6. ประมงพื้นบ้านอ่าวอุดม อ.ศรีราชา
7. ประมงพื้นบ้านบางละมุง อ.บางละมุง
8. ประมงพื้นบ้านนาเกลือ อ.บางละมุง
9. ประมงพื้นบ้านบางเสร่ อ.สัตหีบ ชลบุรี

1. ประมงพื้นบ้านท่าเรือพลี อ.เมืองชลบุรี

ชุมชนประมงท่าเรือพลีตั้งอยู่ในเขตตำบลบางปลาสร้อย อำเภอเมืองชลบุรี จากสำนักงานเทศบาลเมืองชลบุรีประมาณ 1 กิโลเมตร ท่าเรือพลี เดิมชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “สะพานศาลเจ้า” ตามลักษณะชุมชนบ้านสะพานของชาวชลบุรีในสมัยก่อนที่มักจะสร้างสะพานไม้ ลัดเลาะไปในทะเลเป็นทางเดินเชื่อมต่อจากถนนวชิรปราการเพื่อใช้เป็นเส้นทางสัญจรของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ 2 ฝั่งสะพานลงสู่ทะเล ประกอบกับซอยนี้มีศาลเจ้าศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพของผู้คนตั้งอยู่บริเวณต้นซอยและปลายซอยคือศาลเจ้าฮกเกี้ยน ปันเกล้า และศาลเจ้าที่ตีเปป้อ จึงเป็นที่มาของคำว่าว่า “สะพานศาลเจ้า”

ในอดีตยังไม่มีการสร้างถนนสุขุมวิท การเดินทางที่สะดวกที่สุดในตอนนั้นเป็นการเดินทางผ่านทางเรือ ซึ่งท่าเรือแห่งนี้เป็นที่มาเรือที่มีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจเพราะเป็นท่าเรือสำหรับเรือฉลอมและเรือกลไฟรับส่งสินค้าและรับคนโดยสารระหว่างกรุงเทพฯ - ชลบุรีและจังหวัดอื่นจึงเป็นที่มาของคำว่าท่าเรือพลี

ภาพที่ 4 ศาลเจ้าฮกเกี้ยน บุนเถ่า

ท่าเรือพลีเป็นที่ตั้งชุมชนที่มีความเข้มแข็งบนวิถีชีวิตชุมชนชาวเลมาตั้งแต่อดีต ชุมชนยึดการประกอบอาชีพการทำประมงเป็นหลักโดยมีรูปแบบการทำประมงแบบพื้นบ้าน คือการใช้เรือขนาดเล็กและอุปกรณ์ที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น เช่น ท่าโปะะ ท่าอวน การเลี้ยงหอยแมลงภู่วัยขาย เนื่องจากมีทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติเป็นผลผลิตทางทะเลหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คน เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนประมงสะท้อนชีวิตดั้งเดิมแบบประมงพื้นบ้านและวิถีชีวิตที่เรียบง่าย

จากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมทำให้การประกอบอาชีพประมงของชุมชนเริ่มประสบกับปัญหาเนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจต่ออาชีพประมง ชาวบ้านส่วนใหญ่หันไปขายแรงงานและหันหลังให้กับการทำประมง ต่อมาภาครัฐให้ความสำคัญกับอาชีพการทำประมง มีหน่วยงานเข้ามาช่วยส่งเสริมชุมชนท่าเรือพลีพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในนามตลาดประมงท่าเรือพลี ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านชุมชนท่าเรือพลียังคงมีการประกอบอาชีพการทำประมงควบคู่ไปกับการขายผลผลิตที่ได้มาจากท้องทะเลเป็นการช่วยส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้านและชาวประมงสามารถนำผลผลิตจากการทำประมงมาขายควบคู่ไปกับการทำประมง

ปัจจุบันชุมชนประมงท่าเรือพลีได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของภาครัฐในการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนการท่องเที่ยวของจังหวัดชลบุรี จากการจัดตั้งตลาดประมงท่าเรือพลีเพื่อฟื้นฟูให้ตลาดประมงท่าเรือพลีกลับมาเป็นที่นิยมอีกครั้งโดยมีหน่วยงานเข้ามามีส่วนช่วยในการดูแลและอนุรักษ์พื้นที่ เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนประมงท่าเรือพลีเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เป็นรูปแบบการเสริมสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน ทำให้ชาวประมงในพื้นที่มีการทำประมงเพิ่มมากขึ้นโดยมีการทำการประมงในรูปแบบเดิม ๆ ชาวประมงในชุมชนท่าเรือพลียังคงมีการใช้เรือเล็กในการออกหาทรัพยากรทางทะเลซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นการทำประมงในเชิงการอนุรักษ์

หลักฐานที่สามารถกล่าวได้ว่า ท่าเรือพลีเป็นท่าเทียบเรือในอดีตได้ปรากฏในพระราชนิพนธ์ครั้งเมื่อพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชเสด็จประพาสจังหวัดชลบุรีครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2451 พระองค์ได้เสด็จประพาสตลาดชลบุรีโดยบังเอิญ เดิมทรงพระทัยจะเสด็จประพาสตลาดอ่างศิลาแต่เนื่องด้วยคลื่นลมที่แรงจึงเปลี่ยนพระทัยเสด็จประพาสตลาดชลบุรี เส้นทางเสด็จพระราชดำเนินผ่านท่าเทียบเรือสะพานศาลเจ้า (ท่าเรือพลี) ซึ่งมีการกล่าวในจดหมายเหตุเสด็จครั้งหลังสุดนี้ทรงพระราชนิพนธ์ว่า

“ที่เรือเมล์ไปจอดอยู่ 2 ลำ น้ำลึก 4 คอก เข้าไปได้จึงได้แล่นเข้าไปเทียบขึ้นที่เรือเมล์ เรือเมล์เข้ามาจอดที่สะพานศาลเจ้าอยู่ระหว่างสะพานหลวงเดิมและสะพานหน้าที่ว่า การ ยาวกว่าทุกสะพานแต่แคบ” (อธิก สวัสดิ์มงคล, 2531)

พระองค์ทรงเสด็จจากสะพานศาลเจ้าถึงศาลากลางจังหวัดซึ่งได้เสด็จโดยพระบาทมีราษฎรเฝ้าฯ รับเสด็จอย่างเนืองแน่นได้มีพระราชนิพนธ์ว่า

“เดินกว่าจะไปสุดตลาดข้างในถึงที่ว่าการ โกลพอใช้ ร้อนเต็มที ทั้งใส่เกือกแต่เป็นเกือกบูบง ยังร้อนจนตื่นพอง”

จากที่กล่าวมาสามารถสันนิษฐานได้ว่าการเสด็จมาเยือนชลบุรีของพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชที่เสด็จมาเทียบเรือขึ้นที่สะพานศาลเจ้านี้ ทำให้เห็นว่าสะพานศาลเจ้านี้ในอดีตเป็นท่าเทียบเรือที่มีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ เพราะเป็นท่าเรือสำหรับเรือฉลอมและเรือกลไฟรับส่งสินค้าและรับคนโดยสารระหว่างชลบุรี - กรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ที่ต้องการสัญจรมายังจังหวัดชลบุรี

การประกอบอาชีพ

ชุมชนท่าเรือพลีเป็นชุมชนที่ประกอบอาชีพการทำประมงมาตั้งแต่อดีต เนื่องด้วยแหล่งที่ตั้งที่เอื้ออำนวยที่อยู่ติดกับชายฝั่งทะเล ซึ่งสัมพันธ์กับทรัพยากรภายในชุมชน จึงทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนประกอบอาชีพการทำประมงเป็นผลให้การทำประมงเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน โดยการทำประมงของชาวบ้านเป็นรูปแบบการทำประมงที่เกิดจากภูมิปัญญา ในขณะที่การเติบโตของภาคอุตสาหกรรมทำให้การประกอบอาชีพประมงของคนในชุมชนเริ่มประสบกับปัญหา เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจต่ออาชีพประมงแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่หันไปขายแรงงานและหันหลังให้กับอาชีพดั้งเดิมทำให้การทำประมงเริ่มเลือนหายไปจากชุมชน

จากการเข้ามาของหน่วยงานภาครัฐที่ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนท่าเรือพลีพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในนามตลาดประมงท่าเรือทำให้ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนท่าเรือพลียังคงมีการประกอบอาชีพการทำประมงควบคู่ไปกับการขายผลผลิตที่ได้มาจากท้องทะเลซึ่งเป็นการช่วยส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้านและชาวประมงให้สามารถนำผลผลิตจากการทำประมงมาขายควบคู่ไปกับการทำประมง

ภาพที่ 5 ตลาดประมงท่าเรือพลี

พัฒนาการของภูมิปัญญาประมงพื้นบ้าน

การทำประมงในชุมชนท่าเรือพลี จังหวัดชลบุรีมีจุดเริ่มต้นที่เหมือนกับชุมชนประมงในพื้นที่ต่าง ๆ หากแต่ชุมชนประมงท่าเรือพลีในประวัติศาสตร์ก่อนที่จะมีการทำประมงที่เป็นภูมิปัญญาที่แพร่หลายในปัจจุบัน ท่าเรือพลีมีบทบาทเป็นเพียงท่าเรือขนส่งสินค้าและเป็นท่าขึ้นเรือเดิมของจังหวัดชลบุรี จากการเป็นท่าเรือในอดีตทำให้ผู้คนในพื้นที่ต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นที่อยู่อาศัยจำนวนมากจนในที่สุดเกิดการขยายตัวจนกลายเป็นชุมชน

จากพื้นที่ที่มีความเชื่อมต่อทางทะเลทำให้ในอดีตมีการประกอบอาชีพประมงขนาดเล็กในชุมชนเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งเป็นการประมงที่เน้นเพื่อการยังชีพ จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทำให้การประกอบอาชีพประมงในชุมชนท่าเรือพลีได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วส่งผลให้อาชีพประมงที่เคยเป็นเพียงประมงเพื่อการยังชีพได้พัฒนาจนกลายเป็นอาชีพหลักของชาวประมงในชุมชนท่าเรือพลี แรกเริ่มการทำประมงของชุมชนท่าเรือพลีเป็นการทำประมงตามรูปแบบของประมงพื้นบ้าน กล่าวคือมีการใช้เครื่องมือที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวประมง ในอดีตท่าเรือพลีนิยมทำประมงโดยใช้โป๊ะในการจับสัตว์น้ำ มีเรือใบไม้ที่ต่อขึ้นเองภายในชุมชนเป็นยานพาหนะในการออกทะเล ทรัพยากรสัตว์น้ำที่จับได้ส่วนใหญ่จะเป็นปลาและหอยเป็นหลัก

ต่อมาได้มีการพัฒนารูปแบบการทำประมงให้ทันสมัยมากขึ้นจากการเข้ามาของชาวญี่ปุ่นที่นำเรือประมงติดเครื่องยนต์ อีกทั้งยังมีการนำอวนลากเข้ามาใช้ในประเทศไทย ทำให้รูปแบบการทำประมงของชุมชนท่าเรือพลีเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยชาวประมงในพื้นที่ได้เปลี่ยนจากการใช้โป๊ะในการจับปลาหันมาทำประมงโดยใช้อวนลากและมีการพัฒนาเรือประมงจากเรือใบเปลี่ยนมาติดตั้งเครื่องยนต์บนเรือเพื่อสร้างความสะดวกสบายในการจับปลาและประหยัดเวลาในการทำประมงด้วย

ภาพที่ 6 ท่าเรือประมงพื้นบ้านปัจจุบัน

ภายหลังจากการที่ประมงได้เข้าสู่ยุคเศรษฐกิจทำให้มีชาวต่างชาติเข้ามาทำประมงเพิ่มขึ้นในประเทศไทย มีการทำประมงเพิ่มขึ้นจนส่งผลให้ทรัพยากรประมงในไทยลดน้อยลง ชาวประมงเริ่มขาดทรัพยากรสัตว์น้ำโดยชุมชนท่าเรือพลีได้รับผลกระทบในเรื่องนี้เพราะทรัพยากรที่มีน้อยลงเป็นผลทำให้ชาวประมงเริ่มหันมาทำการเพาะเลี้ยงทรัพยากรทางทะเลเพิ่มมากขึ้น ชาวประมงนิยมที่จะเพาะเลี้ยงหอยอันได้แก่ หอยแมลงภู่ หอยนางรม ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ในช่วงที่เศรษฐกิจกำลังตกต่ำ

ทรัพยากรทางทะเลในปัจจุบันของชุมชนประมงท่าเรือพลี

ในอดีตการประกอบอาชีพประมงของชุมชนประมงท่าเรือพลี คือ การทำโป๊ะจับปลา ในอดีตชุมชนประมงท่าเรือพลีมีทรัพยากรสัตว์น้ำที่จับได้หลายอย่างไม่ว่าจะเป็นกุ้ง หอยและปลาโดยปลาที่จับได้ในพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างมากตั้งแต่อดีตคือปลาหู เนื่องจากสมัยก่อนปลาหูเป็นสัตว์น้ำที่ชุกชุมในทะเลจังหวัดชลบุรี ปลาหูจังหวัดชลบุรีเคยเป็นสินค้าเศรษฐกิจที่ส่งไปจำหน่ายที่กรุงเทพฯ ตลอดจนต่างประเทศทำให้ได้เงินตราเข้าประเทศเป็นจำนวนมากโดยมีหลักฐานปรากฏจากลายพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฉบับลงวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2419 ทรงบันทึกขณะเสด็จประพาสอ่างศิลา มีข้อความตอนหนึ่งเกี่ยวกับปลาหูจังหวัดชลบุรีว่า (อธิก สวัสดิ์มงคล, 2541)

“ในฤดูเดือน 12 จนถึงเดือน 2 เป็นฤดูปลาหูเข้าโป๊ะ ราษฎรเจ้าของโป๊ะได้ปลาแล้วทำเป็นปลาหูเค็มบรรจุเรือเข้าไปจำหน่ายในกรุงเทพฯ เป็นสินค้าไปเมืองต่างประเทศปีหนึ่งเป็นปลาสิบหมื่นตัวเศษ”

นอกจากนี้ชุมชนประมงท่าเรือพลียังมีการเพาะเลี้ยงหอย

“ตั้งแต่เดือน 5 ไปจนถึงเดือน 8 ราษฎรจับหอยแมลงภูที่หลักปักไว้ในทะเลมาต้มแล้วเก็บเนื้อหอยผึ่งแดดแห้งแล้วบรรจุกระสอบบรรจุเข้าไปขาย ณ กรุงเทพฯ ชั่งน้ำหนักเป็นสินค้าจำหน่ายไปเมืองต่างประเทศปีหนึ่ง 1,300 บาทเศษ” (อธิก สวัสดิ์มงคล, 2541)

ทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน

- **สถานที่** รัฐบาลสนับสนุนการจัดตั้งตลาดประมงท่าเรือพลีที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับจังหวัดชลบุรีและเป็นการแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่โดยแสดงออกผ่านทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนประมง ทำให้ตลาดท่าเรือพลีได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่งจากประชาชนทั่วไป ตลาดประมงท่าเรือพลีเน้นการขายอาหารทะเล การเกิดขึ้นของตลาดประมงก็เพื่อจะช่วยเหลือส่งเสริมอาชีพการทำประมงพร้อมทั้งส่งเสริมให้พื้นที่ชุมชนท่าเรือพลีกลับมามีบทบาทสำคัญเหมือนในอดีตและยังสามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

- **ทุนสังคม** ชาวประมงในชุมชนท่าเรือพลีมีการจัดตั้งกลุ่มประมงท่าเรือพลีเป็นการรวมกลุ่มกันของชาวประมงเพื่อแก้ปัญหาในการประกอบอาชีพการทำประมง อีกทั้งช่วยส่งเสริมการทำประมงให้กับคนในชุมชน โดยยังคงรักษารูปแบบการทำประมงดั้งเดิมโดยใช้เครื่องมือประมงแบบเดิมไม่ว่าจะเป็นการใช้โป๊ะในการทำการประมงหรือการใช้อวนลาก หากแต่การใช้อวนลากกลับไม่เป็นที่นิยมเหมือนในอดีตเพราะเป็นการทำลายทรัพยากร อีกทั้งยังมีกฎหมายบังคับที่ทำให้ชาวประมงต้องเลิกการใช้เครื่องมือชนิดนี้ นอกจากนี้ชาวประมงยังคงใช้เรือประมงที่เป็นเรือไม้โดยมีการต่อกันเอง นอกจากประหยัดค่าใช้จ่ายแล้วยังเป็นการอนุรักษ์เครื่องมือการทำประมงแบบดั้งเดิมอีกด้วย

2. สะพานปลาอ่างศิลา อ.เมืองชลบุรี

อ่างศิลา หรือชาวบ้านเรียกว่า “อ่างหิน” เคยเป็นที่จอดพักเรือสินค้านานาชาติที่เข้าติดต่อกับค้าขายกับสยาม ตั้งอยู่ระหว่างบางปลาสร้อยกับเขาสามมุก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวชาวตะวันตกนิยมมาพักตากอากาศและพักพื้นที่ “อาศรัยสถานอ่างศิลา”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประพาสและประทับแรมที่อ่างศิลาหลายครั้ง ด้วยโปรดว่าเป็นที่ที่อากาศดี พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าอ่างศิลามีศิลาใต้น้ำมาก เวลานั้นจะมีศิลาและเลนลาดออกไปจากฝั่งเป็นระยะทางยาว ไม่สะดวกในการจอดเรือเทียบท่า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกรมท่าสร้าง “สะพานหิน” ให้ยาวออกไปในทะเลจนพ้นเขตศิลาใต้น้ำ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่เรือ

พาณิชย์ที่มาแวะเทียบท่าขนถ่ายสินค้าในบางฤดูกาล เข้าใจว่าความสำคัญของอ่างศิลาในฐานะท่าเทียบเรือและขนถ่ายสินค้าจะมีอยู่มาก

สะพานปลาอ่างศิลาเดิมเรียกกัน “สะพานหิน” สร้างขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อมาในปี พ.ศ. 2499 สะพานปลาอ่างศิลาได้สร้างขึ้นตามคำเรียกร้องของชาวประมงที่ต้องการให้จังหวัดชลบุรีมีท่าเทียบเรือสาธารณะ ในช่วงเวลาเช้ามีดจะมีเรือประมงมาเทียบท่าที่สะพานปลาอ่างศิลาเพื่อขึ้นอาหารทะเลและจำหน่ายที่บริเวณสะพานปลาและส่งจำหน่ายทั่วไป

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับเทศบาลตำบลเสม็ด

ทิศใต้ ติดกับเทศบาลเมืองแสนสุข

ทิศตะวันออก ติดกับตำบลห้วยกะปิ

ทิศตะวันตก ติดกับอ่าวไทย

อ่างศิลา มีโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ เป็นเศรษฐกิจที่เน้นด้านการประมงและการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง โดยเฉพาะเลี้ยงหอยนางรมและหอยแมลงภู่ การค้าพาณิชย์ มีร้านสะดวกซื้อ และร้านค้าโชห่วย ด้านบริการ มีโรงแรม รีสอร์ท บังกะโล สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ด้านอุตสาหกรรม มีสถานประกอบการการอุตสาหกรรม เช่น โรงงานพริกไทย เส้นก๋วยเตี๋ยว น้ำปลา น้ำแข็ง น้ำดื่ม โรงงานประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับไม้ โรงพิมพ์ผลิตภัณฑ์พลาสติก โรงเหล็ก

การท่องเที่ยว

อ่างศิลา มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทำให้มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สามารถแบ่งออกได้ 4 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มศาสนสถาน ได้แก่ วัดอ่างศิลา วัดเสม็ด วัดโกมุทร์ตันนาราม ศาลเจ้านางาซาไทจ้อ ศาลเจ้าแม่กวนอิมพันมือ ศาลเจ้าแม่เซาหิน

ภาพที่ 7 ศาลเจ้าแม่เซาหิน

ภาพที่ 8 ศาลเจ้านางาซาไทจ้อ

กลุ่มโบราณสถาน ได้แก่ ตึกมหาราช ตึกราชินี สะพานหิน (สะพานปลาอ่างศิลา) ตลาดเก่า

ภาพที่ 9 ตึกมหาราช

ภาพที่ 10 ท่าเทียบเรือประมงอ่างศิลาปัจจุบัน

ภาพที่ 11 ตลาดประมงพื้นบ้าน อ่างศิลา

กลุ่มมรดกภูมิปัญญา ได้แก่ กลุ่มฟื้นฟูการทอผ้าอ่างศิลา - เสมีด กลุ่มอุตสาหกรรมแกะสลักหิน
กลุ่มอาหารพื้นบ้าน ได้แก่ ห่อหมกทะเล ขนมเรไร เป็นต้น

ด้านวัฒนธรรมประเพณี

ด้วยภูมิศาสตร์ของอ่างศิลาที่ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลอ่าวไทยที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีอากาศดี และเป็นที่ยอดนิยมของนักท่องเที่ยวจากเรือพาณิชย์นานาชาติ อ่างศิลาจึงเป็นที่รู้จักและชื่นชอบของชาวไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาพักผ่อน ประกอบอาชีพ หรือบางกลุ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐาน เช่น คนไทย คนจีน คนลาว และอื่น ๆ ทำให้เกิดวัฒนธรรมภูมิปัญญา ประเพณี และวิถีปฏิบัติ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีกองข้าว บวงสรวง ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีกินเจ เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นอ่างศิลา

ผ้าทออ่างศิลา

เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ภูมิปัญญาที่สำคัญของอ่างศิลาในอดีต ยังไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าเกิดขึ้นเมื่อใด สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่กลุ่มลาวล้านช้างอพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารที่กรุงเทพฯ ราวปี พ.ศ. 2371 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่อ่างศิลา จึงเชื่อว่าลาวกลุ่มนี้มีฝีมือในการทอผ้า สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผ้าทออ่างศิลามีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของขุนนาง ว่าเป็นผ้าเนื้อดีทอละเอียด แน่น สวยงามไม่เป็นขน

ภาพที่ 12 ผ้าทออ่างศิลา

เข้าถึงจาก: <https://mgronline.com/local/detail/9590000012595>

ครกหินอ่างศิลา

เชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาด้านแกะสลักหินเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนจีน เมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานประกอบอาชีพที่ชลบุรี บริเวณบางปลาสร้อย อ่างศิลา เขาสามมุก และแหลมแท่น ได้สังเกตเห็นหินแกรนิตอยู่ทั่วบริเวณชายฝั่งทะเลแหลมแท่นและอ่างศิลาทำให้การแกะครกหิน เริ่มขึ้นที่แหลมแท่นก่อน โดยชาวจีนที่อพยพเข้ามาที่มีความรู้ความชำนาญด้านการแกะสลักหิน เมื่อเห็นหินที่สามารถสกัดมาทำอุปกรณ์ในการเตรียมอาหารได้จึงสกัดขึ้นมาทำเป็นโม (โมแปง) ทำกระถางรูป และป้ายหลุมศพ ต่อมาชาวจีนสังเกตเห็นว่าคนไทยใช้ครกเป็นอุปกรณ์ในการประกอบอาหาร ที่ทำจากดินเผา สากไม้ ครกดินเผาเปราะบางแตกหักชำรุดง่าย ชาวจีนจึงทดลองนำหินแกรนิตมาทำครกและสากขึ้นใช้แลกเปลี่ยน แบ่งปันกันในชุมชน ส่วนที่เกินก็ส่งขายที่กรุงเทพฯ บริเวณตลาดน้อยหรือตลาดเกี้ยว

ภาพที่ 13 ครกอ่างศิลา

ในปี พ.ศ. 2503 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีได้มาสร้างบ้านพักรับรองของรัฐบาลขึ้นที่แหลมแท่น มีการเวนคืนที่ดินจากชาวบ้าน และห้ามขุดตัดดินจากชายฝั่งทะเลแหลมแท่นมาแปรรูป เพราะทำให้ภูมิทัศน์ชายทะเลแหลมแท่นเสีย กรมศิลปากรได้ออกประกาศห้ามตัดหินบริเวณดังกล่าวด้วย ทำให้ต้องมีการขยับการแกะสลักหินไปที่อ่างศิลา และพบว่าหินแกรนิตที่อ่างศิลามีคุณสมบัติที่ดีกว่าแหลมแท่น ชุมชนอ่างศิลาจึงกลายเป็นแหล่งผลิตและจำหน่ายครกหินที่มีชื่อเสียงและกลายเป็นสัญลักษณ์ของอ่างศิลาแทน “ผ้าทออ่างศิลา” นับแต่นั้นมา

การทำประมงพื้นบ้าน

ประมงพื้นบ้านอ่างศิลาปรากฏในจดหมายเหตุระหว่างเสด็จประพาสจันทบุรี ร.ศ. 95 เสนาบดีกรมท่าได้ถวายรายงานแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการทำประมงของชาวอ่างศิลาในสมัยรัชกาลที่ 5 ไว้ว่า

“ราษฎรตำบลบ้านอ่างศิลาหากินด้วยการทำโป๊ะจับปลาทะเล ลงเรือจับปลาตามชายทะเล ลากเบ็ดในทะเล ถีบกระดานเก็บหอยตามเลน แลปักหลักจับหอยแมลงภู่ในฤดูเดือน 12 จนถึงเดือน 2 เป็นฤดูปลาหูเข้าโป๊ะ ราษฎรเจ้าของโป๊ะได้ปลาแล้วทำเป็นปลาหูเค็มบรรทุกเรือเข้าไปจำหน่ายในกรุงเทพฯ เดือน 5 จนถึงเดือน 7 ราษฎรจับหอยแมลงภู่ที่หลักปักไว้ในทะเลมาต้มแล้วเก็บเนื้อหอยผึ่งแดดแห้งแล้วบรรจุกระสอบบรรทุกเรือเข้าไปขายที่กรุงเทพฯ การทำโป๊ะปลาทำได้แต่ฤดูเดือน 12 ไปจนถึงเดือน 3 เป็นฤดูลมตะเภาพัดแรง คลื่นจัด โปะแตก ต้องหยุดจับปลาไปจนถึงเดือน 12 ระหว่างที่หยุดจับปลา ราษฎรทำมาหากินด้วยลงเรือลากอวนจับปลา แลถีบกระดานเก็บหอยชายทะเล ผู้หญิงเด็กนั้นต่อยหอยนางรมด้วยค้อนเหล็กตามก้อนศิลาชายทะเลเมื่อน้ำลง”

ปัจจุบันชาวประมงพื้นบ้านอ่างศิลานิยมเลี้ยงหอยอยู่ตามชายทะเล อยู่ 2 ชนิด ได้แก่ การเลี้ยงหอยนางรม และการเลี้ยงหอยแมลงภู่

1. การเลี้ยงหอยนางรม โดยชาวประมงอ่างศิลามีการเลี้ยง 2 แบบ ได้แก่ การเลี้ยงบนหิน และการเลี้ยงแบบแขวนจากราวเชือก

การเลี้ยงบนหิน ชาวบ้านเรียกว่าเลี้ยงแบบหอยหิน โดยสมัยก่อนใช้ไม้จากต้นตาลผ่าเป็นแท่น 4 - 6 ซีกเรียงเป็นฐาน ปัจจุบันใช้วิธีหล่อปูนซีเมนต์ทำเป็นฐานแทน นำมาวางบนฐานเตรียมไว้เพื่อไม่ให้หินจมลงไปในโคลน โดยในช่วงปีแรกจะมีไข่หอยนางรมลอยมากับน้ำทะเลมาเกาะหินที่เตรียมไว้ แต่ไม่สามารถควบคุมให้ไปเกาะหินก้อนใดได้ ชาวประมงเรียกว่ามีเชื้อมาเกาะ ในช่วงปีที่ 2 หอยนางรมที่มีขนาดโตพอเหมาะจะถูกเก็บมาขาย และมีไข่หอยนางรมรุ่นใหม่มาเกาะหมุนเวียนเป็นวัฏจักรแบบนี้ตลอดไป

การเลี้ยงแบบแขวนจากราวเชือก ชาวประมงเรียกว่าการเลี้ยงแบบหอยแขวน โดยซื้อลูกหอยนางรมมาจากจังหวัดระยอง หรือจันทบุรี โดยลูกหอยจะแขวนอยู่ที่เชือก เชือกละ 1 เส้น มีลักษณะเป็นลูกตุ้มซีเมนต์ขนาดประมาณนิ้วหัวแม่มืออยู่ 5 ลูก เชือกบางเส้นจะมีลูกหอยนางรมครบทั้ง 5 ลูก แล้วนำมาผูกเป็นราวเข้ากับแผงหอยหรือคอกหอยซึ่งทำจากไม้ไผ่ ใช้เวลาเลี้ยงประมาณ 1 ปี ถึง 1 ปีครึ่ง สามารถเก็บขายได้

2. การเลี้ยงหอยแมลงภู่

การเลี้ยงหอยแมลงภู่ ของชาวประมงอ่างศิลา นิยมเลี้ยง 2 แบบ ได้แก่ การเลี้ยงแบบปักไม้ไผ่และการเลี้ยงแบบแขวน

การเลี้ยงแบบปักไม้ไผ่ วิธีนี้ใช้ไม้ไผ่ปักลงบนพื้นโคลนเพื่อให้หอยแมลงภู่มาเกาะ โดยเลี้ยงตามชายฝั่ง แต่จะอยู่ลึกถัดไปจากบริเวณเลี้ยงหอยนางรม ช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดในพื้นที่อ่างศิลาอยู่ระหว่างเดือน 9 ถึงเดือน 11 ถึงจะมีลูกหอยมาเกาะ การเลี้ยงแบบนี้จะปล่อยให้หอยแมลงภู่เติบโตเองตามธรรมชาติ โดยจะ

ใช้เวลาประมาณ 7 - 8 เดือน ก็สามารถจับขายได้

การเลี้ยงแบบแขวน เป็นที่นิยมในการเลี้ยงมาก โดยวิธีการคล้าย ๆ กับการเลี้ยงหอยนางรมแบบแขวน โดยนำวัสดุจากอวนเก่ามาให้หอยแมลงภูเกาะแทนไม้ไผ่ มีข้อดีคือใช้เศษวัสดุที่เหลือใช้จากอวนเก่าม้วนให้ได้ลักษณะคล้ายเชือกเพื่อให้หอยเกาะ ซึ่งนับเป็นภูมิปัญญาของการเลี้ยงหอยแมลงภูของชาวอ่างศิลา

ปัจจุบันชาวประมง พ่อค้า แม่ค้า จะวางแผงขายอาหารทะเล และอาหารทะเลแปรรูปอยู่บนสะพานปลาตลอดทั้งวัน แต่ละร้านก็มีขนาดใหญ่ซึ่งไม่สามารถเห็นแผงขายอาหารทะเลแบบนี้ได้จากที่อื่นในแถบทะเลตะวันออก

3. ประมงพื้นบ้านหาดวอนนภา อ.เมืองชลบุรี

ชุมชนหาดวอนนภาเป็นชุมชนประมงพื้นบ้านของตำบลแสนสุขที่มีการพัฒนาจากความเป็นชุมชนท้องถิ่นเดิม ในอดีตบริเวณแถบนี้เป็นป่าแสม มีบ้านเรือนเพียง 4 - 5 หลังคาเรือน ต่อมานายวอน นภาศัพท์ เศรษฐีชาวกรุงเทพฯ มาซื้อที่บริเวณเพิงล่างบางแสนหรือที่เรียกว่าบางแสนล่าง และได้บริจาคที่ดินสร้างโรงเรียนให้แก่ชุมชน ชุมชนจึงเรียกบริเวณแถบนี้ว่าหาดวอนนภา คนในชุมชนจะเป็นคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน บ้านเรือนมีลักษณะเป็นบ้านขนาดเล็กหลังคามุงจาก ฝาขัด ใต้ถุนโปร่งดำเนินชีวิตด้วยการออกทะเลหาปลาโดยใช้เรือเล็กและเครื่องมือง่าย ๆ

ชุมชนหาดวอนนภาเป็นชุมชนที่ผู้คนส่วนใหญ่ยึดอาชีพประมงเป็นหลัก การทำประมงพื้นบ้านหาดวอนนภาเริ่มมาตั้งแต่ในสมัยอดีต โดยใช้เรือใบ เรือพาย และเรือแจวขนาดเล็กยาวประมาณ 4 - 5 เมตร ออกหาปลาตามชายฝั่งบางแสน คนที่ประกอบอาชีพประมงในชุมชนส่วนใหญ่เป็นการประมงแบบยังชีพ และนำส่วนที่เหลือออกขาย ผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ออกเรือไปหาปลา และสัตว์ทะเล ส่วนผู้หญิงและเด็กจะทำงานอยู่บ้าน เนื่องจากในอดีตข้อจำกัดผู้หญิงไม่สามารถขึ้นคร่อมเรือเพราะอาจจะทำให้แม่ย่านางไม่พอใจทำให้จับสัตว์จับปลาได้ไม่มาก

ด้วยทางภูมิศาสตร์ทำให้ชุมชนหาดวอนนภาไม่สามารถทำเรือประมงพาณิชย์ได้ เนื่องจากลักษณะภูมิศาสตร์ของชุมชนเป็นพื้นน้ำตื้นเขิน เรือขนาดใหญ่ไม่สามารถเข้ามาเทียบท่าได้ และต้องใช้ต้นทุนสูง ชาวบ้านไม่มีความรู้เรื่องเรือใหญ่ทำให้ไม่กล้าลงทุน ปัจจุบันตั้งกล่าวทำให้ชาวบ้านจึงทำประมงพื้นบ้านมาถึงปัจจุบัน

ชุมชนหาดวอนนภาตั้งอยู่ที่ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี อยู่ห่างจากตัวจังหวัดชลบุรี ประมาณ 10 กิโลเมตรและห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 75 กิโลเมตรมีอาณาเขตติดกับบริเวณใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับถนนเนตรดีตลอดแนว
ทิศตะวันออก	ติดกับถนนสุขุมวิทและชุมชนท้ายตลาด
ทิศใต้	ติดกับตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา
ทิศตะวันตก	จรดอ่าวไทย

ประวัติชุมชน

ชุมชนหาดวอนนภาเป็นหนึ่งในชุมชนประมงพื้นบ้านของตำบลแสนสุขที่มีการพัฒนามาจากความเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ในอดีตนั้นชายทะเลแถบนี้เป็นป่าแสม เมื่อประมาณ 60 - 70 ปีที่ผ่านมา มีเพียง 4 ถึง 5 หลังคาเรือน ต่อมาได้มีคหบดีชื่อคุณวอน นภาศัพท์ ภรรยา นายชิต (ยานต์ ฤทธิหมอชิต) มาซื้อที่บริเวณเพิงล่างบางแสนหรือบางแสนล่างเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและได้บริจาคที่ดินนั้นสร้างโรงเรียนให้แก่ชุมชนชื่อว่า “โรงเรียนหาดวอนนภาศัพท์” ชาวบ้านจึงเรียกชุมชนนี้เพื่อเป็นเกียรติแก่คุณนายวอน นภาศัพท์ว่าหาดวอนนภา

เดิมชุมชนเป็นคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีน บ้านเรือนมีลักษณะเป็นบ้านขนาดเล็กหลังคามุงจาก ฝาขัดตะ ใต้ถุนโปร่ง ดำเนินชีวิตด้วยการออกทะเลหาปลาโดยใช้เรือเล็กและเครื่องมืออย่างง่าย ๆ ต่อมา มีรายได้จากการทำประมงมากขึ้นจึงมีเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำประมงที่มีประสิทธิภาพมีเรือยนต์ขนาด กลางและขนาดใหญ่ ทำให้สามารถขยายพื้นที่ในการทำประมงได้กว้างออกไป จากเดิมจากที่ทำได้ในบริเวณ ชายฝั่งและเขตน้ำตื้นซึ่งจะได้ปลาและสัตว์น้ำแค่เพียงพอต่อการบริโภคแต่ไม่มากพอต่อการจำหน่าย แต่เมื่อ มีการเปลี่ยนแปลงในการใช้เครื่องยนต์ขนาดกลางและขนาดใหญ่ในการทำประมงทำให้ได้ปริมาณสัตว์น้ำ มากขึ้นเพียงพอต่อการจำหน่าย โดยการนำสินค้าไปจำหน่ายตามจุดขายสินค้าอาหารทะเลและสถานที่ต่าง ๆ เช่น สะพานปลา หาดวอนนภา ท่าเรือแหลมแท่น และเขาสามมุข ตลาดอ่างศิลา เป็นต้น

วิถีชีวิต

ชุมชนหาดวอนนภาเป็นชุมชนที่ผู้คนส่วนใหญ่ยึดอาชีพประมงเป็นหลัก การทำประมงพื้นบ้าน หาดวอนนภาบางแสนนั้นมีมาตั้งแต่อดีต ในสมัยนั้นจะเป็นประมงพื้นบ้านโดยใช้เรือใบ เรือพายและเรือแจว ขนาดเล็กความยาวประมาณ 4 - 5 เมตรออกหาปลาตามชายฝั่งบางแสน เครื่องมือในการหาปลาได้แก่ ตาข่าย ขนาดเล็ก ลอบปลา ลอบปู ตะขอเกี่ยวปู โป๊ะ และแหลน เครื่องมือที่ใช้ล้วนเป็นเครื่องมือที่จับสัตว์น้ำได้ใน ปริมาณที่น้อย เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่สัตว์ทะเลอยู่มากมาย จำนวนคนที่ ประกอบอาชีพประมงในหมู่บ้านยังมีน้อย ส่วนใหญ่เป็นการทำประมงแบบยังชีพและนำส่วนเกินออกมาขาย อีกทั้งเทคโนโลยีทางการประมงยังไม่เจริญมากนัก

คนในหมู่บ้านหาดวอนนภาประกอบอาชีพประมงเพื่อเลี้ยงชีพตัวเองและอาชีพประมงในหมู่บ้านนั้น มีการจำกัดหน้าที่ นั่นคือผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวจะต้องเป็นผู้ออกเรือเพื่อไปหาปลาและสัตว์ทะเล ส่วนผู้หญิงและเด็กจะทำงานอยู่ที่บ้าน เนื่องจากคนในสมัยอดีตมีข้อจำกัดที่ว่าผู้หญิงไม่สามารถขึ้นคร่อมเรือ เพราะอาจทำให้แม่ย่านางไม่พอใจและทำให้จับปลาได้ไม่มากนัก (สุกัญญา บูรณเดชาชัย, 2548)

ในการออกทะเลแต่ละครั้งจะใช้วนและลอบเป็นเครื่องมือหลักในการหาสัตว์น้ำ โดยเครื่องมือ เหล่านี้ส่วนใหญ่จะทำขึ้นมาเอง ปลาและสัตว์ทะเลที่หาได้ในสมัยก่อนจะเป็นปลากุแล ปลาหมึก ปูม้าและหอย เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากสัตว์ที่หาได้นั้นมีมากในบริเวณที่น้ำไม่ลึกทำให้ง่ายต่อการดักและจับ ในการออกเรือ แต่ละครั้งจะไปตั้งแต่เช้าตรู่และกลับมาในช่วงสายและเย็นแล้วแต่ระยะทางที่ออกไปและกระแสน้ำ ในการ ออกเรือแต่ละครั้งชาวบ้านจะบอกกล่าวเพื่อนบ้านหรือคนในละแวกบ้านเพื่อมาช่วยกันในการออกหาปลา คนในหมู่บ้านคนใดว่างก็จะมาช่วยกันในการออกเรือ เมื่อได้ปลามาแล้วเจ้าของเรือจะแบ่งปลาที่ได้จากการ ออกเรือให้กับผู้ที่มาช่วยเหลือในการร่วมกันออกเรือ เพื่อแสดงถึงความมีน้ำใจและโอบอ้อมอารี การออก ทะเลแต่ละครั้งคนในชุมชนจะมีพิธีกรรมเนื่องจากการเป็นเรือออกเรือเพื่อหาปลาโดยการนำเรือขนาดเล็กก่อน ออกหาปลาจะมีการเซ่นไหว้แม่ย่านางเพื่อขออนุญาตให้เรือออกหาปลาได้จำนวนมากรวมทั้งเป็นสิริมงคล และขวัญกำลังใจแก่ชาวประมง (สุกัญญา บูรณเดชาชัย, 2548)

ต่อมาในสมัย พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ประกาศให้บางแสนเป็นสถานที่ตากอากาศ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนหาดวอนนภาเริ่มเปลี่ยนไป เริ่มมีอาชีพค้าขายใน ชุมชนเพิ่มมากขึ้น เช่น การค้าขายอาหารทะเลสดและแห้ง สินค้าพื้นเมือง การประกอบอาชีพประมงก็มีการ ปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดซึ่งมีการประกอบอาชีพประมงเพื่อทำเป็นธุรกิจมากขึ้น (ลลนา ยุวสุโขทัย, 2537)

ปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านหาดวอนนภาได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ มากขึ้น ด้วยปัจจัยจากการขยายตัวของเศรษฐกิจต่าง ๆ ตลาดรับซื้อสัตว์น้ำ บทบาทของพ่อค้าและ เครือข่ายการค้าภายในชุมชนประกอบกับการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีในการทำประมง การขยายตัวของ

โครงสร้างพื้นฐานเช่น ถนน ไฟฟ้าและท่าเทียบเรือ ได้ส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านต้องพึ่งพาและกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบตลาดและระบบเงินตรามากขึ้น สิ่งเหล่านี้เป็นแรงกดดันให้ชาวประมงพื้นบ้านต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและเครื่องมือในการทำประมงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

พัฒนาการของการทำประมง

การทำประมงพื้นบ้านของชาวชุมชนหาดวอนนภาสามารถแบ่งออกเป็น 3 ยุค ดังนี้

1. ยุคการทำประมงเพื่อเลี้ยงชีพ

ช่วงแรกเป็นการทำประมงเพื่อยังชีพโดยแรงงานเป็นสมาชิกในครอบครัว เป็นการหาอาหารทะเลเพื่อมาบริโภคในครัวเรือน หากเหลือจึงนำไปแลกข้าวหรือผลไม้แถวหนองมน การใช้เรือเป็นเรือแจวหรือเรือใบ

ส่วนวิธีการจับนั้นก็ใช้เครื่องมือประเภทเบ็ด ฦวมก แห อวนล้อม ซึ่งอวนก็จะทำขึ้นจากด้ายดิบ ประกอบเองได้ด้วยวิธีการ “ถัก” หรืออาจหาซื้อได้แต่จะต้องมาย้อมด้วยลูกไม้ชนิดหนึ่ง เรียกว่า “มะเกลือ” เพื่อให้อวนคงทนและใช้งานได้นานนับ 10 ปี เมื่อใช้เสร็จแล้วจะต้องนำอวนมาผึ่งแดดให้แห้งเสมอ

เครื่องมืออีกชนิดหนึ่งที่มีความนิยมในยุคแรก คือ โปะะ ซึ่งอุปกรณ์สำคัญคือการใช้ไม้ไผ่ที่เรียกว่า ไม้รวกและลวดลายตาข่ายสำหรับชิงรอบไว้ ใช้สำหรับดักปลาเมื่อปลาเข้าไปก็ไม่สามารถออกมาได้

ในการหาปลาและอาหารทะเลนั้นจะใช้อวนและลอบเป็นเครื่องมือในการหา เครื่องมือส่วนใหญ่จะทำขึ้นมาเอง สัตว์ทะเลที่ได้จะเป็นปลากุเลา ปลา หมึก ปูม้าและหอยเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากสัตว์ที่หาได้นี้มีมากในบริเวณที่น้ำไม่ลึกมากนักทำให้ดักและจับได้ง่าย ในการออกเรือแต่ละครั้งจะไปตั้งแต่เช้าตรู่และกลับมาในช่วงสาย ๆ หรือเย็นก็ขึ้นอยู่กับระยะทางและกระแสนลม (สุรียา วีรวงศ์, 2517)

2. ยุคการทำประมงเพื่อค้าขาย

ปี พ.ศ. 2486 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีประกาศให้บางแสนเป็นสถานที่ตากอากาศ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้วิถีชีวิตของชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป มีอาชีพค้าขายภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เช่น การขายอาหารทะเลสดและแห้ง สินค้าพื้นเมือง เช่น ข้าวหลาม ต่อมามีการสร้างถนนต่อลงไปยังชายหาดบางแสนและเขาสามมุข การเดินทางจึงสะดวกขึ้น ชาวชุมชนจึงเริ่มผลิตเพื่อขาย การนำผลผลิตไปแลกกันระหว่างชุมชนจึงหมดไป การผลิตจึงมีการปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดมากขึ้น (ลลนา ยุววุฒโท, 2537)

ปี พ.ศ. 2490 เริ่มสร้างตลาดหนองมนแบบถาวรขึ้น ต่อมาตลาดหนองมนขยายตัวตามอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สินค้าเพิ่มมากขึ้นทั้งของฝากประเภทอาหารพื้นเมืองทั้งสดและแห้งและสินค้าประเภทของที่ระลึกที่ขึ้นชื่อ คือ ข้าวหลาม หอยจ๊อ ส่วนของชุมชนหาดวอนนภาขายอาหารที่มาจากทะเลได้มากขึ้น ชาวประมงชายหาดวอนนภาจึงเปลี่ยนจากการทำประมงเพื่อยังชีพเป็นการทำประมงเพื่อค้าขาย เพราะว่ามีรายได้จากการขายให้กับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก รวมทั้งชุมชนมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นมีประชากรมากขึ้น ตลาดในการขายสินค้าทางทะเลเพิ่มมากขึ้น

3. ยุคของการทำประมงเพื่อธุรกิจ

เมื่อรัฐประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติโดยเฉพาะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนที่ 4 ในปี พ.ศ. 2524 ที่มุ่งขจัดความยากจน เร่งความเจริญด้านโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม มีการเดินทางที่สะดวกมากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนหาดวอนนภาและหาดบางแสนเริ่มมีการขยายตัว ในปีเดียวกันนั้นรัฐมีโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งภาคตะวันออกโดยส่งเสริมการลงทุนโดยจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดเล็ก หนึ่งในนั้นคือพื้นที่จังหวัดชลบุรี เทศบาลเมืองแสนสุขจึงจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นเพื่อตอบรับการขยายตัวของเศรษฐกิจโดยพัฒนาพื้นที่บริเวณหาดวอนนภาและหาดบางแสน

ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว จึงเป็นจุดเปลี่ยนจากการทำประมงเพื่อยังชีพเปลี่ยนเป็นการประมงเพื่อธุรกิจหรือ การประมงเพื่อการค้าขายอย่างเต็มรูปแบบ การนำผลผลิตไปแลกกันระหว่างชุมชนจึงหมดไป

ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์บริเวณชายหาดวอนนภาให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น จากเดิมที่เป็นเพียงชายหาดที่ชาวประมงพื้นบ้านใช้จอดเทียบเรือเท่านั้น เมื่อมีการปรับปรุงพื้นที่ชายหาดวอนนภารองรับนักท่องเที่ยว ชาวประมงที่เคยจอดเรือเทียบท่าในบริเวณดังกล่าวต้องย้ายที่จอดเทียบเรือออกไป ซึ่งปัจจุบันอยู่บริเวณท้ายหาดและบริเวณสะพานปลา

ชาวประมงส่วนใหญ่ยังคงยึดอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพหลัก โดยทำอาชีพอื่นเพื่อเสริมรายได้ เช่นการทำฟาร์มหอยนางรม หอยแมลงภู่ และการแปรรูปอาหารทะเลรวมถึงการประกอบกิจการร้านอาหารพื้นบ้านชุมชน หรือของฝากต่าง ๆ

ภาพที่ 14 ประมงพื้นบ้านหาดวอนนภา

ทุนวัฒนธรรม

- ความเชื่อ

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับเรือของชาวประมงหาดวอนนภานั้น ชาวประมงเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะมีการทำพิธีไหว้แม่ย่านางก่อนออกเรือไปหาปลาเพื่อเป็นการขออนุญาตให้เรือออกหาปลาได้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งให้เป็นสิริมงคลและขวัญกำลังใจแก่ชาวประมง ก่อนจะออกเรือต้องมีพิธีไหว้แม่ย่านาง โดยเตรียมเครื่องเช่นไหว้แม่ย่านาง ประกอบด้วยธูป 9 ดอก กล้วย ส้ม อาหารหวานต่าง ๆ และผ้าสีแดง โดยเอาเครื่องเช่นไหว้ดังกล่าวไปไว้บริเวณหัวเรือแล้วจุดธูปบอกกล่าวให้แม่ย่านางช่วยคุ้มครองและให้ได้ปลาจำนวนมาก แล้วจึงนำผ้าแดงมาผูกที่หัวเรือ พิธีไหว้แม่ย่านางยังต้องทำในทุกวันพระใหญ่อีกด้วย

ภาพที่ 15 ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่

- เครื่องมือ

เครื่องมือในการทำประมงมีดังนี้

1. แหหรือตาข่ายขนาดเล็ก หมายถึง เครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่งถักเป็นตาข่ายมีจอมอยู่ตรงกลางแล้วค่อย ๆ แผลออกเป็นวงกลม ตีนแหถ่วงด้วยลูกตะกั่วเพื่อให้มีน้ำหนักตอนทอดลงน้ำ
2. ลอบปลา หมายถึง ลอบชนิดที่ใช้จับสัตว์น้ำประเภทปลาเป็นเป้าหมายหลักรวมไปถึงลอบจับลูกปลากะรังด้วยเป็นเครื่องมือที่ชาวประมงนิยมใช้
3. ลอบปู หมายถึง ลอบขนาดเล็กที่ต้องใช้เหยื่อล่อ ใช้จับปูม้าปูทะเลในบางพื้นที่เรียกปูดำหรือปูขาว
4. ตะขอเกี่ยวปู หมายถึง วัสดุที่เป็นเหล็กชิ้นยาวประมาณ 75 เซนติเมตรหรืออาจยาวได้ถึง 1.5 เมตร ปลายมีตะขอใช้แหยไปในรูปแล้วเกี่ยวเอาปูขึ้นมา
5. โป๊ะ หมายถึง เครื่องดักปลาในทะเลอย่างหนึ่ง ทำด้วยเสาไม้ปักเป็นวง กรูเผือกไม้ไผ่ไว้ค้ำในมีประตูตรงกลาง สองข้างประตูปักเสาไม้รายยื่นออกมาเพื่อกันเขตให้ปลาว่ายเลาะเลียบเข้ามาในโป๊ะ
6. แหเลน หมายถึง เครื่องมือใช้แทงปลา มีปลายแหลมด้ามยาวสำหรับแทงหรือฟุง

- ประเพณี

ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านชุมชนหาดวอนมาที่ทำร่วมกับชุมชนชายทะเลด้วยกันคือประเพณีทำบุญก่อดวงพระทรายน้ำไหล หรือที่ชาวบ้านโดยทั่วไปด้วยกันว่าประเพณีวันไหล ถือเป็นประเพณีของชุมชนตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ซึ่งสืบทอดกันมาหลายชั่วคน ปัจจุบันเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงามมีคุณค่าต่อชุมชน เทศบาลตำบลแสนสุขจึงกำหนดเป็นนโยบายในการอนุรักษ์ส่งเสริมประเพณีทำบุญก่อดวงพระทรายน้ำไหลให้คงอยู่สืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมแก่ชุมชนสืบไป ทั้งยังคาดหวังว่าประเพณีทำบุญก่อดวงพระทรายน้ำไหลนี้จะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวมาสู่พื้นที่เทศบาลตำบลแสนสุขได้อีกทางหนึ่งด้วย

ประเพณีทำบุญก่อดวงพระทรายน้ำไหลจัดขึ้นภายหลังวันสงกรานต์ประมาณ 5 - 6 วัน กล่าวคือหลังจากที่พุทธศาสนิกชนชาวตำบลแสนสุขไปทำบุญวันสงกรานต์ที่วัดแล้วทางวัดจะกำหนดนัดหมายกันไปทำบุญกลางแจ้งที่ชายหาดริมทะเลและประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน ดังนั้นวันประเพณีทำบุญก่อดวงพระทรายน้ำไหลของแต่ละชุมชนจึงอาจจะไม่ตรงกัน เช่นที่ชายหาดบางแสนอาจจะกำหนดหลังวันสงกรานต์ 5 วัน หาดวอนนภา กำหนดหลังวันสงกรานต์ 6 วัน เป็นต้น และเกือบทศวรรษที่ผ่านมาเทศบาลตำบลแสนสุขมีนโยบายอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีก่อดวงพระทรายน้ำไหลให้คงอยู่เป็นวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี, 2543)

ภาพที่ 16 ศาลเจ้าพ่อสุวรรณลอยล่อง

4. ประมงพื้นบ้านบางพระ อ.ศรีราชา

บางพระเป็นตำบลที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลาดเอียง มีเทือกเขาเป็นแนวยาวพื้นที่ลาดเอียงสู่ชายทะเล มีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อ ดังนี้ (<https://bangphrachon.go.th/public/>)

ทิศเหนือ	มีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี
ทิศตะวันออก	มีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี
ทิศใต้	มีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี
ทิศตะวันตก	มีพื้นที่ติดต่อกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย

ลักษณะภูมิประเทศของตำบลบางพระมีแนวเขาทางทิศเหนือเป็นเส้นแบ่งเขตกับอำเภอเมืองชลบุรี ทางทิศตะวันตกมีเขาเขียวเป็นเส้นแบ่งเขตกับอำเภอบ้านบึง มีลักษณะพื้นที่ที่ลาดเอียงไปทางทิศตะวันตกจรดชายฝั่งทะเลอ่าวไทยมีเนินเขาหลายลูก มีพื้นที่ราบระหว่างเนินเขาและพื้นที่ราบชายทะเล มีลำน้ำหลายสายไหลรวมเป็นคลองบางพระหรือคลองสุครีพไหลออกชายฝั่งทะเลอ่าวไทย

ประวัติความเป็นมา

ตำบลบางพระเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยอดีต ดังที่ปรากฏชื่อเมือง “บางพระเรือ” ในแผนที่ไตรภูมิโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ในแผนที่ไตรภูมิโบราณยังปรากฏชื่อเมืองชายทะเลอ่าวไทยฝั่งตะวันออกอีก 3 เมือง ได้แก่ เมืองบางทราย เมืองบางปลาสร้อย และเมืองบางละมุง ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดชลบุรีแต่ในแผนที่ไตรภูมิโบราณไม่ปรากฏชื่อเมืองชลบุรี (สภาวัฒนธรรมตำบลบางพระ, 2553)

ที่มาของชื่อเมือง “บางพระเรือ” ที่ปรากฏในแผนที่ไตรภูมิโบราณสมัยกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าคำว่า “บางพระ” มาจากพื้นที่บริเวณนี้ในสมัยอดีตมีวัดและพระสงฆ์จำนวนมาก เมื่อมีงานสำคัญทางศาสนาจะมีพระสงฆ์มารวมกันเป็นจำนวนมากจึงเรียกที่แห่งนั้นว่าบางพระ ซึ่งตรงกับความหมายของคำว่า “บาง” ที่หมายถึงถิ่นที่อยู่ สถานที่หรือชุมชน

นอกจากนี้ยังมีตำนานที่เล่าถึงที่มาของชื่อบางพระว่า ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นทางเกวียนและมีหินที่มีลักษณะคล้ายพระพุทธรูปถูกบังไว้ข้างทางเกวียน จึงเรียกชื่อที่แห่งนั้นว่า “บังพระ” ต่อมาจึงเพี้ยนมาเป็น “บางพระ” (ทัศนีย์ ทานตวนิช, 2554) ส่วนคำว่า “เรือ” นั้นสันนิษฐานว่ามาจากในอดีตบริเวณปากคลองสุครีพเป็นท่าเรือ มีเรือมาติดต่อค้าขายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังเป็นท่าเรือเข้ามาจอดเพื่อหลบพายุจึงเรียกที่แห่งนั้นร่วมกันว่า “บางพระเรือ” ต่อมาเรือมีจำนวนน้อยลงจึงเรียกเหลือแค่เพียง “บางพระ” (สภาวัฒนธรรมตำบลบางพระ, 2553)

สมัยอยุธยาได้มีการติดต่อค้าขายกับชาติต่าง ๆ ทั้งทางตะวันออกและตะวันตก เป็นยุคที่การค้าขายทางทะเลเฟื่องฟูเป็นอย่างมาก ทำให้หัวเมืองชายทะเลตะวันออกมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเส้นทางเดินเรือในสมัยนั้นจะเดินเรือออกจากแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านบริเวณเกาะสีชัง ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด เพื่อเดินเรือสู่ประเทศแถบตะวันออก โดยเลียบชายฝั่งทะเลเขมร ญวน ไปยังจีนหรือญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังเดินเรือตัดข้ามอ่าวไทยที่เกาะช้างหรือเกาะกงเพื่อเดินเรือไปยังเมืองชุมพรและแม่น้ำเมืองนครศรีธรรมราช และยังสามารถเดินทางออกสู่ทะเลอันดามันและออกช่องแคบมะละกา เพื่อติดต่อค้าขายกับประเทศที่อยู่ทางตะวันตกได้ ทำให้ชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นบริเวณที่มีเรือค้าขายจากชาติต่าง ๆ จอดค้าขาย นอกจากนี้ยังสามารถจอดเติมเสบียงและน้ำจืดได้ (วชิราภรณ์ ทิพย์รักษ์, 2558)

สถานที่สำคัญ

- คลองสุครีพ

คลองสุครีพหรือห้วยสุครีพเป็นลำน้ำที่ไหลออกสู่ทะเลบริเวณชุมชนท้ายบ้าน เป็นที่รวมของลำธารหลายสาย มีต้นน้ำอยู่ที่แนวเขาทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีความยาวประมาณ 17 กิโลเมตร หลังจากที่มีการสร้างอ่างเก็บน้ำบางพระ ลำธารต้นน้ำก็ไหลลงสู่อ่างบางพระทำให้ส่วนที่อยู่หลังเขื่อนน้ำแห่งนี้มีการบุกรุกที่ดินของผู้คน มีการปล่อยน้ำเสียลงคลองทำให้ระบบนิเวศของคลองสุครีพแห่งนี้เสื่อมโทรม รวมไปถึงชายทะเลบริเวณชุมชนท้ายบ้านถูกทำลาย แต่ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่บริเวณคลองสุครีพโดยทำเขื่อนคอนกรีตบริเวณ 2 ฝั่ง ทำรั้วกันและมีทางเดินบริเวณ 2 ฝั่ง ชาวบ้านบริเวณ 2 ฝั่งคลองที่ทำอาชีพประมงรวมถึงชาวประมงในพื้นที่นิยมนำเรือประมงเข้ามาจอดพักเนื่องจากสามารถบังคลื่นลมทะเลได้

ภาพที่ 17 คลองสุครีพ

- ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย

พื้นที่บริเวณชุมชนท้ายบ้านมีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลอ่าวไทย มีทรัพยากรทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์ จะพบเห็นการทำประมงพื้นบ้านและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านมากกว่าบริเวณชุมชนพร้อมใจที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลอ่าวไทยเช่นกัน แต่พื้นที่ในชุมชนพร้อมใจปัจจุบันจะเป็นโรงแรม บ้านพักตากอากาศและร้านอาหารมากกว่าชุมชนท้ายบ้าน

- ศาลพญายม

เป็นศาลาขนาดใหญ่มาตั้งอยู่บริเวณสวนสาธารณะชายทะเลบางพระ ภายในศาลามีการตั้งรูปปั้นจำลองขององค์พญายมไว้ ชาวบ้านในพื้นที่และบริเวณใกล้เคียงที่มีความเชื่อและเคารพบูชานิยมกราบไหว้บนบานกับองค์พญายมที่ศาลาแห่งนี้กันเป็นจำนวนมาก รวมถึงชาวประมงก็จะมากราบไหว้องค์พญายมให้แคล้วคลาดจากอันตรายก่อนออกเรือไปในทะเล

ภาพที่ 18 ศาลพระพญายม

- ศาลเจ้าเจียวกั้วแป๊ะกง หรือศาลเจ้าจุกกะแป๊ะ

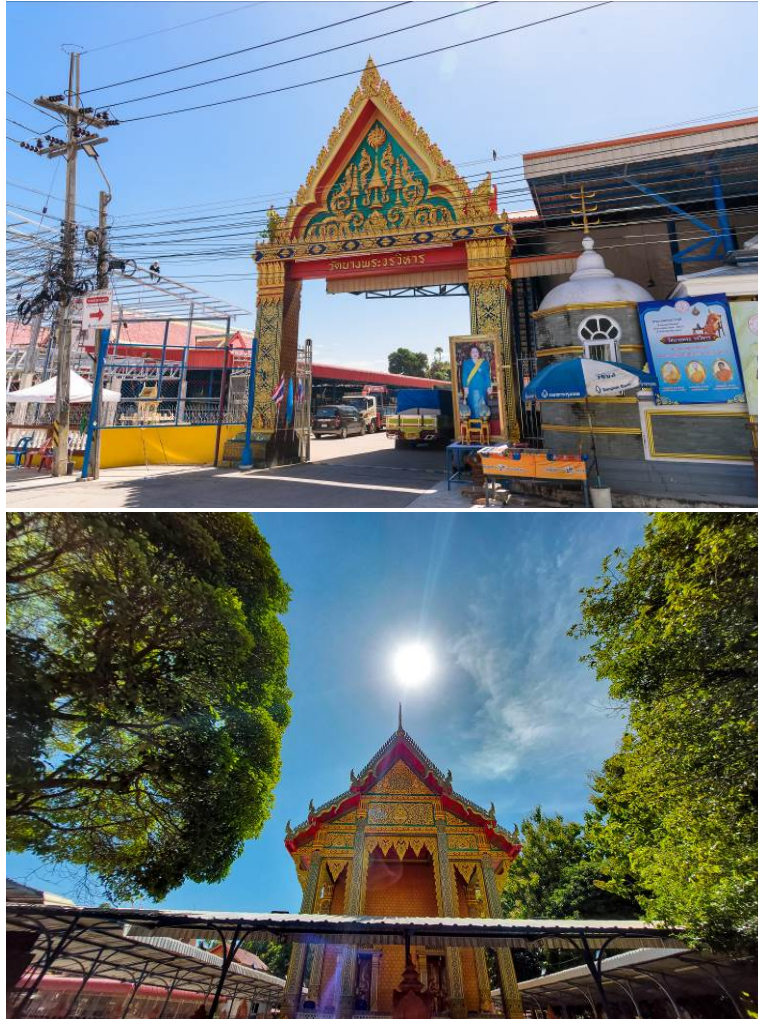
ตั้งอยู่บริเวณถนนเลียบชายทะเลบางพระบริเวณคลองสุครีพ เป็นศาลเจ้าขนาดเล็กตั้งอยู่ติดกับบ้านเรือนของชาวบ้าน ศาลเจ้านี้มีอายุไม่ต่ำกว่า 100 ปี ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใด ปัจจุบันชาวบ้านที่มีเชื้อสายจีนยังคงไปกราบไหว้ที่ศาลเจ้าแห่งนี้อยู่ โดยในวันที่ 9 พฤศจิกายนของทุกปีชาวบ้านในพื้นที่จะจัดงานทำบุญศาล ช่วงเช้ามีการทำบุญเลี้ยงพระเพล ช่วงกลางวันจะมีการฉายหนังหรือละครรำให้เจ้าดู (วชิราภรณ์ ทิพย์รักษ์, 2558)

ภาพที่ 19 ศาลเจ้าเจียวกั้วแป๊ะกง

- วัดบางพระวรวิหาร

เดิมชื่อว่าวัดสว่างอารมณ์ ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดว่าสร้างขึ้นในสมัยใด สันนิษฐานว่าอาจสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายหรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วัดบางพระวรวิหารเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาแต่สมัยก่อน รวมถึงเป็นวัดที่ประดิษฐานรูปหล่อจำลองของสามพระเกจิอาจารย์ที่เป็นที่เคารพนับถือของผู้คนในพื้นที่ตำบลบางพระ คือหลวงปู่ฉิ่ง หลวงปู่กั้ง หลวงปู่ชู ในปี พ.ศ. 2400 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ได้เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออกตั้งแต่ชลบุรี อ่างศิลา มาจนถึงบางพระ พระครูวรกันทรอาจารย์ถวายพระพรว่าพระอุโบสถที่วัดบางพระวรวิหารนั้นชำรุด เครื่องบนผุพังไปไม่มีใครมาบูรณะปฏิสังขรณ์

ภาพที่ 20 วัดบางพระวรวิหาร

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาทิพากรวงศาหาโกษาธิบดีเข้าบูรณะพระอุโบสถให้สวยงามขึ้น และโปรดให้สร้างพระเจดีย์ขึ้นหลังพระอุโบสถ วัดบางพระวรวิหารจึงเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีตั้งแต่นั้นมา เมื่อปี พ.ศ. 2510 มีการสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้เสด็จมายกช่อฟ้าพระอุโบสถและได้ทรงปลูกต้นจันทน์และต้นพิกุลบริเวณหน้าพระอุโบสถ (สภาวัดมณฑลตำบลบางพระ, 2553)

ความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณีชุมชนบางพระ

1. การไหว้โขนเรือ

ชาวประมงเชื่อว่าโขนเรือเป็นที่อยู่อาศัยของแม่ย่านางเรือจึงถือว่าควรเลือกเป็นที่สูง ไม่ควรกระทำการใด ๆ ที่เป็นการลบหลู่ นอกจากพิธีกรรมการไหว้โขนเรือในขั้นตอนการขึ้นโขนเรือแล้ว ชาวประมงยังไหว้โขนเรือประมงในทุก ๆ วันพระอีกด้วย การไหว้โขนเรือในวันพระนี้จะเป็นการนำดอกไม้ เครื่องเซ่นไหว้ และจุดธูปเพื่อทำการไหว้โขนเรือก่อนที่จะออกทะเล สำหรับเครื่องเซ่นไหว้โขนเรือในวันพระจะนิยมใช้ผลไม้ น้ำดื่ม และดอกไม้ตามแต่ที่ผู้ทำพิธีจะสะดวก สำหรับผลไม้ที่นิยมใช้กล้วย มะพร้าว และอื่น ๆ ตามแต่ที่ผู้ทำพิธีจะพอใจ ทั้งนี้มีผลไม้ที่จะไม่นำมาเป็นเครื่องเซ่นไหว้เพราะถือว่าเป็นผลไม้ที่มีชื่อไม่เป็นมงคลดังนี้ (ทัศนีย์ ทานตะวนิช, 2535)

- ละมุด เพราะเชื่อว่าการออกเรือหาสัตว์ทะเลลำบาก สัตว์ทะเลที่ออกไปหาวันนั้นจะมุดหลบซ่อนหรือมุดต่ำลง

- มังคุด เพราะเชื่อว่าจะทำให้ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากชื่อมีความหมายคล้ายคลึงกับคำว่า คุก กุศ ด่วน ไม่งอกงาม

- น้อยหน้า เพราะเชื่อว่าการออกเรือแล้วจะได้สัตว์ทะเลน้อยคล้ายชื่อน้อยหน้า

- พุทรา เพราะออกเสียงคล้ายกับคำว่า ซา ที่หมายถึง ซบเซา เลิกรา

ทั้งนี้การไหว้โขนเรือในวันพระของชาวประมงนั้น บางคนจะไหว้ทุกวันพระ ส่วนบางคนจะไหว้เฉพาะวันพระใหญ่ขึ้น 15 ค่ำ แรม 15 ค่ำเท่านั้นแล้วแต่ความสะดวกของผู้ไหว้

2. ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์

นอกจากชาวประมงจะมีความเชื่อและเคารพบูชาแม่ย่านางเรือแล้วยังมีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ดังนี้

2.1 ความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่อื่น ๆ ที่เข้าไปทำประมง เช่น ชาวประมงเดินเรือเข้าไปทำประมงในพื้นที่แถบหาดวอนนภา ก่อนจะทำประมงก็จะยกมือไหว้ขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่อย่างเจ้าพ่อแสนและเจ้าแม่สามมุข

2.2 เจ้าที่เจ้าทาง ในขณะที่ชาวประมงออกทะเลก่อนที่จะทำการประมง ชาวประมงจะยกมือไหว้เพื่อขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทาง เทพเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่ปกปักรักษาพื้นที่นั้น ๆ ว่าเรามาทำมาหากิน ไม่ได้ต้องการเข้ามาทำสิ่งไม่ดีหรือมาลบหลู่ตรงพื้นที่นั้น ๆ

2.3 หลวงปู่ฉิ่ง หลวงปู่กั้ง หลวงปู่ขี้ สามพระเกจิอาจารย์อดีตเจ้าอาวาสวัดบางพระวรวิหารเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านในตำบลบางพระตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านและชาวประมงมักเข้าไปกราบไหว้ในวันพระและงานประจำปี เพื่อความเป็นสิริมงคลในการประกอบอาชีพให้ราบรื่น

3. ประเพณีแห่พญายม

เป็นประเพณีซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาของชาวตำบลบางพระ ตำบลบางพระในสมัยนั้นเป็นชุมชนชายทะเลและภูมิประเทศเป็นป่ารก ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่นาและประมง ต่อมาได้เกิดการแพร่ระบาดของโรคมาลาเรียทำให้คนเจ็บป่วยล้มตายจำนวนมาก ไม่มีวิธีการใดแก้ไขได้ จนวันหนึ่งมีชาวบ้านฝันว่ามีวิธีการที่จะลบล้างให้พ้นจากความทุกข์ภัยนั้นได้ต้องบั่นองค์พญายมและให้ชาวบ้านมารวมตัวกันที่กลางลานบ้านเพื่อทำพิธีบวงสรวงเซ่นไหว้ขอขมาลาโทษ ผากความทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บแล้วนำองค์พญายมไปลอยในทะเล รวมถึงการที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงโดยการออกเรือไปในทะเลนั้น มีความไม่แน่นอนในเรื่องของความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จึงขอให้องค์พญายมช่วยปกปักรักษาในการออกทะเล

เดิมประเพณีแห่พญายมเป็นประเพณีเล็ก ๆ ที่จัดกันเฉพาะในบริเวณทะเลเป็นส่วนใหญ่วิวบ้านจะปั่นรูปจำลององค์พญายมอย่างง่าย ๆ ด้วยวัสดุที่สามารถหาได้ทั่วไป มีการทำพิธีกรรมนำเครื่องเซ่นไหว้มาบูชาองค์พญายม ชาวบ้านก็จะขอขมาลาโทษและอธิษฐานให้องค์พญายมปกปักรักษา ก่อนจะนำองค์พญายมไปลอยทะเลเพื่อนำความทุกข์ความโศกสิ่งไม่ดีต่าง ๆ ลอยไปกับองค์พญายม โดยชาวบ้านจะจัดประเพณีขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ (สภาวัฒนธรรมตำบลบางพระ, 2553)

ปัจจุบันเทศบาลตำบลบางพระเข้ามาบริหารจัดการประเพณีแห่พญายมร่วมกับชาวบ้าน ทำให้ผู้คนภายนอกได้รู้จักประเพณีแห่พญายมมากขึ้น จากเดิมจัดเพียงแค่วันในชุมชนติดชายทะเล ปัจจุบันได้มีการจัดขบวนแห่ซึ่งจะเดินแห่ตั้งแต่บริเวณหน้าทางเข้าวัดเขาบางพระเรื่อยมาจนถึงหน้าตลาดสดบางพระโดยใช้ถนนสุขุมวิทเป็นเส้นทางหลัก แล้วจึงแห่องค์พญายมไปทำพิธีบริเวณชายทะเลบางพระ ปัจจุบันมีการทำพิธีสักการะองค์พญายมทั้งพิธีแบบพุทธศาสนาและพิธีแบบพราหมณ์ มีการรำบูชาองค์พญายมและการรำนำขบวนเพื่อล่ององค์พญายมลงสู่ทะเล มีการเตรียมของเซ่นไหว้พญายมจำนวนมาก หลังจากพิธีชาวบ้านในพื้นที่นิยมนำของเซ่นไหว้กลับบ้านเพราะเชื่อว่าหากนำไปรับประทานจะโชคดี ปัจจุบันประเพณีแห่พญายมจัดขึ้นในวันที่ 18 เมษายนของทุกปี

ภูมิปัญญาด้านการต่อเรือ

การต่อเรือในภาคตะวันออกเป็นอาชีพที่เก่าแก่คู่กันมากับอาชีพการทำประมง เนื่องด้วยมีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเล ชาวบ้านจึงมีการทำประมงกันมากและมีเรือต่อเรือหลายอยู่ เรือประมงที่ต่อในจังหวัดชลบุรีมีลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนที่จังหวัดอื่น ๆ เป็นเพราะว่าช่างต่อเรือประมงในจังหวัดชลบุรีมีศิลปะในการต่อเรืออันเป็นเอกลักษณ์อยู่ 3 ประการ คือ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542)

1. ความกว้างของเรือประมงที่มีสัดส่วนที่เหมาะสมกับความยาวของเรือ เรือมีลักษณะรูปร่างที่เพรียว สามารถแจวได้อย่างคล่องแคล่วและรวดเร็ว

2. หากเป็นเรือใบ ใบของเรือจะแข็งมาก ชาวประมงจะเรียกว่า “แข็งใบ” ส่งผลให้เรือไม่โคลงเคลง และสามารถแล่นทวนลมได้ดี

3. เรือประมง สามารถเล่นได้เร็วและสามารถ “วิ่งบก” คือวิ่งบนเลนได้ เนื่องจากชายทะเลบางช่วงในพื้นที่มีลักษณะเป็นโคลนเลน

สำหรับการต่อเรือในพื้นที่ตำบลบางพระมีการต่อเรือมาตั้งแต่สมัยอดีตแต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่ามีการต่อเรือทะเลมาตั้งแต่เมื่อไร เรือที่ทำการต่อนั้นมีทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ มีอยู่ต่อเรืออยู่หลายอยู่ในบริเวณพื้นที่ตำบลบางพระ ไม่ว่าจะเป็นอยู่ต่อเรือที่ชายทะเลและอยู่ต่อเรือที่ต่อตามบ้านในหมู่บ้าน เมื่อต่อเรือเสร็จเรียบร้อยก็จะลากลงไปทะเล (สภาวัฒนธรรมตำบลบางพระ, 2553)

บางพระมีท่าเรือหลายแห่ง เช่น ท่าเรือตลาดกลางเป็นท่าเรือที่ใช้ทำการค้าขายระหว่างบางพระ บางปลาสร้อยและบางกอก ท่าเรือท้ายบ้านและท่าเรือตำหนักหม่อมสนาน เกษมสันต์ซึ่งตั้งอยู่ติดปากคลองสุครีพ แต่ปัจจุบันเหลือเพียงอยู่ต่อเรือของนายเสริม เจือสุวรรณเพียงอยู่เดียวในตำบลบางพระ และอยู่แห่งนี้ยังเป็นศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย (อนุรักษ์ อนุรักษ์ เจริญแสนสวย, 2562)

ชาวประมงในพื้นที่นิยมต่อเรือประมงอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ เรือฉลอมและเรือเปิด กล่าวคือ

1. **เรือฉลอม** เป็นเรือที่มีรูปร่างคล้ายกับเรือโอ๊ะ บริเวณหัวเรือและท้ายเรือมีรูปร่างเรียวยาว ตรงช่วงกลางของเรือมีลักษณะป่อง ตัวเรือเป็นเหลี่ยม ลักษณะของบริเวณหัวเรือจะสูงกว่าบริเวณท้ายเรือ นิยมผูกผ้า 3 สีบริเวณหัวเรือ นิยมใช้ตามชายทะเลในแถบปากอ่าวเหมาะสำหรับการทำประมงและบรรทุกสินค้าในอดีตมีการใช้เรือฉลอมในการทำประมงพื้นบ้านรวมถึงการใช้เรือฉลอมในการบรรทุกสินค้าเพื่อนำไปขาย

บริเวณหัวเมืองชายทะเล

2. เรือเปิด เป็นเรือที่มีลักษณะของบริเวณส่วนหัวเรือและบริเวณส่วนท้ายเรือเท่ากัน ส่วนท้ายเรือมีลักษณะกลมและแบน เรือบางลำมีเสากระโดง 2 เสาใช้แขวน มีหางเสือบานเดียว เรือเปิดสามารถได้ลมได้มากกว่าเรืออื่น ๆ ทั่วไป ตัวเรือเปิดบางลำมีหลังคาประทุนครอบกลางลำเรือ คลุมขยายถึงท้ายเรือเช่นเดียวกับเรือลอม

ภาพที่ 21 อู่ต่อเรือบางพระ

ความเชื่อและพิธีกรรมในการต่อเรือประมงพื้นบ้าน มีดังนี้

1. การดูฤกษ์วันดีในการต่อเรือและการขึ้นโชนเรือประมงพื้นบ้าน

ฤกษ์วันที่ชาวประมงและช่างต่อเรือเลือก คือ วันจันทร์ ทั้งนี้นอกจากวันจันทร์แล้ว สามารถเป็นวันอื่น ๆ ได้ ยกเว้นวันพุธและวันเสาร์ที่ถือเป็นฤกษ์ไม่ดี เชื่อกันว่าหากขึ้นต่อเรือในวันนั้น ไม้จะแข็งทำให้การต่อเรือยาก รวมถึงการขึ้นโชนเรือก็จะถือวันจันทร์เป็นฤกษ์ดี ส่วนวันพุธและวันเสาร์ถือเป็นวันไม่ดีเช่นกัน

2. พิธีกรรมไหว้โชนเรือในขั้นตอนการขึ้นโชนเรือ

การขึ้นโชนเรือจะต้องมีพิธีกรรมไหว้โชนเรือ เนื่องจากชาวประมงในพื้นที่เชื่อว่าโชนเรือเป็นที่ที่แม่ย่านางเรืออาศัยอยู่ ในการประกอบพิธีกรรมไหว้โชนเรือจะต้องมีเครื่องเช่น ไห้ ใต้แก่ ผลไม้ ขนมมงคล เช่น ขนมเปี๊ยะ หัวหมู เป็ด หรือไก่ ตามแต่ที่ผู้ทำพิธีจะสะดวก เมื่อมีการตั้งเครื่องเช่นไห้แล้วจะมีการผูกผ้า 3 สี

บริเวณโขนเรือ จากนั้นจะจุดธูปเพื่อทำพิธีเมื่อทำพิธีเสร็จหลังจากธูปที่จุดในการไหว้หมด จะเผากระดาษเงินกระดาษทองเพื่อเป็นการลาเครื่องเซ่นไหว้

ปัจจุบันมีการออกพระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. 2561 กำหนดแก้ไขพระราชบัญญัติเรือไทย พุทธศักราช 2481 ให้เรือประมงพื้นบ้านทุกลำต้องขึ้นทะเบียนเรือเพื่อที่จะใช้ในการออกทะเลทำประมงได้ หากไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนจะไม่สามารถนำเรือออกทะเลเพื่อทำประมงได้ การออกกฎหมายดังกล่าว ส่งผลให้การต่อเรือประมงพื้นบ้านที่อยู่นี้ลดน้อยลงไปเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 22 ชาวประมงบางพระ

5. ประมงพื้นบ้านเกาะสีชัง อ.เกาะสีชัง

ประวัติความเป็นมา

นามว่า “สีชัง” เเท่าที่พบหลักฐานเป็นครั้งแรกจากหนังสือกำสรวลศรีปราชญ์ซึ่งแต่งไว้เมื่อราวปี พ.ศ. 2235 ในกlothที่ 78 เรียกเกาะสีชังว่า “สระชัง” แสดงให้เห็นว่านามสระชังคงจะเรียกขานกันมาก่อนหน้านี้แล้ว ต่อมาการออกเสียงอาจเพี้ยนไปเป็น “สีชัง” นอกจากนี้ยังได้มีการสันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของชื่ออีกบ้างก็ว่าเพี้ยนมาจาก “สีห์ชังษ์” ซึ่งแปลว่า แข็งสิงห์ บ้างก็ว่า “สี” กับ “ชัง” เป็นชื่อบุคคลผู้มาตั้งรกรากทำมาหากินบนเกาะเป็นคู่แรก บ้างก็ว่าน่าจะเพี้ยนมาจากคำว่า “สสีง” หรือ “จสีง” ที่แปลว่า แม่น้ำ ห้วงน้ำ มาเป็น สเชิง สชัง สรชัง” จนกระทั่งกลายเป็น “สระชัง” อย่างไรก็ตาม สระชังน่าจะมีความไพเราะและมีความหมายถึงการชะล้างเอาความเกลียดชังออกไป ส่วนคำว่า “สีชัง” จากหลักฐานทางวรรณคดีเท่าที่พบปรากฏว่ามีการใช้คำว่า “สีชัง” ประมาณปี พ.ศ. 2370 ดังคำกลอนของนิราศดง ตอนหนึ่งว่า

“เหลียวเห็นเกาะสีชังนั่งพิณิจ เฉลียวคิดถึงนุชที่สุดหวัง
ใหนักกลัวน้องหญิงจะชิงชัง ถ้าเป็นตั้งชื่อเกาะแล้วเคราะห์กรรม”

หลังจากนั้นได้มีการใช้คำว่า สีชัง แพร่หลายขึ้นและไม่มีการเปลี่ยนไปเรียกชื่ออย่างอื่นอีกเนื่องจากได้มีการจดบันทึกชื่อของสถานที่แห่งนี้ลงในทำเนียบของทางราชการ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เคยเสด็จประพาสเกาะสีชังโดยเรือกลไฟ ในยุคนั้นยังมีประชาชนอาศัยอยู่ไม่มากนัก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสว่า

“เป็นสถานที่ที่อากาศดี ดั่งนั้น ผู้ที่อยู่บนเกาะจึงมีอายุยืนนาน ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ”

ในโอกาสเดียวกันนั้น พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์หรือพระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ก็ได้ตามเสด็จประพาสมาด้วยหลายครั้ง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เสด็จประพาสเกาะสีชังเป็นการถาวรหลายครั้ง ได้เสด็จประทับอยู่ที่เกาะแห่งนี้แต่ละครั้งเป็นเวลานานและได้พระราชทานนามของสถานที่บนเกาะสีชังเป็นจำนวนมากรวมทั้งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสิ่งต่าง ๆ ไว้หลายแห่ง (ชนิษฐา ดวงชื่นและคณะ, 2555)

ภาพที่ 23 พระจุฬาทธาธาฐาน

ภาพที่ 24 พระที่นั่งมณฑลรัตนโรจน์

ภาพที่ 25 สะพานอักษฎางค์

ลักษณะทางกายภาพ

อำเภอเกาะสีชังอยู่ในทะเลด้านอ่าวไทยอยู่ตรงข้ามอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ห่างจากชายฝั่งอำเภอศรีราชาประมาณ 12 กิโลเมตร มีเกาะบริวารจำนวน 8 เกาะ ได้แก่ เกาะขามใหญ่ เกาะขามน้อย เกาะปรัง เกาะร้านดอกไม้ เกาะยายท้าว เกาะท้ายค้างคาว เกาะท้ายตามหมื่น และเกาะสัมปะยี่

ทุนวัฒนธรรม

ประกอบด้วย

1. ภูมิปัญญาในการทำประมงบนเกาะสีชัง
2. ความเชื่อของชาวประมง
3. พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง

1. ภูมิปัญญาในการทำประมงบนเกาะสีชัง

จากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเกาะมีน้ำล้อมรอบและมีพื้นที่ชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำจำนวนมาก ทำให้คนในชุมชนบนเกาะสีชังมีอาชีพทำการประมง การทำประมงของชาวเกาะสีชังเป็นประมงพื้นบ้านเพื่อหาเลี้ยงชีพ เป็นภูมิปัญญาที่ใช้ในการดำรงชีวิตที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ สามารถแบ่งภูมิปัญญา ในการทำประมงบนเกาะสีชังได้ ดังนี้

1.1 ภูมิปัญญาในการตกปลา

คนบนเกาะสีชังนิยมตกปลาเพราะเป็นวิธีการที่ทำได้ง่าย ไม่ต้องใช้อุปกรณ์มาก อุปกรณ์สามารถทำเองได้ และสามารถตกได้ทั้งในเวลาออกเรือและตามชายฝั่ง

คนตกปลาจะต้องเตรียมเบ็ด เบ็ดทำโดยการใช้ไม้ที่เหลาให้เกลี้ยงมาผูกกับเชือกหรือเอ็น จากนั้นก็จะหาเหยื่อเพื่อใช้ในการล่อปลาให้มาติดเบ็ด เหยื่อสามารถหาได้ตามธรรมชาติ เช่น หอย ปลา หมึก สาหร่าย เป็นต้น เมื่อได้เบ็ดและเหยื่อก็จะพายเรือออกไปในทะเลหรือจะตกบริเวณชายฝั่งทะเลก็ได้ ตามที่สังเกตคว้ามี่ปลาชุกชุม

1.2 ภูมิปัญญาในการวางลอบ

การวางลอบ คือ การดักจับสัตว์น้ำ ลักษณะของลอบจะมีขนาดกว้างประมาณ 1 เมตร ยาวประมาณ 2 เมตร เป็นทรงโค้งครึ่งวงกลมหรือทรงอื่น ๆ ทำด้วยไม้คลุมด้วยตาข่ายในลอบ ไม้ที่ใช้เป็นไม้ที่หาได้ในชุมชน การวางลอบนี้เป็นวิธีที่ง่ายและทำกันมาแต่ดั้งเดิม เป็นการวางเพื่อล่อปลาใหญ่หรือปู จะวางในบริเวณน้ำลึกที่มีปลาอาศัยอยู่และทิ้งไว้ประมาณ 2 - 3 วัน ชาวประมงบนเกาะสีชังอาศัยความรู้และความชำนาญเพื่อหาพื้นที่ที่อยู่อาศัยของปลาหรือปู การวางลอบจะไม่ก่อให้เกิดความเสียหายให้แก่ปลาในทะเล เนื่องจากไม่ทำให้ปลาหรือปูตาย ปลาหรือปูที่ได้จะสดและมีขนาดใหญ่พอสมควร

1.3 ภูมิปัญญาในการวางอวนล้อม

การวางอวนล้อมเป็นการหาปลาเล็กตามชายฝั่ง วิธีนี้จะสามารถหาปลาได้ที่ละจำนวนมาก จะมีการช่วยกันทำเป็นกลุ่ม ส่วนใหญ่การวางอวนล้อมมักจะใช้ในการจับปลากะตักเพื่อนำไปทำน้ำปลา หรือหากปลามีขนาดเล็ก ๆ ก็จะนำไปเป็นเหยื่อปลากะพงและปลาอื่น ๆ

อวนล้อมจะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าคล้ายม่านขนาดใหญ่ หากออกเรือไปในทะเลตั้งแต่ 2 ลำขึ้นไปและสังเกตบริเวณพื้นที่ที่มีปลาชุกชุม เมื่อพบฝูงปลาเรือปั่นไฟลำแรกจะทิ้งสมอแล้วใช้ไฟส่องล่อปลา เมื่อปลาตอมไฟจำนวนมากแล้วจะเตรียมวางอวนล้อมเรือปั่นไฟ โดยให้เรือปั่นไฟลุดสมอเรือขึ้น แล้วเรืออวนปล่อยอวนล้อมรอบเรือปั่นไฟ ทำการกว้านสายม่านปิดผืนอวนด้านล่างและกู้อวนขึ้นเรือ จากนั้นจะวางอวนล้อมเรือปั่นไฟลำที่สองต่อไป

1.4 ภูมิปัญญาในการจับหมึก

การจับหมึกเป็นที่นิยมมากในการทำประมงบนเกาะสีชังเพราะหมึกเป็นสัตว์น้ำที่มีมาก ทำให้ชาวประมงบนเกาะสีชังมีความนิยมและมีวิธีการจับหมึกที่หลากหลาย เช่น การตกหมึกด้วยเชือก การตกหมึกด้วยสวิง การทำเรือโดหมึกจะมีการติดไฟไว้ที่เรือเพื่อเปิดไฟรอหมึกให้เข้ามาใกล้บริเวณเรือทำให้สามารถจับหมึกได้ง่าย

การใช้เบ็ดตกหรือใช้สวิงทำได้โดยการออกเรือไปในทะเลหรือจะตกอยู่บริเวณชายฝั่งก็ได้ หากออกเรือไปในทะเลจะมีการเตรียมนำไฟไปด้วยเพื่อเป็นการล่อหมึก เมื่อหมึกขึ้นมาเล่นไฟก็จะใช้เบ็ดหรือสวิงในการจับหมึกขึ้นมา

การจับหมึกโดยเรือโดซึ่งจะเป็นเรือที่มีการติดไฟอยู่บนเรือ เมื่อออกเรือไปในทะเลก็จะค้นหาบริเวณที่มีหมึกอาศัยอยู่ โดยส่วนมากธรรมชาติของหมึกจะไม่ค่อยเปลี่ยนที่ ชาวประมงบนเกาะสีชังจะใช้ความรู้และความชำนาญในส่วนนี้ที่จะออกเรือไปในบริเวณที่มีหมึก จากนั้นจะทิ้งสมอและเปิดไฟล่อหมึกให้หมึกมาเล่นไฟ เมื่อหมึกมาเล่นไฟมากพอก็ทยอยปิดไฟที่ละดวงจนเหลืออันสุดท้ายก็ปล่อยอวน บริเวณชายอวนหรือที่เรียกกันว่า “ตีนอวน” ที่ติดไว้ด้วยตะกั่วครอบฝูงปลาหมึกที่มาเล่นไฟ เมื่อตะกั่วจมลึกดีแล้วก็รวบเข้าหากันคล้ายกับรวบอวนแล้วจึงใช้รอกดึงอวนหมึกนำขึ้นมาบนเรือ

ความเชื่อของชาวประมงบนเกาะสีชัง

ความเชื่อต่าง ๆ ของชาวประมงบนเกาะสีชังจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการส่งเสริมผลผลิต การทำให้ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ รวมทั้งเพื่อป้องกันเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและหมู่คณะ เนื่องด้วยอาชีพประมงเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงสูงมาก ต้องออกเรือไปในท้องทะเลที่กว้างใหญ่ เต็มไปด้วยอันตรายรอบด้านที่ไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เช่น อันตรายจากคลื่นลมแรง สัตว์ร้ายหรือหลงทิศ ในอดีตผู้คนยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติทางทะเลมากนัก จึงทำให้เกิดความรู้สึกหวาดกลัวต่ออันตรายที่ไม่อาจคาดเดาได้ ทำให้เกิดความเชื่อและพิธีกรรมเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจซึ่งความเชื่อที่สำคัญจะมีอยู่ 2 รูปแบบ ดังนี้

(ก) ความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อเขาใหญ่

ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ตั้งอยู่บนเขาห่างจากท่าเรือทวงษ์ไปทางด้านเหนือของเกาะ ลักษณะเป็นถ้ำที่ดัดแปลงเป็นศาสนสถานที่ผสมผสานด้วยสถาปัตยกรรมจีนและไทย คนในชุมชนเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเกาะที่ช่วยคุ้มครองคนบนเกาะให้อยู่รอดปลอดภัย หรือเรื่องอื่น ๆ หากคนในชุมชนมีความเดือดเนื้อร้อนใจไม่สบายใจก็จะมาขอให้เจ้าพ่อเขาใหญ่ช่วยเหลือ

คนในชุมชนบนเกาะสีชังส่วนใหญ่มักรู้สึกว่าเป็นผู้ที่คอยดูแลคนบนเกาะ หากเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นทั้งที่ดีหรือไม่ดีก็ตามจะเชื่อว่าเป็นการดลบันดาลจากเจ้าพ่อเขาใหญ่ ด้วยเหตุนี้ทำให้เมื่อคนในชุมชนมีความทุกข์ใจหรือเดือดร้อนแม้กระทั่งจะเดินทางออกจากเกาะก็จะมากราบไหว้เพื่อความสบายใจทำให้เกิดกำลังใจว่าจะมีเรื่องดี ๆ เกิดขึ้นตามมา

รูปเจ้าพ่อเขาใหญ่เกาะสีชังสันนิษฐานเกิดจากหยดน้ำย่อยจากเพดานถ้ำนานนับหมื่นปี ผู้ที่ค้นพบครั้งแรกเป็นชาวจีนไหหลำ ชื่ออึ้งเซ็ง แซ่อึ้ง ได้จารึกไว้ที่ไม้สักพื้นเรือที่เก่าแก่ราว ค.ศ. 1883 หรือประมาณ 124 ปีมาแล้วเป็นภาษาจีนโบราณที่ผู้สูงอายุหรือซินแซที่มามีหน้าที่เสมียนจีนในเทศบาลตรุษจีนแปลได้ใจความ ดังนี้

“เจ้าพ่อเขาใหญ่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตรงตามลักษณะที่แท้จริง เป็นรูปเจ้าพ่ออยู่ในถ้ำบนเกาะกลางทะเลหันหน้าไปทางทิศตะวันออก หลังพิงเขา มีน้ำขวางหน้า ตามตำราของจีนโบราณถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มหัศจรรย์”

นอกจากนั้น ผู้สูงอายุที่อยู่บนเกาะสีชังได้เล่าสืบต่อกันมาว่า ได้มีชาวจีนมาเล่าให้ฟังว่าได้เดินทางมาด้วยเรือสำเภาได้หลบลมทอตสมอเรือที่หน้าเกาะสีชัง ตกกลางคืนได้เห็นแสงไฟอยู่บนเขา รุ่งเช้าจึงได้ชวนกันขึ้นไปดูจึงพบรูปหินที่เกิดจากน้ำย่อยนานนับหมื่นปีจนเป็นรูปร่างเหมือนหน้าคนจึงได้บนบานให้ประสบความสำเร็จในการค้า ขอให้ร่ำรวยเป็นเศรษฐี ซึ่งต่อมาเขาก็ประสบความสำเร็จตามคำขอ จึงได้ส่งลูกหลานที่อยู่ย่านเยาวราชให้มากราบไหว้เจ้าพ่อเขาใหญ่ตลอดมานานนับ 10 ปี จนกล่าวขานกันไปทั่ว

ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่จะมีรูปเคารพหลัก คือ องค์เจ้าพ่อเขาใหญ่ ส่วนสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทพเจ้าอื่น ๆ นั้นจะถูกอัญเชิญมาจากที่ต่าง ๆ ตามที่จะมีผู้ศรัทธามีความประสงค์จะบริจาคหรือได้บนบานศาลกล่าวไว้ เมื่อสำเร็จตั้งปรารถนาที่จะนำสิ่งเหล่านี้มาเก็บ สิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญในศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ ได้แก่ เจ้าพ่อเขาใหญ่ เจ้าแม่ทับทิม เจ้าพ่อภูผา เจ้าพ่อหังเจีย พ่อปู่ฤาษีและแม่ย่า

สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ล้วนแต่ได้รับการอัญเชิญมาโดยชาวจีนหรือผู้คนที่มิจิตศรัทธาซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าอัญเชิญมาจากที่ใด ยกเว้นแต่เจ้าพ่อเขาใหญ่ที่เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติและเป็นเทพนิมิตของผู้คนจากทั่วสารทิศรวมถึงกลุ่มชาวประมงเกาะสีชังด้วยเช่นกัน ชาวประมงเกาะสีชังจะให้ความนับถือเจ้าพ่อเขาใหญ่และเจ้าแม่ทับทิมเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าจะให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือให้การออกเรือมีความปลอดภัยแคล้วคลาดและสามารถกล่าวขอและบนบานให้เวลาออกเรือไปแล้วจับสัตว์น้ำได้จำนวนมากอย่างที่คาดหวังไว้

ภาพที่ 26 ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ เกาะสี่ซัง

(ข) ความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านางเรือ

ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องแม่ย่านางเรือถือเป็นความเชื่อร่วมกันของชาวประมงทุกยุคทุกสมัย ชาวประมงเชื่อว่าแม่ย่านางเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ที่หัวเรือของทุกลำ แม่ย่านางคือผู้ที่บันดาลโชคลาภมาให้เจ้าของเรือหากกระทำสิ่งดี หรือนำความโชคร้ายมาสู่เรือได้หากกระทำสิ่งที่ไม่ดี ดังนั้นการที่จะเกิดความโชคร้ายและเป็นสิริมงคลเป็นผลดีแก่เรือและผู้ที่อยู่บนเรือ เจ้าของเรือหรือผู้ที่อาศัยอยู่บนเรือจึงต้องมีการเคารพบูชาแม่ย่านางเรือเพื่อให้แม่ย่านางเรือคอยพิทักษ์รักษาและช่วยทำมาหากิน ช่วยให้จับสัตว์น้ำได้จำนวนมากหรือช่วยให้ประสบความสำเร็จดังปรารถนา ชาวประมงจึงต้องให้ความเคารพนับถือแม่ย่านางประจำเรือของตน แม่ย่านางจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดบนเรือ

รูปเคารพแม่ย่านางจะอยู่บริเวณหัวเรือ มีลักษณะเป็นไม้ที่จะเป็นไม้ต้นเดียวไม่ใช่ไม้ต่อ เป็นไม้ที่ตั้งต้นแรกในการต่อเรือ ซึ่งบริเวณนี้จะเรียกว่า “โชนเรือ” เป็นส่วนที่มีความสำคัญอย่างมากเพราะเป็นส่วนแรกที่กระทบกับน้ำเวลาแล่นเรือออกไปในทะเล โชนเรือจึงเป็นบริเวณที่ต้องให้ความเคารพ ห้ามเหยียบ ห้ามข้าม ห้ามพูดจาตู่ทักหรือลบหลู่และห้ามทะเลาะกันบนเรือเพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้แม่ย่านางเกิดความไม่พอใจและจะลงโทษส่งผลเสียให้กับคนบนเรือหรือเจ้าของเรือได้

พิธีกรรม

ด้วยชาวประมงบนเกาะสี่ซังเคารพนับถือเจ้าพ่อเขาใหญ่และแม่ย่านางเรือเป็นอย่างมาก ความเชื่อนี้จึงทำให้เกิดเป็นพิธีกรรมตามมา

พิธีกรรมการกราบไหว้เจ้าพ่อเขาใหญ่

ชาวประมงไหว้เจ้าพ่อเขาใหญ่ตอนที่เรือกำลังจะออกฝั่งไปในทะเลหรือเราเรียกว่า การไหว้ออกเรือ โดยหันหน้าไปทางศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่และยกมือไหว้เจ้าพร้อมจุดประทัดเพื่อขอพรให้เจ้าพ่อเขาใหญ่ช่วยคุ้มครองจากสิ่งอันตรายในท้องทะเลหรือเป็นการไหว้บนบานกล่าวขอให้ได้ผลผลิตตามที่ตั้งเป้าหมายไว้

การไหว้หลังจากที่เมื่อเรือจอดหรือกลับเข้าฝั่งแล้ว ชาวประมงจะขึ้นไปบนศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่เพื่อขอคุณเจ้าพ่อที่ช่วยให้ตนเองพ้นจากสิ่งไม่ดีหรือเป็นการมาแก้บนเมื่อสิ่งที่ขอไว้เป็นไปตามเป้าหมาย การกราบไหว้จะต้องมีรูป 9 ดอก เทียน 1 เล่ม ส่วนของเซ่นไหว้แล้วแต่สิ่งที่ชาวประมงได้บนไว้กับเจ้าพ่อ เช่น ผลไม้ ของควา ของหวาน ลิเก เป็นต้น ผลไม้ที่นำมาไหว้จะยกเว้น ระวัง มังคุด ละมุด ทูเรียน เพราะชื่อไม่เป็นมงคลไม่เหมาะที่จะนำมาไหว้

นอกจากนี้ยังมีการจัดเทศกาลสักการะเจ้าพ่อเขาใหญ่ที่เป็นประเพณีประจำปีของคนในชุมชน ในช่วงวันตรุษจีน การกราบไหว้เจ้าพ่อเขาใหญ่ถือเป็นการเสริมความเป็นสิริมงคลให้กับตนเองและครอบครัว เชื่อว่าท่านจะช่วยปกป้องคุ้มครองและทำให้หน้าที่การงานเจริญก้าวหน้า ช่วงเทศกาลสักการะเจ้าพ่อเขาใหญ่หรือในช่วงวันตรุษจีน ชาวประมงจะถือเป็นฤกษ์ดีในการที่จะกราบไหว้เจ้าพ่อเขาใหญ่ อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมคือรูป 25 ดอก เทียน 1 เล่ม ทอง และของเซ่นไหว้

พิธีกรรมการกราบไหว้แม่ย่านาง

แม่ย่านางเรือเป็นสิ่งที่ชาวประมงให้ความเคารพและกราบไหว้มาอย่างยาวนาน ชาวประมงเชื่อว่าเรือทุกลำจะมีแม่ย่านางเรือสิงสถิตอยู่จึงต้องให้ความเคารพบูชาเพื่อให้แม่ย่านางเรือคุ้มครองและช่วยทำมาหากิน สามารถจับสัตว์น้ำได้ตามเป้าหมาย ซึ่งชาวประมงบนเกาะสีชังทุกคนจะทำพิธีไหว้แม่ย่านางในเรือของตนโดยไม่ได้มาทำร่วมกัน การไหว้แม่ย่านางเรือจะไหว้ใน 3 โอกาส ดังนี้

1. ก่อนออกเรือไปในทะเล

ก่อนที่ชาวประมงจะออกเรือไปในทะเลทุกครั้งจะต้องกราบไหว้แม่ย่านางเรือเพื่อบอกกล่าวว่าคุณจะต้องออกเรือและให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายในทะเล รวมไปถึงร้องขอให้แม่ย่านางเรือช่วยดลจิตดลใจออกเรือไปในบริเวณที่มีสัตว์น้ำชุกชุมหรือช่วยให้จับสัตว์น้ำได้มาก ๆ ในการกราบไหว้จะไหว้บริเวณหัวเรือหรือโขนเรือโดยไม่ต้องมีของเซ่นไหว้แต่อย่างใด

2. ทุกวันพระหรืออาจไหว้เฉพาะวันขึ้น 15 ค่ำ (วันพระใหญ่)

การไหว้ทุกวันพระเป็นการเคารพแม่ย่านางเรือของตน เป็นการไหว้เพื่อบอกกล่าวขอในสิ่งที่ดี ๆ หรือขอคุณที่ช่วยคุ้มครองและช่วยทำมาหากิน การไหว้ในวันพระนี้เจ้าของเรือบางลำก็จะถือโอกาสในการเปลี่ยนผ้าผูกหัวเรือใหม่ ชาวประมงบนเกาะสีชังคนไหนที่เคร่งครัดมาก ๆ ก็จะไม่ออกเรือในคืนวันพระด้วยเพราะถือว่าเป็นการทำบาป

การไหว้ในวันพระจะเป็นการไหว้ใหญ่พอสมควรแล้วแต่ฐานะของเจ้าของเรือว่ามีฐานะเพียงใด อุปกรณ์ไหว้หลัก ๆ จะมีรูป 9 ดอก ของเซ่นไหว้และอื่น ๆ เช่น ผ้า 3 สี กิมฮวย ชั้นตอนการไหว้มี ดังนี้

(ก) ทำความสะอาดบริเวณหัวเรือ

(ข) นำผ้า 3 สีไปผูกที่โขนเรือและตกแต่งด้วยกิมฮวย (ถ้ามี)

(ค) นำผลไม้และน้ำที่เตรียมไว้ใส่ถาดแล้วนำมาตั้งบริเวณหัวเรือ

(ง) จุดรูป 9 ดอกกล่าวถึงแม่ย่านางเรือว่า วันนี้น้ำของไหว้มาถวายเพื่อเป็นการขอคุณที่แม่ย่านางเรือคอยช่วยเหลือในการทำมาหากินหรือช่วยปกป้องคุ้มครองอันตราย

(จ) เมื่อรูปหมุดก็จะพรมน้ำหรือน้ำมนต์บริเวณหัวเรือเพื่อความเป็นสิริมงคลแล้วกล่าวว่า ครั้งต่อไปขอให้จับสัตว์น้ำให้ได้มาก ๆ

(ฉ) หลังจากนั้นจึงลาของเซ่นไหว้มารับประทานหรือแจกจ่ายให้แก่ลูกเรือ

ของเซ่นไหว้ที่จัดเตรียมมีดังนี้ ผลไม้ 3 อย่าง 5 อย่าง หรือ 7 อย่างตามกำลังของเจ้าของเรือ ยกเว้นผลไม้ชื่อไม่เป็นมงคล คือ ระวัง มังคุด ละมุด ทูเรียน และน้ำเช่น น้ำอืดลม น้ำผลไม้ น้ำเปล่า เป็นต้น

3. การไหว้ในวันตรุษจีน

วันตรุษจีนถือเป็นวันที่เป็นสิริมงคลของชาวประมงบนเกาะสีชัง ดังนั้น ชาวประมงจึงไหว้แม่ย่านางเรือในวันนี้ด้วย เพื่อความเป็นสิริมงคลให้แม่ย่านางคอยปกป้องคุ้มครองเมื่อออกเรือไปในทะเลที่กว้างใหญ่ ทำให้เกิดความสบายใจ วิธีการไหว้จะเหมือนกับการไหว้แม่ย่านางเรือในวันพระ

6. ประมงพื้นบ้านอ่าวอุดม อ.ศรีราชา

อ่าวอุดม สถานที่เคยมีมนต์เสน่ห์ที่ตราตรึงผู้คนด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรทางทะเล ภูมิปัญญาประมงและความสวยงามของอ่าวซึ่งเป็นที่มาของชื่อ “อ่าวอุดม” ชุมชนบ้านอ่าวอุดมเป็นชุมชนเก่าแก่มีการตั้งรกรากมานาน มีประชากรอาศัยหนาแน่นราวปี 2450 ถึง 2485 โดยมีครอบครัวดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ริมทะเล ครอบครัวคนจีนที่มาไล่ล่าเกามาตั้งรกรากอยู่กันเป็นกงสีที่หนองกระสี เขตพื้นที่ของบ้านหนองกระสีชาวบ้านนิยมประกอบอาชีพประมงเกือบทุกครัวเรือน ในอดีตการจับสัตว์น้ำในบริเวณชายฝั่งทะเลตอนบนเคยสร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยกว่า 80 ล้านบาทต่อวัน อ่าวอุดมเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างรายได้นั้น เพราะด้วยความอุดมสมบูรณ์ที่เต็มไปด้วยสัตว์น้ำจึงก่อให้เกิดอาชีพประมงพื้นบ้านที่อยู่คู่กับชุมชนบ้านอ่าวอุดมตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ปัจจุบันโครงการอุตสาหกรรมเข้ามาสร้างบริเวณใกล้ชุมชนทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสถานที่ที่เคยสวยงามและแหล่งทำมาหากินของชาวบ้าน การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านได้รับความสำคัญน้อยลง และชาวบ้านหันไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น จากการประกอบอาชีพประมงที่เป็นกิจการครอบครัวที่สืบทอดกันมา ก็มาเป็นพนักงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม บางครอบครัวเปลี่ยนอาชีพประมงมาประกอบกิจการร้านอาหารเพื่อรองรับพนักงานที่เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

ประวัติความเป็นมา

หมู่บ้านอ่าวอุดมมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ในยุคนั้นพื้นที่บริเวณนี้คนในหมู่บ้านจะเรียกกันว่า “อ่าวกระสี” บ้างก็ว่าเห็นกระสีตัวเป็น ๆ ในสมัยนั้น บ้างก็ว่าเห็นแสงไฟจากเรือที่มาจอดในอ่าวระหว่างอ่าวอุดมกับเกาะสีชังวับ ๆ แวม ๆ ไปมาเหมือนกระสี บริเวณนี้ยังมีหนองน้ำขนาดใหญ่ชื่อ “หนองกระสี” และรอบ ๆ หนองน้ำก็จะมีต้นพยอมซึ่งเป็นที่มาของชื่อ “วัดใหม่เนินพยอม” ปัจจุบัน “หนองกระสี” โดนถมกลายเป็นที่ตั้งโกดังของบริษัทแห่งหนึ่ง

ชาวบ้านอ่าวอุดมจะมีอาชีพหลักคือการทำอาชีพประมงเนื่องจากมีพื้นที่อยู่ติดกับชายทะเล อ่าวอุดมเป็นชุมชนเก่าแก่มีการตั้งรกรากมานาน แต่เริ่มมีประชากรมาอาศัยหนาแน่นราว พ.ศ. 2450 - 2485 ครอบครัวดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ริมทะเลเป็นครอบครัวคนจีนที่ไล่ล่าเกามาตั้งรกรากอยู่กันเป็นกงสีที่หนองกระสี

ที่ตั้งและอาณาเขต

อ่าวอุดมตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลตะวันออกของอ่าวไทย มีภูเขาล้อมรอบและเป็นตลาดเนิน บ้านอ่าวอุดมอยู่ห่างจากถนนสุขุมวิทไปประมาณ 3 กิโลเมตร พื้นที่ในการปกครองมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเทศบาลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลหนองขาม
ทิศใต้	ติดต่อกับแหลมฉบัง
ทิศตะวันตก	จรดอ่าวไทยและเขตอำเภอเกาะสีชัง

ในอดีตชุมชนบ้านอ่าวอุดมเป็นชุมชนที่มีบริเวณที่ราบชายฝั่งของอ่าวไทยติดกับท้องทะเลที่มีความลึกถึง 20 เมตรอยู่ห่างจากชายฝั่งเพียงประมาณ 2 - 3 กิโลเมตรเท่านั้น ทำให้พื้นที่บริเวณอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเหมาะที่จะก่อตั้งท่าเรือขึ้น ในปัจจุบันพื้นที่บ้านอ่าวอุดมจะมีท่าเรือแหลมฉบังและเป็นพื้นที่ตั้งของโรงกลั่นน้ำมันไทยออยล์

สถานที่สำคัญ (มยุรี สุวรรณโชติ, 2560)

- วัดใหม่เนินพยอม

สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินตอนต้นที่มีชื่อนำว่าวัดใหม่ก็เพราะเป็นวัดที่สร้างขึ้นครั้งหลังโดยห่างออกไปอีกประมาณหนึ่งกิโลเมตรบริเวณหนองกระสีกี่มีวัดอยู่วัดหนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่าวัดเก่า บริเวณวัดใหม่เนินพยอมมีศาสนสถานสำคัญ อาทิ พระอุโบสถประดับลายปูนปั้น มรดกรอยพระพุทธรูป และพระพุทธรูปประจำวัน

ภาพที่ 27 วัดใหม่เนินพยอม

- วัดเก่า

วัดนี้ตั้งอยู่บริเวณหนองกระสือ พื้นที่บริเวณวัดเก่าถูกอธิบัติในสมัยนั้นยกยกออกไปปลูกเป็นบ้านพักชาวบ้านบริเวณโดยรอบเรียกว่า “บ้านอธิบัติ” ต่อมาเกิดอาถรรพ์ อธิบัติผู้นั้นถึงแก่กรรมอย่างอนาใจและชาวบ้านมักจะเห็นเปรตร้องโหยหวนโดยเรียกว่าเปรตอธิบัติ เป็นเรื่องเล่าเก่าแก่ว่าบ้านอธิบัติผิดๆ ปัจจุบันถ้าเข้าไปในบริเวณหนองกระสือประมาณ 800 เมตรก็จะพบป้ายวัดเก่าโดยหลงเหลือรากฐานเจดีย์ของวัดเก่าและฐานของบ้านอธิบัติอยู่

- ศาลเจ้าแม่ทองสุข

เป็นศาลเจ้าเก่าแก่อยู่บริเวณริมอ่าว ภายในประดิษฐานกระถางรูป (กิมโล้ว) และรูปแกะสลักของเจ้าแม่ทองสุข หรือหม่าโจ้วซำล่อเหนียน (เจ้าแม่ทับทิม) ซึ่งเป็นที่เคารพสักการะของชาวประมง ภายในศาลมีกระโดงปลาฉลามที่ชาวประมงนำมาถวายไว้ราว 80 ปีที่แล้ว เจ้าแม่ทองสุขเป็นที่เคารพสักการะของชาวเรือโดยจะนิยมสักการะบูชาขอพรบนบานศาลกล่าวก่อนออกทะเลให้มีความปลอดภัยได้ปลามากมายและจะมีการฉลองเทวประสูติกาลในราวเดือนพฤษภาคม

- ศาลเจ้าแม่เซี่ยะบ้อเนี้ย

ศาลเจ้านี้สร้างบนที่ดินของนางจูก มงคล มารดาคุณประพิศเป็นเจ้าของตลาดศรีอ่าวอุดมโดยได้นิมนต์เห็นเทพหน้าเกรงขามบอกว่าเป็นองค์เซี่ยะบ้อเนี้ย ท่านมีเทวบัญชาให้คุณประพิศไปอัญเชิญผงรูปและสร้างศาลเจ้าขึ้น เมื่อสร้างศาลเจ้าสำเร็จได้ไปเชิญผงรูปเทพเจ้าปู่เจ้าทวดจากศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ เกาะสีชังและผงรูปเทพเจ้ากวนอูจากศาลกวนอูไหหลำ ศาลเจ้าเดิมสร้างด้วยไม้ชั้นเดียวต่อมาได้สร้างเป็นศาลก่ออิฐถือปูน 2 ชั้นเมื่อปี 2539 แล้วจะมีงานประจำปีฉลองเทวประสูติกาลของเจ้าแม่ในวันที่ 27 เดือน 12 จีน ปลายเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนมกราคม

ภาพที่ 28 ศาลเจ้าแม่เซี่ยะบ้อเนี้ย

- ศาลเจ้าพ่อโกมินทร์

สร้างประมาณปี 2516 นำโดยนายอยู่ชั้น แซ่ลิ่มซึ่งเป็นหลานของนางจุม มงคลและแปะกั้งซึ่งมีความผูกพันกับหลวงพ่โสภาสือ โดยแปะกั้งเป็นลูกบุญธรรมของหลวงพ่โสภาสือจึงได้แบ่งผงดรูปจากศาลเจ้าพ่อโสภาสือมายังบ้านอ่าวอุดมและสร้างศาลเจ้าพ่อโกมินทร์ ศาลปัจจุบันเป็นหลังที่ 3 ในศาลมีเจ้าพ่อโกมินทร์ (นาจาไ้จ้อ) เจ้าพ่อโกเมศ (กิมจาไ้จ้อ) และเจ้าพ่อโกมล (บั๊กจาไ้จ้อ) เป็นองค์ประธาน นอกจากนี้ในศาลยังประดิษฐานพระโพธิสัตว์กวนอิม พระพุทธเจ้าสามพระองค์ (ข้าปอฮุก) หมอชีวกโกมารภัจจ์ (ฉีโป่ต่งจ้อ) ศาลเจ้าจะมีงานประจำปี 2 ครั้ง คือ ในช่วงเดือนพฤษภาคมและเดือนธันวาคม

ภาพที่ 29 ศาลเจ้าพ่อโกมินทร์

การจัดการเกี่ยวกับการทำประมงพื้นบ้าน

ชุมชนบ้านอ่าวอุดมมีท่าเรือถึง 6 ท่าและยังมีบริษัทโรงกลั่นน้ำมันที่อยู่ในเครือของไทยออยล์ จะเห็นได้ว่าชุมชนบ้านอ่าวอุดมถูกล้อมรอบไปด้วยอุตสาหกรรมโดยสิ้นเชิง ในการจัดการการทำประมง ชุมชนบ้านอ่าวอุดมได้จัดตั้งชมรมประมงพื้นบ้านขึ้นเพื่อเป็นต้นแบบในการจัดการไม่ให้เกิดปัญหาดังเดิมของคนในชุมชนนั้นหายไป

นอกจากนี้ชาวบ้านได้จัดทำธรรมนูญชุมชนโดยได้รับการสนับสนุนจากนักขับเคลื่อนสิ่งแวดล้อมภาคตะวันออก รวมถึงได้รับการสนับสนุนจากภาคอุตสาหกรรมในพื้นที่ในนามของความรับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงการจัดตั้งธนาคารปูม้าเพื่อเพาะพันธุ์ปูม้าและปล่อยลงทะเลปีละ 4 ครั้ง เป็นการทดแทนทรัพยากรที่ลดน้อยลงจากการจับสัตว์น้ำของชาวประมงและผลกระทบจากภัยคุกคามที่ทำให้สัตว์น้ำลดลงมาก

ทรัพยากรสัตว์น้ำ

สัตว์น้ำที่พบในปัจจุบันมีดังนี้ (มยุรี สุวรรณโชติ, 2560)

- ปลาเห็ดโคน เป็นปลาหน้าดิน ลำตัวยาวเรียว ด้านข้างแบน หัวยาวเรียว มักจะวางไข่ในช่วงเดือนกรกฎาคม - พฤศจิกายน พบได้ทั่วไปตามชายฝั่ง
- ปลาकुเลา มีรูปร่างทรงกระบอก ลำตัวแบนเล็กน้อย อาศัยอยู่บริเวณน้ำตื้นและบริเวณแนวปะการัง พบในช่วงเดือนพฤษภาคม - พฤศจิกายน ช่วงที่มีลมนอกหรือลมตะเภาซึ่งพัดมาจากตะวันตกเฉียงใต้
- ปลาสำลี รูปร่างเรียวยาว ลำตัวแบน พบตามบริเวณกลางน้ำและตามพื้นที่ท้องทะเล
- ปลาอินทรี เป็นปลาที่มีลักษณะเพรียวยาว ครีบแข็งแรง ว่ายน้ำได้เร็ว อาศัยในน้ำกร่อยหรือน้ำเค็ม ในอดีตพบมากบริเวณเกาะนกและเกาะสี่ซัง
- ปลาสาก ลำตัวกลมยาว หัวแหลม ปากกว้าง อาศัยอยู่ร่วมกันกับฝูง สามารถพบอยู่ใต้ท้องเรือ

นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการจัดโครงการอนุบาลสัตว์น้ำ โดยจับปู กุ้งที่มีไข่ในท้องไปเพาะพันธุ์ในกระชังเพื่อแก้ปัญหาหากว่าสัตว์น้ำไม่มากพอที่จะนำไปขาย ก็จะไปจับสัตว์น้ำที่อยู่ในกระชังที่มีขนาดโตเต็มวัยขึ้นมาขาย รวมถึงยังมีการปล่อยสัตว์น้ำคืนสู่ทะเล

อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำประมง (มยุรี สุวรรณโชติ, 2560)

- อวนปลา การวางอวนชาวบ้านจะวางอวนแหล่งที่ปลาอยู่ โดยอวนปลาทำมาจากเอ็น ชาวบ้านจะวางอวนทิ้งไว้ประมาณ 20 - 30 นาทีจึงเก็บอวนและเก็บปลาออกจากอวนและนำปลาไปใส่หิ้วเพื่อล้างน้ำทะเล จากนั้นจะนั่งเรือไปจุดอื่น

การทำประมงอีกแบบหนึ่ง คือการล้อมตีปลาโดยชาวบ้านจะออกเรือช่วงเช้าเพราะในช่วงเช้าน้ำจะขึ้นสูงและชาวบ้านก็จะออกเรือไปไม่ไกลจากฝั่งมากนัก ชาวบ้านใช้อวนยางล้อมอวนเป็นวงกลม เมื่อล้อมอวนเสร็จชาวบ้านก็จะพายเรือออกและใช้ไม้พายตีน้ำให้ปลาตกใจแล้วว่ายเข้าไปติดอวน ปัจจุบันการทำประมงแบบล้อมอวนตีปลาไม่ได้รับความนิยมเนื่องจากได้ปลาน้อย

- อวนกุ้ง เป็นอุปกรณ์ที่ใช้จับกุ้งแชบ๊วยและกุ้งโอคักเป็นกุ้งที่พบมากในพื้นที่บ้านอ่าวอุดม กุ้ง 2 ชนิดนี้มักอยู่รวมกัน การจับกุมแต่ละครั้งกุ้งโอคักจะมีมากกว่าในอัตราส่วน 60:40 ในการจับกุ้ง ชาวประมงจะใช้ อวนกุ้งที่มี 3 ชั้นเพื่อป้องกันกุ้งติดตัวออกเมื่อเข้ามาติดอวน และเมื่อจะจับกุ้ง ชาวประมงจะวางอวนแล้วรอ 20 - 30 นาทีเช่นเดียวกับอวนปลา เมื่อเก็บอวนขึ้นมาแล้วจะนำกุ้งไปใส่ไว้ในกระตักน้ำแข็งเพื่อรักษาความสด

นอกจากนี้ในการจับกุ้งจะมีสัตว์น้ำอื่น ๆ ติดมาด้วย เช่น กุ้งซึ่งมีลักษณะคล้ายกุ้งและเป็นที่ต้องการของตลาดแต่ค่อนข้างพบยากในปัจจุบัน ปูใบเป็นปูที่มีเปลือกแข็งมาก สีตัวออกสีแดงหรือสีน้ำตาล ตัวมีขนแมงดาทะเลซึ่งเป็นสัตว์หน้าดินเหมือนกัน คนมักนิยมนำไข่ไปทำอาหารและกั้งกระดานที่มีลักษณะคล้ายกับกั้งทั่วไปแต่มีเปลือกที่หนาและแข็งแรงกว่า

ภาพที่ 30 ท่าเรืออ่าวอุดม

7. ประมงพื้นบ้านบางละมุง อ.บางละมุง

บ้านชายทะเลบางละมุงเริ่มรู้จักกันชื่อว่า “บ้านเนินตาเปียง” ก่อนจะเปลี่ยนมาเป็นบ้านชายทะเลบางละมุงตามสภาพหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดชายทะเลในบริเวณอ่าวบางละมุงซึ่งมีความยาวประมาณ 7 กิโลเมตร แหล่งทรัพยากรที่สำคัญในการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ได้แก่ อาชีพประมงพื้นบ้านในอดีตเป็นที่รู้จักกันดีของชาวประมงที่นำเรือมาจอดหลบลมมรสุมบริเวณโค้งอ่าวที่มีแนวเขาโอบล้อมทำให้ชาวประมงเริ่มเดินทางมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณเมืองพัทยาเป็นจำนวนมากจนกลายมาเป็นชุมชน ชาวประมงที่เดินทางมาที่ต่างคนต่างมาจับจองที่ดินเป็นของตนเองและสร้างบ้านเรือนอยู่อย่างถาวรริมชายฝั่งทะเลภายในบริเวณพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นอ่าว

การทำประมงของบ้านชายทะเลบางละมุงเป็นการทำประมงขนาดเล็กที่ใช้เครื่องมือประมงเฉพาะเจาะจงกับชนิดของสัตว์น้ำทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรทางทะเลน้อยมาก ทำให้ในอดีตจึงมีทรัพยากรมากพอในการเลี้ยงชีพ ชาวประมงจะมีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านไปตามฤดูกาล สภาพพื้นที่และธรรมชาติของสัตว์น้ำ

บ้านชายทะเลบางละมุง จังหวัดชลบุรี ตั้งอยู่ที่อ่าวบางละมุงที่โอบล้อมไปด้วยสังคมเมืองและเขตอุตสาหกรรม เดิมรู้จักกันในชื่อว่า “บ้านเนินตาเปียง” ก่อนจะเปลี่ยนมาเป็นบ้านชายทะเลบางละมุงตามสภาพหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดชายทะเลบริเวณอ่าวบางละมุง ซึ่งมีความยาวประมาณ 7 กิโลเมตร เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญต่อการประกอบอาชีพของคนในชุมชนบ้านชายทะเลบางละมุง โดยผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อ

บ้านชายทะเลบางละมุง ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ตำบลบางละมุง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบบริเวณชายฝั่งทะเล สภาพดินส่วนใหญ่เป็นดินทราย โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้ (วิภา สิงห์ สมบูรณ์, 2553)

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเทศบาลตำบลแหลมฉบัง อำเภอศรีราชา
ทิศใต้	ติดต่อกับเมืองพัทยาและตำบลหนองปลาไหล อำเภอบางละมุง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับตำบลตะเคียนเตี้ย อำเภอบางละมุง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับชายทะเลอ่าวไทย

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

การตั้งบ้านเรือนของชุมชนบ้านชายทะเลบางละมุง แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ บ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมชายฝั่งทะเลจะกระจายอยู่ริมชายฝั่งสลับไปกับรีสอร์ทและร้านอาหารที่เจ้าของพื้นที่เดิมได้ขายที่ดินให้กับนายทุนจากที่อื่น และบ้านเรือนที่ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับบ้านเรือนที่อยู่ติดชายฝั่งเป็นการตั้งบ้านเรือนคูกุชานไปกับบ้านเรือนที่อยู่ติดกับชายหาด โดยมีถนนของชุมชนเป็นเส้นแบ่งฝั่งทั้งสอง แต่จำนวนหลังคาเรือนริมชายฝั่งจะมีความหนาแน่นกว่าบ้านเรือนที่อยู่ติดถนน ซึ่งบ้านเรือนจะหันหน้าไปตามทิศต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับพื้นที่ตั้งและทิศทางลม แต่บ้านเรือนที่อยู่ติดกับถนนส่วนใหญ่มักจะหันหน้าบ้านออกไปสู่ทะเลทางด้านทิศตะวันตก ลักษณะและวัสดุที่ใช้สร้างบ้านเรือนมีทั้งบ้านไม้และบ้านปูน

สถานที่สำคัญในชุมชน

สถานที่ต่าง ๆ ที่สำคัญภายในชุมชนบ้านชายทะเลบางละมุง ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อโรงโปะะ โรงลิเก วัดประชุมคงคา ศาลเก่าแก่ของชุมชน โรงเรียนอนุบาลบางละมุง และศูนย์ทัศนศึกษาดูงานประมงต้นแบบ

- ศาลเจ้าพ่อโรงโปะะ

ศาลเจ้าพ่อโรงโปะะหรือที่เรียกกันว่าศาลชายทะเล แต่คนในชุมชนจะรู้จักกันดีและนิยมเรียกกันว่าศาลหลวงเตี้ย ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บริเวณสุดเขตแดนของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ระหว่างหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 คือบ้านชายทะเลบางละมุงกับบ้านโรงโปะะ

ศาลเจ้าพ่อโรงโปะะเป็นศาลจีนที่มีมาตั้งแต่ในอดีต ไม่ทราบแน่ชัดว่าสร้างขึ้นเมื่อใดเป็นศาลที่มีขนาดกะทัดรัด หันด้านหน้าศาลออกสู่ทะเล ด้านหลังติดกับถนนภายในชุมชน ภายในศาลประกอบไปด้วยเทพเจ้าจีน 3 องค์ ได้แก่ เถ้าปิงเถ่ากง เทพเจ้าเงินทอง และเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งศาลแห่งนี้มีความสำคัญต่อชาวประมงพื้นบ้านเป็นอย่างมาก เพราะเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวประมงเมื่อต้องออกทะเลก็จะมาสักการะบูชาและขอพรให้เทพดังกล่าวคุ้มครองและกลับเข้าฝั่งอย่างปลอดภัยและยังเป็นศูนย์รวมของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนที่จะมาร่วมงานประเพณีประจำปีในช่วงเดือนมีนาคมโดยมีการจัดแสดงลิเกในทุก ๆ ปี

ภาพที่ 31 ศาลเจ้าพ่อโรงโป๊ะ

- โรงลิเก

โรงลิเกตั้งอยู่บริเวณเดียวกับศาลเจ้าพ่อโรงโป๊ะแต่จะอยู่ริมชายหาด โดยหันหน้าเข้าหาศาลเจ้าพ่อโรงโป๊ะและหันด้านหลังให้ทะเล โรงลิเกแห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการงานประเพณีประจำปีของชุมชนหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ซึ่งเป็นประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับอาชีพประมงพื้นบ้าน

- วัดประชุมคงคา

วัดประชุมคงคาคตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 3 ในเขตเทศบาลตำบลบางละมุง สถานที่ตั้งของวัดตั้งอยู่ห่างจากถนนสุขุมวิทประมาณ 250 เมตรเข้าไปในซอยที่มีถนนกว้างประมาณ 4 เมตร วัดประชุมคงคาอยู่ไม่ห่างไกลจากแหล่งชุมชนและเป็นศูนย์รวมทางด้านศาสนาของคนในชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 32 วัดประชุมคงคา

วัดประชุมคงคายังนับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งทางด้านพระพุทธศาสนาของตำบลบางละมุง เพราะเป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมที่งดงามโดยเฉพาะเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและมีพระอุโบสถที่สวยงามรวมถึงสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่สำคัญภายในวัดอีกมากมาย (เทศบาลตำบลบางละมุง, 2550)

- ศาลเก่าแก่ของชุมชน

ศาลเก่าแก่ของชุมชน เป็นศาลที่ตั้งอยู่ในเขตบริเวณหมู่ที่ 2 บ้านชายทะเลบางละมุง ซึ่งไม่ทราบความเป็นมาและหลักฐานในการสร้างอย่างชัดเจน สันนิษฐานว่าเป็นไปตามความเชื่อของคนในอดีตที่มีการนับถือผีและเชื่อว่าจะมีผีเจ้าที่เจ้าทางคอยปกป้องรักษาอยู่ การตั้งศาลชุมชนจึงตั้งขึ้นมาเพื่อปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน คอยป้องกันไม่ให้คนทำผิดและเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน โดยศาลนี้น่าจะมีอายุเก่าแก่ประมาณเกือบร้อยปีได้ เป็นศาลขนาดเล็กและในอดีตศาลนี้สร้างขึ้นด้วยไม้และมีการขึ้นเสา 4 ต้น เมื่อเวลาผ่านไปศาลก็เกิดผุพังไปตามกาลเวลาเนื่องจากสร้างด้วยไม้ทั้งหมด แต่ด้วยความเชื่อของคนในชุมชนที่เชื่อว่าศาลแห่งนี้มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพนับถือ ชาวบ้านจึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและร่วมกันซ่อมแซมศาลขึ้นมาใหม่

- ศูนย์ทัศนศึกษาดูงานประมงต้นแบบ

ศูนย์ทัศนศึกษาดูงานประมงต้นแบบของชุมชนบ้านชายทะเลบางละมุงจัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มประมงบ้านชายทะเล บางละมุงให้กลุ่มประมงอื่น ๆ นักศึกษา นักท่องเที่ยว หรือบุคคลทั่วไปที่มีความสนใจมาเรียนรู้การจัดการประมงของกลุ่มประมงต้นแบบแห่งนี้ มีทั้งการจัดตั้งธนาคารปูม้า การสาธิตการใช้เครื่องมือประมง การล่องเรือไต่หมึกตอนกลางคืน อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนส่งเสริมโครงการดังกล่าวจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. เช่น การเข้าไปช่วยวางระบบบริหารจัดการ วางแผนการตลาด การทำประชาสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับนโยบายของอพท. ที่ต้องการให้ชุมชนได้เพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวทั้งเชิงนิเวศวัฒนธรรมและวิถีชีวิตควบคู่ไปกับการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ทรัพยากรที่สำคัญ

เนื่องจากชุมชนบ้านชายทะเลบางละมุงมีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทยในบริเวณอ่าวบางละมุง ทำให้ชุมชนนี้มีทรัพยากรทางทะเลที่สำคัญ คือ สัตว์น้ำเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านของคนในชุมชนบ้านชายทะเล ซึ่งทรัพยากรประมงที่สำคัญ ได้แก่ หมึกกล้วย ปลาหูโคโคน ปูม้า กุ้งแชบ๊วย กุ้งม้าลาย

ภูมิปัญญาพื้นบ้านของบ้านชายทะเล

ชุมชนบ้านชายทะเลบางละมุงมีภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์และสืบทอดต่อกันมาเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตที่ต้องดำเนินอยู่ริมฝั่งชายทะเล ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ต้องเรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ประกอบไปด้วย (ก) ภูมิปัญญาด้านเครื่องมือประมงพื้นบ้าน (ข) ภูมิปัญญาด้านการทำอาหารจากสัตว์น้ำ และ (ค) ภูมิปัญญาด้านการทำนายสภาพลมฟ้าอากาศ

(ก) ภูมิปัญญาด้านเครื่องมือประมงพื้นบ้าน

ประมงพื้นบ้านเป็นการทำประมงขนาดเล็กที่ใช้เครื่องมือประมงเฉพาะเจาะจงกับชนิดของสัตว์น้ำทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรทางทะเลได้น้อยมาก ชาวประมงในอดีตจึงมีทรัพยากรที่มากพอในการเลี้ยงชีพมาอย่างยาวนาน ชาวประมงจะมีการผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านไปตามฤดูกาล สภาพพื้นที่และธรรมชาติของสัตว์น้ำโดยสามารถแบ่งเครื่องมือประมงพื้นบ้านตามลักษณะการใช้งานออกเป็น 3 ประเภทดังนี้ (วรานุช สุทธิจันทร์ณา, 2549)

1. เครื่องมือประเภทเคลื่อนที่ เป็นเครื่องมือประมงที่จะใช้ในขณะทำการประมงซึ่งจะเคลื่อนที่ไปตามกระแสลม กระแสน้ำ คนหรือเรือ เช่น อวนชนิดต่าง ๆ

2. เครื่องมือประเภทประจำที่ เป็นเครื่องมือประมงที่จะใช้วิธีการลงหลัก ปัก ผูก ขึง ถ่วง เพื่อให้เครื่องมือประมงนั้นอยู่กับที่เวลาทำการประมง ซึ่งจะช่วยให้อวนจับสัตว์น้ำได้ตรงจุดตามที่ตั้งของเครื่องมือ นั้น ๆ ได้ทุกครั้ง โดยไม่มีการเคลื่อนย้ายเครื่องมือไปยังบริเวณอื่น เช่น โป๊ะ โพงพางประจำที่ เป็นต้น

3. เครื่องมือประเภทกึ่งประจำที่ เป็นเครื่องมือประมงที่จะใช้วิธีการยึดเครื่องมือขึ้นและถ่วงรั้งให้อยู่กับที่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งจนกว่าจะสิ้นสุดการจับสัตว์น้ำในแต่ละครั้งแล้วจึงเก็บเครื่องมือชนิดนี้ไปใช้บริเวณอื่นต่อได้อีก เช่น ลอบหมึก ลอบปลา ไช่ จัน เป็นต้น

ชาวประมงในชุมชนบ้านชายทะเลก่อนจะมีการใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัยเช่นในปัจจุบันที่มีการปรับตัวไปตามผลกระทบของโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้น ได้มีการใช้เครื่องมือประมงที่เป็นภูมิปัญญาของชาวประมงโดยแท้

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ การใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ก็เปลี่ยนไป ในอดีตเครื่องมือที่ทำขึ้นมาเพื่อจับสัตว์น้ำในจำนวนไม่มากเพราะทำประมงเพื่อการยังชีพไม่ใช่การจับทรัพยากรสัตว์น้ำเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ภายหลังเกิดท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบังทำให้ระบบนิเวศทางทะเลเปลี่ยนแปลง ชาวประมงจึงต้องปรับเปลี่ยนมาใช้เครื่องมือที่ใช้กันในปัจจุบัน เช่น

- **เครื่องมือจับปู** เดิมชาวประมงใช้จันทูเป็นเครื่องมือในการจับปู เครื่องมือประมงชนิดนี้มีลักษณะแบบเปิดซึ่งเวลาวางปู ปูตัวเล็ก ๆ สามารถเล็ดลอดออกจากเครื่องมือได้ ทำให้ปูที่ยังเจริญเติบโตไม่เต็มที่สามารถเจริญเติบโตต่อไปได้ เครื่องมือชนิดนี้จึงไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศและหน้าดิน แต่ภายหลังเมื่อระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงชาวประมงจึงหันมาใช้ลอบปูแบบพับ ลอบนี้มีโครงลอบทำด้วยเหล็กเส้นตัดเป็นรูปกล่องสี่เหลี่ยมหุ้มด้วยเนื้ออวนขนาดตา 40 มิลลิเมตร ลอบชนิดนี้จะเปิดออกที่กึ่งกลางด้านบนแล้วพับให้แบนได้ ส่วนเหยื่อที่ใช้เป็นพลาสติกใช้ลวดย่อยแขวนไว้กึ่งกลางลอบ เวลาในการวางลอบมีทั้งวางในช่วงเช้ามืดและปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 4 ชั่วโมงจึงกู้และเก็บลอบและวางลอบตอนเย็น สัตว์น้ำที่จับได้ก็จะมีทั้ง ปูม้า ปูทะเล ปลากระรังขนาดเล็กและหอยหวาน เมื่อปูเข้าไปภายในลอบแม้ว่าปูจะมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ก็ไม่สามารถออกมาได้ ปูขนาดเล็กก็ตายซึ่งทำให้ส่งผลต่อทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดลง

ปัจจุบันชาวประมงที่บ้านชายทะเลเปลี่ยนมาใช้อวนปูในการจับปูม้าเรียกว่า “อวนจมนปูม้า” ส่วนใหญ่เครื่องมือชนิดนี้มักใช้กันในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมีนาคมและเปลี่ยนไปใช้เครื่องมืออื่น ๆ ขึ้นอยู่กับฤดูกาลของสัตว์น้ำ แต่บางรายก็ใช้อวนจมนปูม้าตลอดทั้งปี การหันมาใช้อวนจมนปูม้าของชาวประมงไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำมากเท่ากับการใช้ลอบแบบพับ ชาวประมงจึงนิยมใช้อวนจมนปูม้ากัน หากมีปูม้าขนาดเล็กติดขึ้นมากับอวน ชาวประมงก็จะปล่อยลงสู่ทะเลตามเดิมเพื่อให้ถึงวัยเจริญเติบโตอย่างเต็มที่ซึ่งถือเป็นการรักษาสมดุลของระบบนิเวศไว้ได้

- **เครื่องมือจับกุ้ง** ในอดีตชาวบ้านจะใช้เครื่องมือใส่กุ้งเคยซึ่งจะใช้ได้ทั้งใส่กุ้งและใส่เคยจะแตกต่างกันที่การนำอวนชนิดต่าง ๆ มาเป็นวัสดุในการประดิษฐ์เครื่องมือ เช่น อวนไถล่อน อวนมุ้ง หรืออวนโปลิเอธิลีน ถ้าเป็นอวนไถล่อนจะเหมาะสำหรับเครื่องมือใส่กุ้ง แต่ถ้าเป็นอวนมุ้งก็จะเหมาะสำหรับการทำเครื่องมือใส่เคยเนื่องจากเคยมีขนาดตัวเล็กกว่ากุ้งค่อนข้างมาก

ปัจจุบันทรัพยากรสัตว์น้ำที่เคยมีอยู่ในบริเวณอ่าวบางละมุง เช่น เคยได้สูญหายไปตามสภาพแวดล้อมทางทะเล การใช้เครื่องมือสำหรับใส่เคยหรือรุนเคยได้เลิกใช้ไปและคงเหลือไว้เพียงเครื่องมือสำหรับใส่กุ้งหรือรุนกุ้งที่ยังใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากเครื่องมือไสกิ้งที่ใช้กันแล้ว ปัจจุบันยังมีการใช้อวนกึ่งหรืออวนจมกึ่งซึ่งเป็นเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งของชาวประมงพื้นบ้าน อวนกึ่งจะมีลักษณะพิเศษคือมีเนื้ออวน 3 ชั้น ประกอบด้วยเนื้ออวนชั้นใน 1 ผืนและเนื้ออวนชั้นนอกอีก 2 ผืน เมื่อนำมาประกอบเข้ากับเชือกจะทำให้เนื้ออวนชั้นในโป่งพองเป็นถุงขนาดเล็กตามช่องของตาอวนชั้นนอก การใช้เครื่องมือดังกล่าวจะใช้เฉพาะช่วงเวลาที่น้ำกระแสน้ำ เนื่องจากต้องอาศัยกระแสน้ำพัดพาอวนไปปะทะกับกึ่งและการวางอวนกึ่งจะทำในช่วงเวลากลางวันบริเวณชายฝั่งทะเลน้ำตื้น โดยจะวางอวนและทิ้งไว้ประมาณ 30 - 60 นาทีจึงจะกู้อวนขึ้นมาเพื่อปลดกึ่งที่ติดอยู่กับอวนแล้ววางอวนใหม่อีกครั้งจนกว่าจะได้กึ่งน้อยลง การวางอวนกึ่งสามารถทำได้ตลอดทั้งปีแต่จะได้ผลดีที่สุดในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ (วรานูช สุทธิจันทร์นภา, 2549)

- **เครื่องมือจับหมึก** ชาวประมงพื้นบ้านในปัจจุบันยังคงใช้เบ็ดตกบึกเช่นเดียวกับสมัยก่อน และมีทั้งเบ็ดตกหมึกแบบสมัยใหม่ที่เป็นเบ็ดเหยื่อปลอมที่มีหลากหลายและจากเดิมเคยใช้ตะเกียงเจ้าพายุเป็นแสงล่อหมึกก็เปลี่ยนมาเป็นแสงนีออนสีเขียวซึ่งล่อหมึกได้ดีกว่าตะเกียงเจ้าพายุโดยประกอบเข้ากับหม้อแบตเตอรี่เพื่อเป็นเครื่องปั่นไฟให้แสงสว่างสำหรับล่อหมึกมาจับเหยื่อ โดยจะเรียกรวมกันว่าเรือโดหมึกซึ่งเป็นวิธีการตกหมึกที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

- **เครื่องมือจับปลา** ปัจจุบันยังคงมีการใช้อวนวางปลาเหมือนกับที่ใช้ในอดีต ได้แก่ อวนปลาทุและอวนจมปลาเห็ดโคน โดยมีทรัพยากรสัตว์น้ำที่สำคัญ 2 ชนิด คือ ปลาทุและปลาเห็ดโคนที่ยังคงมีการจับปลา 2 ชนิดนี้กันมาอย่างต่อเนื่องจากในอดีต

(ข) ภูมิปัญญาด้านการทำอาหารจากสัตว์น้ำ

คนในสมัยก่อนรู้จักวิธีการถนอมอาหารให้สามารถเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนได้เป็นเวลานาน ได้แก่ การถนอมอาหารด้วยการหมัก การตากแห้ง วิธีเหล่านี้ถือเป็นภูมิปัญญาที่คนในสมัยก่อนคิดขึ้นมาเพื่อจัดเก็บอาหารไว้ เช่น การทำปลาตากแห้ง หมักแห้ง และการทำกะปิจากเคย

- ปลาและปลาหมึกแดดเดียว

เมื่อชาวประมงออกทะเลเพื่อไปจับสัตว์น้ำกลับมาเลี้ยงชีพคนในครอบครัว ในบางครั้งสัตว์น้ำที่จับมาได้มีจำนวนมากเกินไปจนไม่สามารถรับประทานได้หมดในครั้งเดียว จึงมีการคิดหาวิธีในการถนอมอาหารไว้ให้ได้นานที่สุด จึงเกิดการนำปลาหรือปลาหมึกที่ได้มาแล้วบาง ๆ และนำไปตากแดดให้แห้งสนิท หลังจากแห้งแล้วสามารถเก็บไว้ประกอบอาหารได้นานยิ่งขึ้น และหากมีมากเกินไปก็จะนำไปแลกเปลี่ยนซื้อขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้อีก

- การทำกะปิเคย

ในอดีตก่อนที่จะมีท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบังเกิดขึ้น บริเวณอ่าวบางละมุงมีสัตว์น้ำประเภทเคยอาศัยอยู่บริเวณอ่าวแห่งนี้ เคยเป็นสัตว์น้ำที่มีลักษณะคล้ายกุ้งแต่ขนาดเล็กกว่า ชาวประมงมีการนำเคยมาหมักเป็นกะปิเพื่อถนอมอาหาร

ปัจจุบันชาวประมงยังคงดำเนินวิถีภูมิปัญญาในการถนอมอาหารด้วยวิธีการเช่นเดิมแต่แตกต่างกันที่วัตถุประสงค์ในการทำ กล่าวคือ ในปัจจุบันชาวประมงไม่ได้ถนอมอาหารไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น แต่ยังผลิตเพื่อการค้าและนำเงินรายได้มาเลี้ยงครอบครัวอีกด้วย ส่วนการทำกะปิเคยเช่นในอดีตไม่ปรากฏให้เห็นอีกแล้ว เนื่องจากทรัพยากรเคยได้หายไปจากอ่าวบางละมุงนับตั้งแต่การสร้างท่าเรือในเขตอุตสาหกรรมแหลมฉบัง - ศรีราชา

(ค) ภูมิปัญญาด้านการทำนายนลมฟ้าอากาศ

การทำประมงพื้นบ้านมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติ เช่น ลมฟ้าอากาศรวมถึงความผิดปกติของสิ่งมีชีวิต ในอดีตก่อนที่ชาวประมงจะออกทะเล ชาวประมงจะต้องทำนายสภาพลมฟ้าอากาศที่อาจมีผลกระทบต่อการทำประมงเมื่อได้ออกเรือไปแล้ว ชาวประมงจะมีวิธีทำนายแบบพื้นบ้านคือการนอนลงไปบนแผ่นดินและเอาหูแนบกับพื้นดินเพื่อดูความปกติของเสียงฟ้า ชาวประมงมักจะปฏิบัติเช่นนี้ประมาณ 2 - 3 คืนก่อนที่จะมีการออกทะเล นอกจากนี้ ชาวประมงก็ต้องสังเกตสีของท้องฟ้า กระแสน้ำไปจนถึงการสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ต่าง ๆ

ปัจจุบันเนื่องด้วยพัฒนาการของเทคโนโลยี ความรอบรู้เกี่ยวกับสภาพลมฟ้าอากาศ เช่น การสังเกตฟ้า สังเกตเมฆ สังเกตคลื่นทะเล แม้จะยังมีอยู่ แต่ชาวประมงก็จะรอฟังข่าวทางโทรทัศน์ด้วยเพราะการพยากรณ์ทางโทรทัศน์ช่วยในการออกทะเลอย่างมาก ชาวประมงรุ่นใหม่จึงไม่จำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญในด้านการพยากรณ์สภาพอากาศมากนัก เนื่องจากมีการพยากรณ์สภาพอากาศโดยกรมอุตุนิยมวิทยาและรายงานผลการพยากรณ์ให้ประชาชนทั่วไปทราบทำให้มีการทำนายที่แม่นยำมากขึ้น

แต่ถึงกระนั้นชาวประมงพื้นบ้านก็ยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการทำนายสภาพลมฟ้าอากาศด้วยตนเอง เพราะทักษะดังกล่าวยังคงจำเป็นเมื่อต้องอยู่ในทะเลเป็นเวลานาน ๆ การติดตามข่าวสารการพยากรณ์จึงเป็นไปได้ยาก ชาวประมงจึงต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับสภาพลมฟ้าอากาศเมื่ออยู่กลางทะเลเพื่อลดความเสี่ยงอันตราย เช่น ลมพายุ ฝนฟ้าคะนองหรือดูและทำนายสภาพอากาศที่เหมาะสมกับการออกเรือไปจับสัตว์น้ำ (จันจิรา ชินอ่อน, 2558)

ประเพณีประจำปีที่เกี่ยวข้องกับอาชีพประมงพื้นบ้าน

ชุมชนบ้านชายทะเล บางละมุง มีประเพณีที่เชื่อมโยงไปถึงการประกอบอาชีพประมงซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชน เรียกว่าประเพณีฉลองเจ้าพ่อโรงโปะหรือที่คนในชุมชนเรียกว่าหลวงเตี้ย เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนมีนาคม โดยชาวประมงในหมู่บ้านชายทะเล (หมู่ 2) และบ้านโรงโปะ (หมู่ 3) จะมาร่วมกันจัดพิธีเฉลิมฉลองบริเวณลานหน้าศาลเจ้าพ่อโรงโปะหรือศาลหลวงเตี้ย

การจัดประเพณีจะเป็นพิธีแบบจีนและมีมหรสพ เนื่องจากเป็นศาลเจ้าจีนที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก พิธีแบบจีนก็จะมีการถวายเครื่องเซ่นไหว้เป็นขนม 2 อย่าง คือ ขนมเต่าและขนมถ้วยฟู มีการจุดประทัดและมีการแสดงลิเกเพื่อถวายแก่หลวงเตี้ยชม รวมทั้งให้คนในชุมชนได้ชมการแสดงลิเกสนุกสนานร่วมกันด้วย

ในการถวายเครื่องเซ่นไหว้ จะถวายโดยไต่กังหรือคนที่ควบคุมเรือ ซึ่งก่อนออกเรือไต่กังมักจะบอกกล่าวให้หลวงเตี้ยคอยปกป้องคุ้มครองให้ปลอดภัยและช่วยให้จับสัตว์น้ำได้มาก ๆ หรือหากเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงในขณะที่อยู่ในทะเล ไต่กังจะบนให้หลวงเตี้ยช่วยให้ตนเองรอดพ้นจากอันตราย เมื่อถึงช่วงการจัดงานประเพณี ไต่กังที่เคยบนบานไว้ก็จะนำข้าวของต่าง ๆ หรือขนมที่หลวงเตี้ยชอบมาถวายให้กับหลวงเตี้ยนั่นเอง

ปัจจุบันจากการเข้ามาของเทคโนโลยีทำให้ชาวประมงลดความเสี่ยงจากอันตรายทางธรรมชาติ ส่งผลต่อความยึดมั่นและความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เครื่องรางของขลังที่ลดน้อยลงไป เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมการต่อเรือที่ในอดีตจะต้องทำพิธีกันอย่างเคร่งครัด นับตั้งแต่การเลือกไม้มาต่อเรือไปจนถึงการประกอบชิ้นตอนพิธีกรรมสุดท้าย แต่ปัจจุบันชาวประมงสามารถหาซื้อเรือแบบสำเร็จรูปและนำมาใช้งานได้เลย โดยลดขั้นตอนของพิธีการต่อเรือออกไปและคงไว้เฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอัญเชิญแม่ย่านางมาสถิตประจำหัวเรือ พิธีไหว้แม่ย่านาง

ในวาระต่าง ๆ พิธีทำบุญเรือซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวประมงให้ความเคารพนับถือกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนการถือเคล็ดต่าง ๆ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละครัวเรือนว่ายังมีดีมนั้นในความเชื่อดังกล่าวมากน้อยเพียงใด

นอกจากนี้ยังมีประเพณีเฉลิมฉลองประจำปีของชุมชนคงอยู่ ชุมชนยังคงนับถือศาลหลวงเตี้ย พอถึงเวลาออกทะเลออกเรือก็จะมาขอพรให้ท่านช่วยคุ้มครอง เมื่อถึงฤดูกาลประมาณเดือนมีนาคมก็จะมีลิเกมาเล่นที่ศาลเจ้า นอกจากนี้ก็มีประเพณีไหว้ขนมเต่า คือ ขนมที่ทำเป็นลูกเต่า และขนมถ้วยฟูนำมาถวายหลวงเตี้ยเพื่อแก้บนที่เคยขอพรไว้ตอนออกทะเลซึ่งชาวประมงเชื่อว่าท่านชอบกินขนม 2 อย่างนี้มาก (จันจิรา ชินอ่อน, 2558)

8. ประมงพื้นบ้านนาเกลือ อ.บางละมุง

ชุมชนตลาดเก่านาเกลือเป็นชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองพัทยาเป็นเมืองท่าสำคัญในอดีตที่มีการค้าขายตั้งถิ่นฐานและพัฒนากิจการด้านพาณิชย์ มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมเนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นของคนภายในชุมชนโดยเฉพาะชาวจีน

ชุมชนตลาดเก่านาเกลือมีบริเวณพื้นที่เป็นราบลุ่มและมีลำคลอง มีพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นบริเวณที่ติดกับทะเลทำให้เกิดอาชีพชาวประมงของชาวนาเกลือ บริเวณอ่าวนาเกลือเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มีสัตว์น้ำชุกชุม คือ ปูม้า แมงดา ปูทะเล ปลากระบอก ปลาเกล็ด ปลากระพง ซึ่งปลาเหล่านี้จะอาศัยอยู่ตามชายหาดและตามริมน้ำและจะเข้ามาใกล้ ๆ น้ำตื้นทำให้ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำเหล่านั้น ในสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าในการจับหมึกก็จะจุดไฟและเอาไฟส่องจะใช้สวิงในการจับหมึก ในการหาปูม้า หาทอยก็จะใช้กระดานถีบ เช่น การหาหอยแครง หอยปากเป็ด หอยตะกาย หอยกระปุก หอยกระเพรา ซึ่งมีจำนวนมาก ต่อมามีคนเข้ามาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากทำให้คนเหล่านั้นได้เอาการทำประมงจากที่อื่นมาผสมผสานชาวนาเกลือ เช่น การทำโป๊ะตามคนจีน

ปัจจุบันการทำประมงในพื้นที่เป็นการทำประมงเรือเล็กมีการนำเรือแจวมาติดเครื่องยนต์เพื่อให้ออกไปทะเลได้ไกลจากฝั่งมากขึ้น การใช้ฉนวนเชือกก็เปลี่ยนมาใช้ฉนวนเอ็นทำให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชนเพื่อใช้ในการเลี้ยงชีพของชาวประมงนาเกลือในปัจจุบัน

ข้อมูลทั่วไป

ตำบลนาเกลือตั้งอยู่ในอำเภอบางละมุงเป็น 1 ใน 8 ตำบลของอำเภอบางละมุง ประกอบไปด้วยหมู่บ้านทั้งสิ้น คือ หมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 7 พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลนาเกลือนั้นติดกับทะเล คือ อ่าวนาเกลือซึ่งเป็นอ่าวย่อยของทะเลอ่าวไทยโดยมีลำคลอง 2 สายที่ไหลจากบนฝั่งลงสู่ทะเลด้วยกัน 2 สาย คือ คลองนกยางและคลองนาเกลือ

ที่ตั้ง

ชุมชนตลาดเก่านาเกลือ หมู่ที่ 2, 3, 4 และ 5 ตำบลนาเกลือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี

ทิศเหนือ	ติดกับตำบลหนองปลาไหล
ทิศตะวันออก	ติดกับถนนสุขุมวิท
ทิศตะวันตก	ขนานกับแนวชายฝั่งทะเล
ทิศใต้	ติดกับพื้นที่พัทยาเหนือ

ประวัติความเป็นมา

บ้านนาเกลือเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายตามที่พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้มีการระบุไว้ว่า การเดินทัพของพระเจ้าตากสินนั้นได้ผ่านและพักค้างที่บ้านนาเกลือและการบันทึกในรูปแบบนิราศของท่านสุนทรภู่ว่า ได้มาพักค้างก่อนเดินทางไปเมืองแกลงเพื่อเยี่ยมบิดาที่ศาลาบ้านนาเกลือ ปัจจุบันความเป็นมาของชื่อบ้านนาเกลือนี้ยังไม่สามารถหาข้อสรุปได้ว่ามาจากที่ใด แต่จากคำสัมภาษณ์และคำบอกเล่าของชาวบ้านนั้นได้กล่าวไว้ด้วยกัน 2 ประเด็น คือ (นิคม มีอินทร์, 2557)

(ก) บ้านนาเกลือมาจากคำว่าบ้านน้ำกล้ว

ในอดีตพื้นที่แถบนาเกลือไม่เจริญมากนัก มีบ้านอยู่เพียงไม่กี่หลังและมีแต่ป่ารวมทั้งสัตว์ร้ายชุกชุมชาวบ้านไปไหนมาไหนก็รู้สึกแต่หวาดกลัว นานวันเข้าคำว่าน้ำกล้วก็เพี้ยนเสียงมาเป็นนาเกลือ อาจเนื่องด้วยก่อนหน้านั้นคนจีนมาตั้งถิ่นฐานแถวนี้ การเพี้ยนเสียงอาจจะมาจากสำเนียงการพูดของคนจีน หากวิเคราะห์ดูจากสภาพภูมิศาสตร์แต่เดิมของบริเวณบ้านนาเกลือเรื่อยไปจนถึงพญาแล้วจะพบว่าสภาพป่าดังกล่าวข้างต้นได้กล่าวไว้ซึ่งสามารถสันนิษฐานได้จากบทกลอนนิราศของสุนทรภู่ที่บรรยายพญาไว้แต่เดิมว่า

“เข้าเดินดงพงชฎสังัดเจี๊ยะ เย็นเยเยียบน้ำค้ำพร่างพฤษชา
ออกชะวากปากทุ่งพญา นายแสงพาเลี้ยวหลงที่วงเวียน”

จากวรรค เข้าเดินดงพงชฎสังัดเจี๊ยะ แสดงให้เห็นว่าสภาพพื้นที่แต่เดิมนั้นเป็นป่ารกชฎมาก

(ข) บ้านนาเกลือมาจากการทำนาเกลือ

ตามปกติชื่อบ้านนามเมืองจะตั้งตามวิถีชีวิตของผู้คนที่ทำกินกันอยู่ในพื้นที่หรือไม่เช่นนั้นก็ตั้งตามสภาพภูมิประเทศที่เป็นตัวบังคับวิถีชีวิตของผู้คนให้ต้องประกอบอาชีพนั้น ๆ แต่บ้านนาเกลือของอำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรีนี้ไม่เหมือนกับนาเกลือที่อื่น ๆ อย่างที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ที่ยังหลงเหลือคันดินที่เคยทำนาเกลือมาก่อน แต่นาเกลือที่อำเภอบางละมุงนั้นไม่มีการกล่าวถึงนาเกลือมาอย่างน้อยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2438 ตามพระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสมมตอมรพันธุ์ที่พระองค์ได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ว่าที่นี้โบราณคงจะเป็นที่ทำนาเกลือมาก่อน

“วันที่ 15 ออกจากสัทธิมาพักนอนที่บางพระ ระยะทางวันนี้ผ่านบ้านนาเกลือมาที่มีนามว่าบ้านนาเกลือนี้ น่าจะเข้าใจว่า ที่นี้เขาทำนาเกลือ ครั้นสืบสวนก็ได้ความว่า หาได้ทำนาเกลือไม่ ชะรอยจะเป็นที่เขาทำนาเกลือมาแต่โบราณ นามอันนั้นจึงติดมา การทำนาเกลือในบัดนี้ทำกันอยู่แขวงเมืองสมุทรสาครสมุทรสงคราม เพ็ชรบุรี”

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์สภาพภูมิศาสตร์ของบ้านนาเกลือแล้วมีลักษณะเป็นที่ราบเหมาะกับการทำนาเกลือที่สุด ก็มีความเป็นไปได้ที่จะมีการทำนาเกลือมาก่อน ซึ่งที่ราบที่เหมาะสมกับการทำนาเกลือจะอยู่ทางตลาดรุ่งโรจน์ในปัจจุบันและทางสุสานเก่าเม่งมั่วเหล่าซัวจิ้ง ซึ่งแต่ก่อนเรียกสถานที่แห่งนี้ว่า “ตะกาด” คำว่าตะกาด มีความหมายว่า ที่ดินที่อยู่หลังชายทะเลแต่มิน้ำเค็มซึมขึ้นไปได้ ซึ่งพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ก็คือสุสานสุสานเก่าเม่งมั่วเหล่าซัวจิ้งนี่เองที่ยังคงมีลักษณะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำและเรียกว่าตะกาด เพราะพอมิน้ำซังเวลาน้ำแห้ง เกลือกก็จะขึ้น

ทรัพยากรวัฒนธรรม

- ประเพณีและความเชื่อ

ชุมชนตลาดเก่านาเกลือไม่เป็นเพียงชุมชนที่มีแต่คนพื้นถิ่นหากมีกลุ่มคนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งแต่สมัยอยุธยา จึงทำให้ชุมชนตลาดเก่านาเกลือมีความหลากหลายทางด้านประเพณีและความเชื่อ ทั้งนี้จะเห็นได้จากกลุ่มคนจีนที่มีการตั้งศาลเจ้าและการปฏิบัติตนตามขนบธรรมเนียมเดิมของตนเองที่ติดตัวมา ส่วนประเพณีของคนพื้นถิ่นส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับศาสนาและประเพณีของชาวไทย อีกทั้งชุมชนตลาดเก่านาเกลือยังมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตน คือ งานกองข้าวที่เป็นประเพณีที่มีการสืบทอดมาจากอดีต โดยสรุปชุมชนตลาดเก่านาเกลือมีประเพณีและความเชื่อ ดังนี้

(ก) ประเพณีสงกรานต์และวันไหลนาเกลือ

ประเพณีสงกรานต์ของชาวนาเกลือจะมีการฉลอง 7 วัน 7 คืน ช่วงระยะเวลา 7 วันนี้ ชาวบ้านจะไปทำบุญกันที่วัด พอทำกิจกรรมที่วัดเสร็จแล้วชาวนาเกลือก็ฉลองวันสงกรานต์ด้วยการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ การเล่นลูกสะบ้า การเล่นลูกช่วง เล่นชักกะเย่อ ตกกลางคืนจะมีเล่นแม่ศรี ซึ่งจะมีที่ตำข้าวไค้ง ๆ ครกตำข้าวคว่ำลงแล้วก็เอาสาว ๆ นุ่งสะไบไปนั่งแล้วก็มียี่เลี้ยงเรียกว่าแม่ศรี จากนั้นท่อง “แม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีสาวโหง...” แล้วก็มีคนร้องเพลงให้แม่ศรีทำอะไรก็ต้องทำตามและการเข้าลิงลม ผู้ชายนั่งอยู่บนครกเหมือนกันแล้วก็มีผ้าขาวม้าผูกไว้ที่เอวเพราะเข้าลิงลมก็เหมือนลิงที่ไม่อยู่นิ่ง กระโดดไปมา ชาวนาเกลือทำกิจกรรมนี้ทั้ง 7 วัน นับตั้งแต่วันที่ 12 เมษายนถึงวันที่ 18 เมษายนวันที่ 19 เมษายนเป็นวันสุดท้ายนอกจากนี้ยังมีการสงน้ำเอาน้ำไปขอพรจากผู้ใหญ่ (สุกิจ บ่ายคล้อย, 2553)

(ข) ประเพณีกองข้าว

ประเพณีกองข้าวเป็นประเพณีท้องถิ่นของจังหวัดชลบุรี มีประวัติเล่าว่าประเพณีกองข้าวจัดในหลายอำเภอ เช่น อำเภอเมือง อำเภอสัตหีบ อำเภอบางละมุง อำเภอพนัสนิคม ฯลฯ ต่อมาเมื่อเวลาล่วงเลยไปบางพื้นที่ประเพณีนี้จึงได้เลือนหายไป ในอดีตเมื่อถึงช่วงเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านจะนัดหมายกันนำสำรับข้าวปลาอาหาร ทั้งคาวหวานมากองรวมกันแล้วเชิญญาติพี่น้องหลายมากินปีละครั้ง โดยเชื่อว่าญาติจะไม่ทำอันตรายชีวิตครอบครัวหรือทรัพย์สินของตนเอง

หลังพิธีเช่นนี้ชาวบ้านจะล้อมวงรับประทานอาหารร่วมกัน มีการร้องรำทำเพลงและมีการละเล่นสนุกสนาน มีเคล็ดว่าทุกคนจะไม่นำอาหารที่เหลือกลับบ้านแต่จะทิ้งไว้เพื่อเป็นทานแก่สัตว์

กิจกรรมจัดวันที่ 20 เมษายนของทุกปีบริเวณสวนสาธารณะลานโพธิ์ ตำบลนาเกลือ อำเภอบางละมุง งานเริ่มเวลาประมาณ 12.00 น. กิจกรรมในงาน เช่น การแข่งขันยิงหนังสติ๊ก แข่งขันตะกร้อลอดบ่วง แข่งขันปรีศาคาคากลอนหรือการทายใจัก มวยทะเล แสดงศิลปะการต่อสู้ การป็นเสาน้ำมัน ในช่วงเย็นในส่วนของการจัดพิธีเวลา 18:00 น.จะมีพิธีบวงสรวงกองข้าวและขบวนแห่นางฟ้า เทวดา ขบวนแห่ผีป่า การออกร้านอาหารของชุมชนและหน่วยงานราชการ การแสดงดนตรีลูกทุ่ง

ทั้งนี้ กิจกรรมต่าง ๆ ที่ได้จัดขึ้นมาเพื่อสร้างความสนุกสนานยังทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีกองข้าวของชาวนาเกลือที่มีตั้งแต่อดีตมิให้เลือนหายไป

(ค) ศาลเจ้าแม่ทับทิม ศาลเจ้าพ่อแป๊ะกง และศาลเจ้าพ่อเสือ

ศาลเจ้าแม่ทับทิม หรือศาลเจ้าจุ้ยบ่วยเนี้ยวเป็นศาลเจ้าของชาวจีนไหหลำที่บูชาเทพธิดาแห่งท้องทะเลที่คุ้มครองผู้เดินทางทางเรือ “จุ้ยบ่วยเนี้ยว” แปลว่าเจ้าแม่ชายน้ำ และชาวจีนฮกเกี้ยนเรียกว่า “เทียนส่งเซ่งไ้” แปลว่าเจ้าแม่สวรรค์ หรือ “ม่าจ้อโป๋” เป็นที่เคารพบูชาในหมู่ชาวประมง

ประวัติเล่ากันว่าเจ้าแม่ทับทิม เจ้าพ่อแป๊ะกง และเจ้าพ่อเสือเป็นพี่น้องกัน เจ้าแม่ทับทิมชอบทางทะเล ถ้าพุดออกเรือชาวเรือต้องยกมือขอเจ้าแม่ ทั้งขอให้จับสัตว์น้ำได้จำนวนมากและการขอให้แคล้วคลาดจากอันตราย

ภาพที่ 33 ศาลเจ้าแม่ทับทิม

ภาพที่ 34 ศาลเจ้าพ่อแป๊ะกง

นอกจากนี้ยังมีศาลเจ้าพ่อเสือถูกสร้างขึ้นเมื่อมีกลุ่มคนจีนเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เพื่อเป็นการแสดงความเคารพนับถือ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนจีนที่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และเปรียบเสมือนเป็นศาลหลักเมืองของชาวนาเกลือเลยก็ว่าได้ ศาลเจ้าพ่อเสือจะเป็นผู้ดูแลความสุขให้แก่ชาวนาเกลือ

(ง) งานประจำปี เดินกินถินนาเกลือ

งานเดินกินถินนาเกลือเป็นชื่อเรียกงานเทศกาลถนนคนเดินของชุมชนตลาดเก่านาเกลือที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนตลาดเก่านาเกลือ

บนถนนชุมชนตลาดเก่านาเกลือ เทศกาลเดินกินถินนาเกลือชมวิถีชีวิตของคนในชุมชน รูปแบบของงานเป็นการย้อนกลับไปถึงเรื่องราวในอดีต วิถีชีวิตบนถนนที่มีเรื่องราวประวัติศาสตร์ยาวนานนับ 100 ปี รำลึกถึงบรรยากาศการค้าขายในสมัยก่อน ซึ่งในอดีตเป็นศูนย์การค้าที่สำคัญทางทะเล เป็นจุดแลกเปลี่ยน

สินค้าของชาวต่างชาติ นอกจากนี้ยังมีร้านค้าต่าง ๆ ที่นำสินค้าหลากหลายมาวางจำหน่ายทั้งอาหารทะเลสด ก๋วยเตี๋ยวปลาที่มีมาตั้งแต่สมัยอดีต ข้าวมันไก่สูตรโบราณ ขนมทองม้วนเจ้าแรกของนาเกลือ ของที่ระลึกต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการแสดงศิลปะพื้นบ้าน การแสดงร่วมสมัยของนักเรียน กิจกรรมที่จัดขึ้นสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีและยังสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนตลาดเก่านาเกลือ รวมถึงสะท้อนให้เห็นถึงความรักความสามัคคีของคนในชุมชนที่ร่วมกันจัดทำกิจกรรมนี้ได้เป็นอย่างดี

(จ) สถานที่สำคัญ

- ชุมชนตลาดเก่านาเกลือ

ในอดีตบ้านเรือนของชุมชนตลาดเก่านาเกลือนิยมสร้างบ้านแบบเป็นเพิงไม้หลังคาใบจาก แต่ต่อมาเมื่อมีการอพยพเข้ามาของคนจีนจึงเริ่มสร้างบ้านที่มีระเบียบบนชั้น 2 ของบ้าน ตึกแถวแบบจีน 2 ชั้น ชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย ชั้นล่างเอาไว้ค้าขาย ต่อมาคนพื้นถิ่นก็นิยมสร้างบ้านตามแบบคนจีน อดีตชาวนาเกลือนิยมสร้างบ้านไม้เพราะไม่มีราคาถูกและหลังคามุงสังกะสี ปัจจุบันบ้านเรือนของชุมชนตลาดเก่านาเกลือมีรูปแบบเป็นตึกแถวไม้ 2 ชั้นและชั้นเดียวแบบเก่า ถึงแม้บางบ้านจะมีการซ่อมแซมปรับปรุงด้วยปูนซีเมนต์แต่อย่างไรก็ยังคงหลงเหลือเสน่ห์ของความสวยงามของเรือนไม้แถวแบบที่มีระเบียบยื่นออกมาเชื่อมต่อกันให้ได้เห็นอยู่ ด้วยบ้านเรือนที่มีความคลาสสิกจึงเป็นเสน่ห์ที่น่าสนใจของชุมชนตลาดเก่านาเกลือรวมไปถึงการมีประวัติศาสตร์อันยาวนานของการผสมผสานเป็นหนึ่งเดียวกันของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบไทยและจีน

ภาพที่ 35 ตึกเก่า ตลาดนาเกลือ

- วัดสว่างฟ้าพุทธาราม ตั้งอยู่ที่ถนนสว่างฟ้า เป็นวัดเก่าแก่คาดว่าสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สันนิษฐานว่าเป็นจุดที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงหยุดทัพสมัยตีฝ่าวงล้อมพม่าเมื่อตอนที่กรุงศรีอยุธยาจะเสียกรุงครั้งที่ 2 ภายในวัดมีอาคารเก่าแก่สร้างด้วยไม้อายุประมาณ 300 ปี มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นพระอุโบสถไม้สี่เหลี่ยมผืนผ้า เสาไม้กลม ฝาผนังไม้กระดานแนวตั้ง ประตูด้านหน้า 2 ช่อง หน้าต่างด้านละ 3 ช่อง หลังคาเครื่องไม้ทรงไทยมุงกระเบื้องดินเผาและไม่มีช่อฟ้า ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปปูนปั้นศิลปะอยุธยาปางมารวิชัยประดิษฐานภายในพระอุโบสถดังกล่าว

ภาพที่ 36 วัดสว่างฟ้าพุทธาราม

- วัดช่องลม เดิมวัดนี้มีชื่อว่า “วัดปากคลอง” เพราะตั้งอยู่ด้านปากคลองนาเกลือแต่มีบางกลุ่มเรียกว่า “วัดสกตหมู” เดิมทีวัดนี้ยังไม่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา คือ ยังไม่ได้รับอนุญาตจากพระมหากษัตริย์ให้เป็นเขตของสงฆ์เพื่อใช้เป็นที่สังฆกรรม

ครั้งเมื่อวันเสาร์ขึ้น 15 ค่ำ เดือนสาม ร.ศ. 107 (พ.ศ. 2431) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงได้พระราชทานที่วิสุงคามสีมาให้ แต่เนื่องจากอุโบสถเก่าที่อยู่ปลูกยกพื้นหลังคามุงจากสำหรับใช้ชั่วคราวได้ทรุดโทรมลงมากจึงได้ร่วมมือกันสร้างอุโบสถขึ้นใหม่

ในสมัยนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 พอพระราชหฤทัยโปรดประทับที่เกาะสีชัง และได้เสด็จประพาสตำบลบางละมุง กรรมการวัดจึงนิมนต์ท่านสาณะตะ เจ้าอาวาสวัดปากคลองนาเกลือไปเป็นผู้รับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงพระราชดำเนินผ่านมาเห็นท่านก็ทรงจำได้ว่าเคยเป็นพระที่เลี้ยงจึงทรงเข้าทักทายปราศรัย ทรงถามถึงวัดที่อยู่อาศัยแล้วเสด็จผ่านไป ภายหลังได้ทรงเสด็จมาเยี่ยมท่านที่วัดปากคลองอีกแล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามวัดนี้ใหม่ว่า “วัดช่องลม” จึงได้ใช้นามวัดที่ทรงพระราชทานให้ใหม่มาจนตราប់ทุกวันนี้

ภาพที่ 37 วัดช่องลม

- พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นนาเกลือ (เจริญราษฎร์อุทิศ) (จิราพร ชันเงิน, 2558)

พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่นงานเกลือตั้งอยู่ที่ ตามที่ชาวบ้านเรียก คือ “โรงเรียนตึก” ซึ่งเป็นอาคารเรียน 2 ชั้น หลังแรกในบางละมุง มีบันทึกอยู่คู่วรรณว่าเมื่อครั้งสร้างพระจุฑาธุชราชฐานที่เกาะสีชังและโรงพยาบาลสมเด็จพระศรีราชา วัสดุอุปกรณ์ที่เหลือใช้ยังเหลือให้มาก่อสร้างเป็นอาคารเรียน โดยมีสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ นามเดิมว่าเจริญ สุขบท (พ.ศ. 2415 ถึง 2494) รับดำเนินการควบคุม มีญาติโยมมาช่วยกันเพื่อสนับสนุนการศึกษาของเยาวชน เมื่อสร้างเสร็จตั้งชื่อเป็นอนุสรณ์ว่าโรงเรียนเจริญราษฎร์อุทิศ ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนเมืองพัทยา 2

โรงเรียนเมืองพัทยา 2 (เจริญราษฎร์อุทิศ) เห็นความสำคัญจึงได้ดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑท์ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน ซึ่งพิพิธภัณฑท์จะมีจัดแสดงทั้งหมด 8 ห้องดังต่อไปนี้

1. ห้องประวัติผู้ก่อตั้งและบุคคลสำคัญของโรงเรียน
2. ห้องนิทรรศการ
3. ห้องเกียรติยศ (ข้อมูลโรงเรียน)
4. ห้องการละครและโขน
5. ห้องวิถีชีวิตชุมชนนาเกลือ
6. ห้องรักษากาลแห่งรัตนโกสินทร์
7. ห้องสมุดสารสนเทศ
8. ห้องดนตรีไทย

- ป่าโกงกาง

ในอดีตนานาเกลือมีความเป็นธรรมชาติ ไม่ค่อยมีบ้านคนมากนัก ผู้คนส่วนใหญ่อยู่ชายคลอง ป่าไม้ในคลองก็จะมีทั้ง แสม โกงกาง มีโกงกางใบใหญ่และใบเล็ก ต้นปรงคือต้นไมโต ต้นสูงประมาณหัว มีฝักเล็ก ๆ และต้นกระบูน นอกจากนี้ยังมีสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าโกงกาง เช่น ปูทะเล ปูแสมและปลาชนิดต่าง ๆ ป่าโกงกางแห่งนี้ยังเป็นที่อยู่อาศัยของนกยางหลายพันธุ์

ภาพที่ 38 ที่ทำการประมงต้นแบบ (บ้านนาเกลือ)

9. ประมงพื้นบ้านบางเสร่ อ.สัตหีบ ชลบุรี

ประวัติความเป็นมา

บางเสร่เป็นตำบลที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2523 เดิมนี้เป็นหมู่บ้านที่ขึ้นกับตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี เมื่อหมู่บ้านขยายตัวเพิ่มมากขึ้น นายประสม ศรีสำอางค์ นายอำเภอสัตหีบในขณะนั้นเห็นว่าหมู่บ้านบางเสร่มีขนาดใหญ่ จึงขอแยกหมู่บ้านบางเสร่ออกจากตำบลนาจอมเทียน โดยมีนายใหญ่ อินอนงค์ เป็นกำนันปกครองตำบลบางเสร่เป็นคนแรก จนกลายมาเป็นตำบลบางเสร่ในปัจจุบัน

จากหนังสือร้อยเรื่องราว บางเสร่ เสน่ห์วิถีชุมชน โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี ได้ระบุไว้ว่า บางเสร่เดิมมีชื่อเรียกกันว่า “สำเหร่” มีเรื่องเล่าจากผู้คนในอดีตเล่าว่า เมื่อสมัยก่อนยังไม่มีหมู่บ้าน บรรดาโจรสลัดหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “สลัดน้ำ” จะอาศัยบริเวณนี้คอยดักปล้นเรือที่เดินทางผ่านมา เมื่อปล้นได้ก็จะนำเรือเข้าฝั่งที่สำเหร่ทำการฆ่าคน ยึดทรัพย์และเผาเรือทิ้ง บางครั้งเมื่อปล้นเอาทรัพย์สิ้นแล้วก็ปล่อยคนทิ้งไว้ พวกที่ถูกปล่อยตัวอยู่ที่นี้ต่อมาได้ตั้งรกรากตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สำเหร่แห่งนี้เอง

ประมาณ พ.ศ. 2310 พระยาจันทบูร เดิมอยู่ที่เกาะเสม็ด ตำบลบ้านเพ จังหวัดระยอง มีภรรยาและบุตรพร้อมด้วยบริวารมากมาย ครั้นเมื่อพระยาจันทบูรตายลงพวกบริวารอันมี นายเรือง นายจันทร์ ได้พาบุตรและภรรยาพร้อมด้วยบริวารของพระยาจันทบูร เดินทางออกจากเกาะเสม็ดโดยทางเรือประมาณ 5 - 6 ลำ แล่นมาถึงอ่าวบางสำเหร่ เห็นว่าที่นี่มีทำเลดีเพราะมีแผ่นดินที่ติดต่อกับชายทะเลและมีทรัพยากรมากมาย ที่สำคัญคือมีต้นยางได้มากพอที่จะเจาะเอาน้ำยางได้ทำเป็นอาชีพอีได้ จึงเข้ามาปลูกที่พักอาศัยนับตั้งแต่นั้นมา ต่อมาผู้คนของบางสำเหร่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับมีผู้คนเริ่มอพยพเข้ามาตั้งรกรากมากขึ้น ทางกรมจึงให้บางสำเหร่ขึ้นอยู่กัตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

ปัจจุบันเทศบาลตำบลบางเสร่ ตั้งอยู่ในเขตอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี มีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร ทางทิศเหนือประมาณ 165 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดชลบุรี 70 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอสัตหีบประมาณ 13 กิโลเมตร ตั้งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 5 - 15 เมตร มีพื้นที่ 7.87 ตารางกิโลเมตร หรือ 4,918 ไร่ เทศบาลตำบลบางเสร่ แบ่งเขตการปกครองชุมชน จำนวน 10 หมู่บ้าน 8 ชุมชน ปัจจุบันมีประชากรทั้งหมด 11,520 คน มี 9,206 หลังคาเรือน

ในชุมชนจะมีประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญ ได้แก่

- 1) ประเพณีสงกรานต์วันไหลบางเสร่ เดือน เมษายน ของทุกปี กิจกรรมโดยสังเขป จะจัดให้มีรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ขบวนแห่สงกรานต์ และกีฬาพื้นบ้าน
- 2) ประเพณีลอยกระทง เดือน พฤศจิกายน ของทุกปี กิจกรรมโดยสังเขป จะจัดให้มีขบวนแห่กระทง การลอยกระทง และการประกวดกระทง
- 3) ประเพณีออกพรรษา เดือนตุลาคม ของทุกปี กิจกรรมโดยสังเขปจะจัดให้มีทำบุญตักบาตร ใส่บาตรข้าวต้มหาง

ระบบเศรษฐกิจ อาชีพการประมง ถือว่าเป็นอาชีพที่เก่าแก่ของชุมชน เนื่องจากตั้งอยู่ใกล้ริมฝั่งทะเลซึ่งมีทรัพยากรทางทะเล เช่น ปลาหมึก ปู ปลา หอย กุ้ง ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพการประมง ประมาณร้อยละ 70 โดยมีรายได้ต่อหัวประชากรโดยเฉลี่ยประมาณ 250 บาท/คน/วัน ปัจจุบันมีทำเทียบเรือขนาดใหญ่และขนาดเล็ก

สำหรับด้านการท่องเที่ยว เทศบาลตำบลบางเสร่ มีบริเวณที่เป็นสถานที่ตกปลา มีการจัดตั้งเป็นสมาคมตกปลาและจัดให้มีการแข่งขันตามฤดูกาล เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ มีที่พักสะดวกสบายเป็นที่นิยมของนักตกปลาและนักท่องเที่ยวทั่วไปอย่างมาก ทำให้ประชากรมีรายได้ มีการสร้างงาน สร้างอาชีพ และมีสวนสาธารณะ ค่ายลูกเสือ มีพื้นที่ประมาณ 20 ไร่ เป็นสถานที่สำหรับพักผ่อนของนักท่องเที่ยว

สำหรับสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ของบางเสร่ คือ ชายหาดบางเสร่ ซึ่งเป็นสถานที่พักผ่อนแบบธรรมชาติ

นอกจากนั้นประชาชนในตำบลบางเสร่ ยังมีการร่วมกลุ่มอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวของตนเอง ทั้งเป็นอาชีพหลักและอาชีพเสริม โดยได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลบางเสร่ จำนวน 9 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผ้าบาติก กลุ่มประมงเรือเล็ก กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มผ้าทำมือ กลุ่มถักโครเชต์ กลุ่มสานกระเป๋ากลุ่มทางเครื่อง กลุ่มกลองยาว และกลุ่มปลูกผักสวนครัว โดยกลุ่มอาชีพทั้ง 9 กลุ่มต่างเป็นภาคีเครือข่ายของกลุ่มอาชีพมีการทำงานประสานงานร่วมกันในชุมชน

ที่ตั้ง

ทิศเหนือ	ติดกับตำบลนาจอมเทียน อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี
ทิศตะวันออก	ติดกับตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี
ทิศใต้	ติดกับตำบลสัตหีบ และตำบลพลูตาหลวง อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี
ทิศตะวันออกเฉียงใต้	ติดกับทะเลอ่าวไทย

สถานที่สำคัญ

- วัดบางเสร่คงคาราม (วัดบางเสร่ใน)

วัดบางเสร่คงคาราม หรือ วัดบางเสร่ใน สร้างในปี พ.ศ. 2400 โดยมีนายห้วย นางแหน คงชาน และ นายสงกรานต์ นางพุ่ม อินอนงค์ ถวายที่ดินสร้างวัด มีเนื้อที่ 15 ไร่ 1 งาน 28 ตารางวา เป็นวัดแห่งแรกของชุมชนตั้งอยู่ใจกลางชุมชน ตั้งอยู่เลขที่ 1 หมู่ที่ 4 ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี มีประธานในอุโบสถเป็นพระพุทธรูปชินราช ขนาดหน้าตัก 4 ศอก 9 นิ้ว สร้างเมื่อ พ.ศ. 2518

ภาพที่ 39 วัดบางเสร่คงคาราม

- หลวงพ่อทองอยู่

หลวงพ่ทองอยู่ จันทสารโร นามเดิม “ทองอยู่” นามสกุล “บุญเรือง” เป็นชาวบางเสร่แต่กำเนิด เมื่ออายุครบ 20 ปี ในปี พ.ศ. 2450 ท่านได้อุปสมบท ณ วัดโคธาวารี ตำบลคลองด่าน จังหวัดสมุทรปราการ ต่อมาได้ศึกษาพระธรรมวินัยและศึกษาด้านคาถาอาคม จากพระครูพิพัฒน์นิโรจกิจ (หลวงพ่อปาน) เป็นเวลา 8 พรรษา ท่านได้ออกธุดงค์กับหลวงพ่อปาน หลวงพ่อปานมรณภาพ ท่านจึงได้ลาสิกขาบท และตามโยมบิดามาอยู่ที่บางเสร่ ประกอบอาชีพต่าง ๆ ท่านได้ใช้ชีวิตฆราวาสไม่น้อยกว่า 6 ปี

ต่อมาในปี พ.ศ. 2463 ขณะอายุได้ 33 ปี ภรรยาท่านได้เสียชีวิตหลังคลอดบุตรคนที่ 3 บุตรของท่านปลอดภัย แต่ท่านเกิดความสังเวชสลดใจอย่างมาก เมื่อประกอบพิธีศพของภรรยาเรียบร้อย ท่านจึงได้ยกบุตรให้คนอื่นเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมทั้งหมดและเข้าอุปสมบทอีกครั้ง ณ วัดบางเสร่คงคาราม โดยมีพระอุปัชฌาย์ คือท่านพระครูวรเวทมนี (หลวงพ่อี่) วัดสัตหีบ ได้รับฉายาว่า “จันทโร”

เมื่อครั้งที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ท่านตั้งอยู่ในเมตตธรรม ชอบความมักน้อยและสันโดษ ทุกสิ่งที่ท่านได้รับจากการถวายของญาติโยมที่ศรัทธา ท่านได้นำไปสร้างถาวรวัตถุทั้งหมด จนเป็นที่เคารพของชาวบ้าน และทำให้ชื่อเสียงของท่านร่ำลือไปทั่ว ชาวบ้านจึงเรียกวัดบางเสร่คงคารามอีกชื่อว่า วัดหลวงพ่ทองอยู่

ภาพที่ 40 หลวงพ่ทองอยู่

- วัดสามัคคีบรรพต (วัดบางเสร่นอก)

วัดสามัคคีบรรพต สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2490 ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านสะเหร่ที่มีต่อหลวงพ่ทองอยู่ ในขณะที่ท่านเป็นเจ้าอาวาส โดยท่านเป็นผู้ขึ้นขอความสงบเพื่อการปฏิบัติสมณะกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ท่านจึงปลีกตัวมาหาที่วิเวกตามชายภูเขา เพื่อใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ด้วยความเลื่อมใสและศรัทธาแรงกล้าของชาวบ้าน จึงถวายที่ดินจำนวน 12 ไร่เศษ เพื่อขอให้หลวงพ่ทองอยู่ยื่นขออนุญาตเพื่อจะสร้างเป็นวัดต่อไป

หลวงพ่ทองอยู่ได้มอบหมายให้ ร.อ. ปิ่น เสถียรสาคร ซึ่งเป็นไวยาวัจกรในขณะนั้น เป็นผู้ดำเนินการขออนุญาต จนในปี พ.ศ. 2502 ได้รับอนุญาตให้จัดสร้างขึ้นเป็นวัด ชาวบ้านได้พร้อมใจกันสร้างกุฏิ ถวายหลวงพ่ทองอยู่อีก 15 หลัง

ในปี พ.ศ. 2508 ได้มีการประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ด้วยความเห็นชอบของเถรสมาคม ให้ตั้งวัดขึ้นในพุทธศาสนานามว่า วัดสามัคคีบรรพต

ภาพที่ 41 วัดสามัคคีบรรพต

ภูมิปัญญา/ศิลปวัฒนธรรม/การละเล่น

- งานนมัสการหลวงพ่อทองอยู่

งานนมัสการหลวงพ่อทองอยู่ จัดขึ้นระหว่างวันที่ 22 - 28 กุมภาพันธ์ของทุกปี เพื่อให้ศิษยานุศิษย์ และผู้ที่มีความเคารพศรัทธาได้ร่วมบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายแด่หลวงพ่อทองอยู่ เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิต์ ได้เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้ทำบุญร่วมกัน

ในงานนมัสการหลวงพ่อทองอยู่จะมีการสวดเจริญพระพุทธรูป เพื่อความเป็นสิริมงคลและอุทิศส่วนบุญกุศลแด่หลวงพ่อทองอยู่ ภายในบริเวณงานยังมีการจัดมหรสพสมโภช เพื่อนำรายได้ไปสร้างโรงเรียน พระปริยัติธรรมและกุฏิสงฆ์ของวัดบางเสร่อีกด้วย

- ประเพณีสงกรานต์ วันไหล บางเสร่

ประเพณีสงกรานต์ของไทย จัดระหว่างวันที่ 13 - 15 เมษายน แต่ในจังหวัดชลบุรีจะเรียกว่าวันไหล โดยจะเริ่มเล่นสงกรานต์ช้ากว่าพื้นที่อื่น วันไหลที่บางแสนอยู่ระหว่างวันที่ 16 - 17 เมษายน บางพระ 17 - 18 เมษายน นาเกลือวันที่ 18 เมษายน พัทยาวันที่ 19 เมษายน และสัตหีบวันที่ 20 เมษายน

ในงานสงกรานต์ ของชุมชนบางเสร่ ได้มีการจัดงานสงกรานต์อย่างยิ่งใหญ่ มีการแห่รูปปั้นหลวงพ่อทองอยู่ เพื่อให้ประชาชนได้รดน้ำและขอพร ชาวบ้านร่วมกันแต่งกายชุดไทยมีการเดินพาเหรดจากกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มกลองยาว กลุ่มท่งเที่ยวบางเสร่โดยชุมชน กลุ่มเรือตกปลาและท่องเที่ยว และมีการเล่นน้ำรอบชุมชนอย่างสนุกสนาน นอกจากประเพณีทางศาสนาและวัฒนธรรมไทยแล้ว ยังมีการจัดการแข่งขันกีฬาประเพณี ได้แก่ ฟุตบอล ฟุตซอล เปตองรวมไปถึงกีฬาทางน้ำ ทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักบางเสร่มากขึ้น

- ตักบาตรเทโว

วันตักบาตรเทโว คือวันทำบุญตักบาตรเทโวในเทศกาลวันออกพรรษา โดยในความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เชื่อว่าเป็นวันเสด็จลงจากเทโวของพระพุทธเจ้า หลังจากจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทำให้วันนี้เทวดา มนุษย์และสัตว์โลกต่างมองเห็นซึ่งกันและกัน

ชาวบ้านบางเสร่จึงมีการจัดงานตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา โดยการแต่งกายเป็นเทวดา ร่วมขบวนแห่ ชาวบ้านก็จะนำข้าวต้มหาง หรือข้าวต้มลูกโยนมาร่วมทำบุญ โดยข้าวต้มหางหรือข้าวต้มลูกโยนภายในจะเป็นข้าวเหนียวนุ่มปนกะทิ มีรสชาติดหวานปนเค็ม ใส่ตรงกลางเป็นกล้วยชิ้นเล็ก เวลาห่อจะต้องปล่อยให้หางยาวโดยไม่ตัดทิ้ง โดยใบที่ใช้ห่อ จะใช้ได้ทั้งใบตอง ใบเตยและใบมะพร้าว ชาวบ้านจัดตักบาตรข้าวต้มหางพร้อมกับข้าวสารอาหารแห้งและผลไม้เพื่อความความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตในวันดังกล่าว

- หางเครื่อง

ฐานทัพเรือสัตหีบ มีวงดนตรีชื่อ “วงประดู่บาน” ที่ทำการแสดงในงานวัดและงานเลี้ยงของทหารทั่วประเทศ โดยมีแฉวงดนตรีไม่มีหางเครื่อง ทางวงจึงได้ไปหาหางเครื่องที่ซอยบุปผาสวรรค์ในกรุงเทพฯ เพื่อมาเล่นประกอบเพลง แต่ค่าจ้างมีราคาสูงเพราะต้องเสียค่าเดินทางไปกลับ และเสียค่าที่พักเมื่อต้องค้างคืน ทำให้วงเกิดความคิดที่จะฝึกหางเครื่องในบางเสร่เอง

พลเรือเอกสัจด์ ชลออยู่ ผู้บัญชาการทหารเรือในสมัยนั้น ได้หีบประมาณในการฝึกหางเครื่อง 10,000 บาท เพื่อทำการฝึกซ้อมและตัดชุดการแสดง

ในช่วงแรกผู้หญิงบางเสร่ยังไม่มีพื้นฐานในการเต้น จึงต้องหัดเดินหัดเต้นโดยให้ทหารเป็นผู้ฝึกสอน เพราะทหารมีพื้นฐานการเต้นลีลาศ โดยใช้บ้านนางทองแถม อินทรวิจิตรเป็นสถานที่ฝึกซ้อมเต้น นางทองแถมมีลูกสาวหลายคนจึงได้ให้ลูกสาวมาฝึกซ้อมเต้นด้วย ทำให้คณะหางเครื่องคณะแรกของบางเสร่ชื่อ “คณะแม่ทองแถม” ในปี พ.ศ. 2516 ฝึกซ้อมได้ 3 เดือน จึงได้ไปแสดงที่โรงหนังเมโทร หมู่บ้านเตาถ่านเป็นที่แรก โดยมีหางเครื่องอยู่ 6 คน หลังจากนั้นวงดนตรีของทหารเรือก็พาหางเครื่องบางเสร่ไปเต้นทุกงาน

ทางเครื่องบางเสร์ได้รับความนิยมสูงสุด มีคณะทางเครื่องมากถึง 20 คณะ บางคณะมีทางเครื่องในการดูแลถึง 80 คน ได้รับการจ้างให้แสดงในงานรื่นเริงโดยเฉพาะงานสังสรรค์ของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

ปัจจุบันแม้ชาวบ้านบางเสร์จะไม่ได้ยึดทางเครื่องเป็นอาชีพหลักอีกต่อไปแล้ว แต่ทางเครื่องบางเสร์รุ่นแรกก็ยังรวมตัวกันจัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปปะการแสดงทางเครื่องบางเสร์” เพื่อทำการฝึกสอนทางเครื่องให้กับเด็กรุ่นใหม่อยู่เสมอ เพื่อให้ทางเครื่องบางเสร์ยังคงเป็นเอกลักษณ์ที่อยู่คู่บางเสร์สืบต่อไป

- กลองยาว

ชาวบ้านบางเสร์มีการรำกลองยาว เริ่มในปี พ.ศ. 2518 ไม่ว่าจะเป็งานทอดผ้าป่า งานทอดกฐิน งานเข้าพรรษา งานออกพรรษา งานแห่นาค งานแห่ขันหมาก ชาวบางเสร์มีการแห่กลองยาวเสมอ

การรำกลองยาวไม่ได้เป็นกิจกรรมที่มีการจ้างงานเยอะเหมือนทางเครื่อง ตำบลบางเสร์จึงไม่ได้มีคณะกลองยาวเยอะ แต่ผู้ชายส่วนใหญ่ก็จะมีพื้นฐานการตีกลองยาวจากการไปงานแห่ต่าง ๆ อยู่บ้าง

การเล่นกลองยาวส่วนใหญ่จะเป็นผู้ใหญ่ไปจนถึงผู้สูงอายุ คณะกลองยาวในบางเสร์ที่ยังรับงานในโอกาสต่าง ๆ ได้แก่ คณะกลองยาวบางเสร์ ตะ ตลาดไนท์ ปัจจุบันเด็กรุ่นใหม่เข้าถึงกลองยาวยากขึ้น เพราะมีเครื่องดนตรีอื่นที่เป็นที่นิยมมากกว่า ถึงแม้ว่าในโรงเรียนไม่ได้มีการสอนกลองยาวอย่างจริงจัง แต่มีกลุ่มผู้ใหญ่ที่ตีกลองยาวและรำกลองยาวเป็น ได้ฝึกสอนให้กับเด็กในชุมชนให้รู้จักการตีกลองยาวและการรำกลองยาว เพื่อสืบทอดศิลปะอันดีงามของไทยต่อไป

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับประมง

บางเสร์เป็นชุมชนชายทะเล ชาวบ้านจึงทำประมงพื้นบ้านตั้งแต่สมัยโบราณ และสืบทอดวิถีประมงพื้นบ้านกันในครอบครัวจากอดีตสู่ปัจจุบัน

(ก) วิธีการจับปลา สมัยแรก คือตกปลา ไม่ว่าจะเป็นการตกปลาริมทะเลหรือการพายเรือออกไปตกปลา โดยใช้เรือขนาดเล็กนั่งได้ 2 - 3 คน ปลาที่จับได้ก็นำมาเป็นอาหารและขายในชุมชนเท่านั้น

อุปกรณ์จับสัตว์น้ำที่เกิดจากภูมิปัญญา ได้แก่

- โปะ เป็นที่ดักปลาทะเลทำด้วยเสาไม้จริงปักเป็นวง ใช้ไม้ไผ่ทำเป็นเฟืองกรูข้างใน มีประตูตรงกลาง ข้างประตูโปะใช้เสาไม้จริงปักยาวเหยียดออกไปทั้ง 2 ข้างเพื่อกันปลาให้ว่ายเลียบเลาะมาเข้าโปะ

- ลอบ เป็นเครื่องสานสำหรับดักปลา ดักกุ้ง เช่น ลอบนอน ลอบตั้ง ลอบประทุน

- อวน ตาข่ายผืนยาวใช้จับปลามีหลายชนิด เช่น อวนรุน อวนลอย อวนลาก

(ข) การออกเรือ

เรือพายถูกแทนที่ด้วยเรือที่มีเครื่องยนต์ สามารถออกไปจับปลาได้ไกลขึ้นและสามารถออกไปหาปลาได้หลายรอบ ไม่จำเป็นต้องอาศัยลมบกหรือลมทะเลเพียงอย่างเดียว ชาวบ้านจึงหันมาทำประมงมากขึ้น เรือประมงมีปริมาณมากขึ้นทำให้เกิดการสร้างสะพานปลาแห่งแรกขึ้น โดยทำมาจากไม้และมีราวไม้จับด้านข้าง เมื่อชาวประมงเข้าฝั่งก็นำอวนมาตากไว้ที่ราวสะพาน

ต่อมามีเรือประมงขนาดใหญ่ขึ้น จากบรรทุกได้สองตัน ก็สามารถบรรทุกได้มากกว่า 10 ตัน ทำให้อาชีพประมงเฟื่องฟูมาก การทำประมงเริ่มเป็นธุรกิจขนาดใหญ่ จากครอบครัวที่มีเรือ 1 - 2 ลำ ก็ซื้อเรือเพิ่ม มีการจ้างคนเพิ่ม ส่วนปลาที่จับได้จะมีพ่อค้ามารับที่สะพานปลา ถ้าขายไม่หมดก็จะนำไปขายในตลาดหรือในตัวเมือง

ปัจจุบันเรือประมงออกหาปลามากขึ้น มีเทคโนโลยีในการจับปลาได้มาก ทั้งในพืทยา นาจอมเทียน สัตหีบ ไปจนถึงแสมสาร แต่ปัจจุบันด้วยข้อจำกัดทางด้านกฎหมาย ชาวบ้านบางส่วนจึงหันมาทำเรือท่องเที่ยวแทน

ภาพที่ 42 สะพานท่าเทียบเรือประมงบางเสาธง

(ค) ความเชื่อ

ชาวประมงมีความเชื่อเช่นเดียวกับ ชาวประมงในชุมชนอื่นของไทย โดยมีความเชื่อว่าเป็นเรือทุกลำมีแม่ย่านางประทับอยู่ ชาวประมงจึงนำผ้าสีไปผูกที่หัวเรือ เพื่อแสดงความเคารพต่อแม่ย่านาง และเพื่อแสดงสัญลักษณ์ว่าเรือลำนี้มีแม่ย่านางอาศัยอยู่ ก่อนออกเรือทุกครั้ง ชาวเรือก็จะไหว้แม่ย่านาง ขอให้แม่ย่านางมอบโชคลาภและคุ้มครองหรือให้ปลอดภัย

เมื่อจำเป็นต้องซ่อม ดัดแปลงหรือขายเรือ ก็จะมีการไหว้ขอขมาแม่ย่านางก่อน บางครอบครัวที่มีความผูกพันกับเรือมากก็จะไม่ขายเรือ แต่จะนำไปขึ้นคาน และปลดระวางเรือ ตามสัญญาที่ให้ไว้กับแม่ย่านาง เพื่อให้แม่ย่านางดูแลครอบครัว

(ง) การแปรรูป

ชุมชนประมงพื้นบ้านบางเสาธง มีการแปรรูปสัตว์น้ำ ที่หามาได้ โดยในชุมชนมีความโดดเด่น 2 อย่าง ได้แก่ ปลาข้าวสารตากแห้งและปลาหมึกตากแห้ง

ปลาข้าวสารตากแห้ง ในอดีตชาวประมงไทยเรียกปลาทะเลชนิดหนึ่ง ที่มีขนาดเล็กเท่ากับเมล็ดข้าวสารว่า ปลาข้าวสาร ปลาข้าวสารเป็นปลาที่อาศัยอยู่บริเวณแนวชายฝั่ง สามารถพบได้ทั่วไปในอ่าวไทยที่พบมากคือภาคกลางและภาคตะวันออก

วิธีทำปลาข้าวสารตากแห้ง ในบางเสาธง

1) ต้มปลาให้สุก หลังจากชาวประมงจับปลาข้าวสารมาได้จะนำปลาไปต้มจนเดือด โดยใช้น้ำทะเลในการต้ม วิธีสังเกตตรวจความสุกด้วยการฉีกหัวปลา หากมีเลือดแดงแสดงว่าปลาข้าวสารยังไม่สุกให้ต้มต่อ หากไม่มีเลือดแดงแสดงว่าสุกได้ที่

2) ตากให้แห้ง เมื่อต้มปลาสุกแล้ว นำปลาข้าวสารมาตากแดดจนแห้งโดยต้องหมั่นพลิกปลาเพื่อไม่ให้ติดกันเป็นก้อน

3) คัดแยกสิ่งแปลกปลอม เมื่อตากปลาข้าวสารที่แห้งแล้วนำไปคัดกรองคุณภาพ โดยการหยิบสิ่งแปลกปลอมออก เช่น เศษปลาชนิดอื่น จากนั้นก็นำบรรจุลงในบรรจุภัณฑ์นำไปจัดจำหน่ายในช่องทางต่าง ๆ

ปลาหมึกตากแห้ง วิธีการทำปลาหมึกตากแห้ง คือ ผ่าส่วนหัวและลำตัวปลาหมึกเพื่อนำไส้และขี้ออก แต่ถ้าปลาหมึกมีขนาดเล็กจะไม่นิยมนำมาผ่า แต่จะนำไปตากแดดเลยโดยจะตากแดดในช่วงที่แดดจัด เมื่อแสงแดดหมดให้รีบเก็บก่อนที่แมลงวันจะมาตอม

ปลาหมึกตากแห้งที่บางเสร่ อร่อยและสดกว่าที่อื่น เพราะเมื่อนำปลาหมึกขึ้นมาจากทะเล จะทำการล้างด้วยน้ำจืดทันทีทำให้มีรสชาติไม่เค็มจนเกินไป ชาวประมงมักจะทำความสะดวกตากปลาหมึกที่บริเวณริมทะเล ซึ่งจะช่วยไม่ให้มีแมลงวันมารบกวน เพราะถ้านำไปบนบกน้ำจากการล้างปลาหมึกที่ล้างไม่หมด จะทำให้แมลงวันมาตอมปลาหมึกได้

ภาพที่ 43 การแปรรูปอาหารทะเล

ภาพที่ 44 ที่ทำการกลุ่มเกษตรกรทำประมงบางเสร่

2.2 ทุนวัฒนธรรมที่เป็นความเชื่อของชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นรอง (Secondary sources) ชุมชนประมงพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรี ทั้ง 9 ชุมชน จะมีความเชื่อเกี่ยวกับประมงพื้นบ้านที่เหมือนกัน ซึ่งสามารถแบ่งความเชื่อออกเป็นแต่ละด้าน ได้แก่

- 1) ความเชื่อเกี่ยวกับเรือและอุปกรณ์ในเรือ
 - 2) ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง และ
 - 3) ความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ
- สรุปได้ดังนี้

1) ความเชื่อเกี่ยวกับเรือและอุปกรณ์ในเรือ

เรือเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการทำประมงพื้นบ้าน เป็นพาหนะที่ใช้กันทางน้ำมาตั้งแต่อดีต ชาวประมงพื้นบ้านเป็นผู้ที่ต้องใช้เรือในการประกอบอาชีพซึ่งจะมีข้อควรปฏิบัติเพื่อความเป็นสิริมงคล และเป็นข้อควรพึงระวังในการใช้เรือและอุปกรณ์ดังนี้ (ทัศนีย์ ทานตวณิช, 2535)

- การเลือกไม้มาต่อเรือ สมัยก่อนในป่ามีต้นตะเคียนเป็นจำนวนมากจึงนำไม้ตะเคียนมาต่อเรือด้วยความเชื่อว่าไม้ตะเคียนเป็นไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะมีนางไม้ประจำอยู่ จึงต้องให้ความเคารพนับถือเพื่อให้นางไม้ช่วยปกป้องรักษาเรือและเจ้าของเรือ

- การใช้ผ้าผูกหัวเรือ ในอดีตจะต้องให้หมอดู คนทรงเจ้าหรือพระที่เจ้าของเรือนับถือแนะนำสีของผ้าที่เหมาะสมกับเจ้าของเรือ ส่วนจำนวนของผืนผ้าจะผูกผ้าในจำนวนที่เป็นเลขคี่เช่น 3 5 7 ผืน การขึ้นเรือต้องดูฤกษ์ยามดีโดยอาศัยตำรา ส่วนการซื้อเรือจะซื้อวันที่เป็นฤกษ์ดีได้แก่ วันจันทร์ วันพฤหัสบดี วันศุกร์และวันเสาร์ เพื่อความเป็นสิริมงคลจึงควรซื้อเรือหรือต่อเรือในวันที่ได้กล่าวไว้ ส่วนวันที่ไม่ควรซื้อเรือหรือต่อเรือนั้นหากซื้อแล้วจะเกิดโทษหรือผลไม่ดี ได้แก่ วันอาทิตย์ วันอังคารและวันพุธ

- เคล็ดในการออกเรือเชื่อกันว่า ถ้าออกเรือวันเสาร์จะเป็นฤกษ์งามยามดี ดังคำกล่าวที่ว่า “วันศุกร์ขึ้นเขา วันเสาร์ลงทะเลจะดี”

- การปฏิบัติเมื่อได้แหหรืออวนมาใหม่ ก่อนใช้จะต้องเช็ดคอกไก่และนำเลือดไก่มาทาที่แหหรืออวนเชื่อกันว่าจะทำให้จับปลาได้มาก

- การเลือกไม้ต่อเรือต้องเลือกไม้ที่มีตาไม้อยู่พ้นจากน้ำ ไม่เช่นนั้นอาจจะประกอบอาชีพประมงได้ไม่ยืดยาว ทั้งนี้เป็นเพราะการนำไม้ที่ตาน้ำอยู่ไม่พ้นน้ำอาจเกิดรอยแยกบริเวณตาไม้ได้ง่ายและทำให้เกิดรอยร้าวหรือเรือแตกได้และถ้าตาไม้อยู่ที่หัวเรือจะถือว่าเป็นเรือที่ดี

- การตอกลูกประสักหรือการตอกตะปู อย่าให้ตอกถูกตาไม้ เพราะถ้าออกเรือ เรืออาจแตกกลางทะเลได้เนื่องจากรอยแยกที่เกิดจากการตอกตะปู

- หากเรือไปชนสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาชาวประมงที่เป็นเจ้าของเรือจะต้องหาหมอมนต์มาทำพิธีไหว้พร้อมเครื่องเซ่นไหว้ด้วย

2) ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางและของขลัง

ในอดีตก่อนที่จะมีศาสนาเกิดขึ้น มนุษย์ส่วนใหญ่นับถือผีซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติแต่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในอดีต เมื่อเริ่มเข้าสู่ยุคแห่งการพัฒนา ศาสนาต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นและเผยแผ่ไปทั่วทุกดินแดน แม้ว่าจะมีหลายสิ่งหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป แต่ความเชื่อที่ผู้คนยังกราบไหว้เคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ยังคงมีอยู่ ชาวประมงยังมีการนำสิ่งต่าง ๆ มาเป็นเครื่องรางของขลังซึ่งมีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพประมงดังนี้

- *แม่ย่านาง* เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ประจำเรือประมงโดยจะสิงสถิตอยู่ตรงโชนเรือหรือหัวเรือ ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าแม่ย่านางจะคอยปกป้องคุ้มครองเรือ คอยให้ลากและช่วยคุ้มครองให้เจ้าของเรือแคล้วคลาดจากอันตรายต่าง ๆ แต่หากเจ้าของเรือประพุดิตนไม่ดี แม่ย่านางก็จะมาปรากฏให้รู้ว่าไม่ชอบ ดังนั้นหากจะทำอะไรที่เกี่ยวข้องกับเรือก็ต้องบอกกล่าวแม่ย่านางก่อนเพื่อให้ดำเนินการได้อย่างราบรื่น

- *เจ้าทะเลหรือพ่อปู* เป็นเจ้าแห่งท้องทะเลที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ชาวประมงนิยมบนบานต่อเจ้าทะเลและกราบไหว้เพื่อขออนุญาตทำการประมงและขอให้เจ้าทะเลช่วยคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับเรือและเจ้าของเรือ

- *ท้าวพันดาพญาพันวัง* เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำแหและอวน ชาวประมงจะมีข้อห้ามในการเดินข้ามแหและอวนเพราะถือว่าเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ แหและอวนจึงสามารถนำมาทำเป็นของศักดิ์สิทธิ์ได้ เช่น การนำเศษแหหรืออวนมาทำเป็นตะกรุดผูกเอวไว้จะช่วยป้องกันภัย นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่า สามารถนำแหหรืออวนมาคุมเท้าเวลานอนเพื่อกันผีได้ด้วย

- *ชื่อประตู่ผีหรือชื่อผี* เป็นของขลังที่ได้จากกิ่งก้านกล้วยป่า โดยตัดส่วนที่เชื่อมกันเป็นสามเหลี่ยมแล้วเอาเชือกคล้องสำหรับห้อยคอหรือผูกเอวไว้ หากอยู่บนบกจะช่วยกันผีได้ แต่ถ้าอยู่ในทะเลจะช่วยป้องกันพายุอากาศที่จะมาทำอันตรายแก่เรือและชาวประมงได้

- *หนังหมูหรือน้ำมันหมู* เป็นความเชื่อของชาวประมงที่จะนำเอาหนังหมูมาแปะบนเสากระโดงเรือหรือจะนำน้ำมันหมูมาทาที่เสากระโดงเรือก็ได้ ซึ่งจะช่วยป้องกันผีพราย ชาวประมงเชื่อว่าผีพรายเป็นผีแขกจิ้งกั้วหมู

- *ยันต์พระสังข์เรียกมนต์* เป็นแผ่นยันต์ที่ชาวประมงนำมาติดไว้ในเรือเชื่อว่าจะช่วยให้ได้ปลามาก มีที่มาจากนิทานพื้นบ้านตอนที่พระสังข์ใช้มนต์เรียกเนื้อเรียกปลา ซึ่งเป็นมนต์มหาจินตามณีที่ใช้เรียกปลาที่ชะตาขาดและจะต้องตายในวันนั้นให้มารวมกัน เป็นมนต์โบราณที่ถูกบันทึกไว้ในตำราสมุดข่อยโบราณ

3) ความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ

การทำประมงพื้นบ้านมักมีความเชื่อต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ทั้งความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ รวมทั้งการประพุดิตนของชาวประมง ดังนั้นจึงมักจะมีข้อห้ามและข้อปฏิบัติที่ชาวประมงปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดเพื่อป้องกันสิ่งที่ไม่ดีหรือป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น

ความเชื่อต่าง ๆ ถือเป็นที่มาของข้อห้ามที่คอยห้ามไม่ให้ชาวประมงมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือบางครั้งข้อห้ามก็ช่วยให้ชาวประมงปลอดภัยจากสิ่งต่าง ๆ ตามความเชื่อ เช่น ห้ามเหยียบโชนเรือ ห้ามตัดโชนเรือ ห้ามร่วมเพศในเรือเพราะมีแม่ย่านางประจำอยู่ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวประมงให้ความสำคัญและเกรงกลัวมาก ห้ามทำประมงในวันพระ ห้ามตีแม่หล้าก่อนออกเรือและข้อห้ามอื่น ๆ อีกมากมาย

ข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ปฏิบัติต่อกันมานั้นเป็นสิ่งที่ชาวประมงมักปฏิบัติตามเพื่อเป็นสิริมงคลและเป็นการเคารพและให้ความสำคัญแก่อาชีพประมงพื้นบ้าน ซึ่งการปฏิบัติตามความเชื่อทำให้ชาวประมงรู้สึกปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวงและยังช่วยแก้ปัญหาจากความประพุดิตที่ไม่เหมาะสม เช่น ถ้ามีคนเหยียบโชนเรือต้องพรมน้ำมันต์ที่โชนเรือเพื่อแก้เสนียด ถ้าเจอกะโหลกศีรษะของมนุษย์ติดอวนขึ้นมาให้นำกะโหลกนั้นมาทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้เจ้าของกะโหลก ถ้าจะนำศพที่พบกลางทะเลขึ้นเรือให้จุดธูปบอกแม่ย่านางเสียก่อนและนำกระสอบชุบน้ำไปปิดโชนเรือเพื่อไม่ให้แม่ย่านางเห็นศพ เมื่อถึงฝั่งก็ให้ทำบุญอุทิศส่วนผสมให้ศพและข้อปฏิบัติอื่น ๆ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเป็นพิธีกรรมที่ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกมีการยึดถือและปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตมีดังต่อไปนี้ (ทัศนีย์ ทานตวนิช, 2535)

ก. พิธีกรรมในการต่อเรือและการอัญเชิญแม่ย่านาง

เรือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับชาวประมงในการหาเลี้ยงชีพ ในอดีตชาวประมงไม่อาจคาดการณ์หรือควบคุมเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ อีกทั้งวิทยาการในการต่อเรือก็ยังไม่ก้าวหน้าเช่นในปัจจุบัน การต่อเรือจึงต้องใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านและวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ในการต่อเรือแต่ละลำชาวประมงยังไม่รู้แน่นอนว่าเรือที่ต่อกันจะสำเร็จหรือไม่ จึงเกิดพิธีกรรมในการต่อเรือและอัญเชิญแม่ย่านางประจำเรือขึ้นมาซึ่งมีผลต่อจิตใจของชาวประมงในอดีตเป็นอย่างมากเพราะเชื่อว่าพิธีกรรมจะเป็นส่วนหนึ่งในการประสบความสำเร็จ ซึ่งการต่อเรือในแต่ละขั้นตอนจะมีการประกอบพิธีกรรมไปด้วย ดังนี้

การยกโขนหรือขึ้นโขน ต้องหาฤกษ์ยามที่ดีโดยผู้ที่มีความรู้ทางโหราศาสตร์ ส่วนใหญ่จะนำวันเดือนปีเกิด บ้างก็นำดวงของเจ้าของเรือมาคำนวณ สำหรับพิธีกรรมในขั้นตอนนี้จะเป็นพิธีเซ่นไหว้เครื่องเซ่นและสิ่งของที่ต้องใช้ประกอบไปด้วยขนมต้มแดง ขนมต้มขาว ขนมเปี๊ยะ หมู เป็ด ไก่ พร้อมดอกไม้ธูปเทียนผ้าแพรสีต่าง ๆ พวงมาลัยและแผ่นปิดทอง

ก่อนถึงเวลาฤกษ์ที่กำหนดจะต้องนำผ้าแพรสีอะไรก็ได้มาผูกโขน คล้องพวงมาลัยและปิดทอง จากนั้นก็เตรียมจัดเครื่องเซ่นออกเป็น 2 ที่สำหรับไหว้เจ้าที่และแม่ย่านาง ผู้ทำพิธีต้องตั้งนะโม 3 จบ สวดบทชุมนุมเทวดาต่อด้วยบททำขวัญ หลังจากทีสวดเสร็จก็นำน้ำมันต์จากวัดมาพรมที่โขนเมื่อถึงเวลาฤกษ์ยกโขนหรือขึ้นโขนเรือ

การลงลูกประสักลูกแรก ลูกประสักหรือหมุดไม้หรือหมุดเหล็กสำหรับตรึงไม้เข้าด้วยกัน การลงลูกประสักลูกแรกจะกระทำโดยหมอมนต์ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม การตอกลูกประสักเป็นการตรึงโขนเรือเข้ากับกระดูกงู คาถาที่หมอมนต์ใช้สวดเรียกว่าบทสวดขยันโตและคาถาปิดทวารทั้งเก้า เชื่อกันว่าระหว่างที่ประกอบพิธีกรรมอยู่ หากผู้ใดเดินผ่านพิธีเมื่อตายไปแล้วจะต้องไปเป็นแม่ย่านางประจำเรือตลอดไป

การวางกงเรือ เป็นขั้นตอนการต่อส่วนของกงเข้ากับกระดูกงู ช่างต่อเรือจะเรียกว่า ตินหงส์ ชาวประมงเชื่อกันว่าถ้าต่อไม่ดีจะมีอันตราย เช่น ถ้าวางกงทับศูนย์จะมีอันเป็นไป แม้จะเรือออกแล้วก็ไม่สามารถช่วยแก้ปัญหาได้และยังต้องระวังไม่ให้วางกงทับตาไม้อีกด้วย ดังนั้นจึงต้องมีการพรมน้ำมันต์ที่ตินหงส์เพื่อขจัดความไม่ดีออกไป

การขึ้นกระดาน ชาวประมงมักจะนำเอาของมีค่า เช่น เงิน ทอง นางกวักบรรจุไว้ใต้ท้องเรือก่อนที่เริ่มขึ้นกระดานซึ่งเชื่อกันว่าเรือจะนำไปพบกับความร่ำรวย

การยกเรือ เป็นพิธีกรรมสุดท้ายที่สำคัญ เมื่อผ่านขั้นตอนต่อเรือเรียบร้อยแล้วก็ต้องยกเรือลงจากคานซึ่งจะทำพิธีคล้ายกับการยกโขน มีการตั้งเครื่องเซ่นและอัญเชิญแม่ย่านางมารับเครื่องเซ่นจึงทำพิธีเจิมหัวเรือและกล่าวบททำขวัญเชิญแม่ย่านางประทับที่โขนเรือและบทเรียกลาภดังนี้

บททำขวัญอัญเชิญแม่ย่านาง

“ขอเชิญครูเรือ พ่อศรีมหาโพธิ์ให้ท่านมาประทับอย่าตกเนื้อตกใจ เรือเกิดชนหินชนผามา ขอให้วิญญาณของท่านเสด็จมาอยู่ที่ครูเรือตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และขอเชิญวิญญาณแม่ย่านางคู่ภพดีที่ท่านตกเนื้อตกใจที่วิญญาณของท่านหลบหลีกไปที่อื่นที่ใด ขอเชิญวิญญาณของท่านเสด็จมาประทับอยู่หัวเรือ อย่าตกเนื้อตกใจและขอเชิญวิญญาณแม่ย่านางพญุชนะที่วิญญาณของท่านตกเนื้อตกใจถูกชนหินชนผาหรือถูกชนมา ขอเชิญวิญญาณของท่านเสด็จมาอยู่ยังหัวเรือ อย่าตกเนื้อตกใจ อยู่เป็นที่ทางตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

และขอเชิญวิญญาณของแม่ย่านางเจิม วิญญาณของท่านตักน้ำตักใจ สะดุ้งผวาถูกชนหินชนผามา ขอ
วิญญาณของท่านเสด็จมาอยู่ยังกราบซ้ายและกราบขวา และขอเชิญวิญญาณของท่านจงคุ้มเกรงรักษาตลอด
เครื่องเคราให้นำไปถึงจุดหมายปลายทาง นำเอาโชคลาภสุดแท้แต่เจ้าแก่และไต่ก้งจะนำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขอให้
ท่านพอใจได้สิ่งนั้นตามปรารถนาทุกสิ่งทุกอย่างทุกประการ และขอเชิญวิญญาณของแม่ย่านางระวาง คู่ نگاه
คู่ทอง คู่เงิน เชิญวิญญาณของท่านเสด็จมาอยู่ยังที่ยังทางยังระวาง อย่าตักน้ำตักใจสะดุ้งผวา ขอเชิญ
วิญญาณของท่านนำเอกลาภ โชคลาภ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ไต่ก้งเรือเก่าแก่เรือจะต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใด ขอให้
ได้สิ่งนั้นสมความมุ่งมาดปรารถนาทุกสิ่งทุกอย่างทุกประการตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปเถิด”

บททำขวัญเรือลาก

“ขอให้แม่ย่านางทั้งหมดช่วยกันทุกแรง แล้วแต่ถ้าแก่และไต่ก้งที่นำเรือไป ขอให้นำไปพบเอกลาภ
โชคลาภต่าง ๆ นานา เช่นว่าเขาต้องการได้ปลา กุ้ง หมึก ให้แม่ย่านางนำไป พร้อมทั้งฝากแก่เจ้าที่ แม่ธรณี
ท้าวนาคร เจ้าทะเล ให้ควบคุมแม่ย่านางเรือไปได้เอกลาภ โชคลาภ ตลอดภยันตรายเหตุร้ายอย่าได้เกิดใน
ทะเล ขอให้เจ้าที่ แม่ธรณี ท้าวนาคร เจ้าทะเล พัดพาไปให้หมดอย่าให้มีสิ่งอันตราย”

เมื่อสิ้นคำเชิญแล้ว ชาวประมงต้องออกเรือในทันทีและจะต้องจับสัตว์น้ำกลับมาให้ได้เพราะ
ชาวประมงถือว่าเป็นเคล็ดอย่างหนึ่งด้วย

ข. พิธีไหว้เรื่อน้ำแรก

การทำประมงพื้นบ้านในแต่ละเดือนของชาวประมงจะมีวันหยุดประมาณ 1 สัปดาห์ หลังจาก
วันหยุดจะต้องเริ่มออกเรืออีกครั้ง วันแรกที่ออกเรือหลังจากวันหยุดดังกล่าวจะเรียกว่า “น้ำแรก” มักจะตรงกับ
วันแรม 4 ค่ำหรือวันแรม 6 ค่ำ จึงมีพิธีไหว้แม่ย่านางเพื่อความเป็นสิริมงคลและเป็นขวัญกำลังใจในการ
ออกเรือสู่ทะเลอีกครั้ง เจ้าของเรือหรือไต่ก้งจะต้องจัดเครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วย หัวหมู ไก่ เป็ด ขนม
ผลไม้ต่าง ๆ ดอกไม้และธูป ทั้งนี้เครื่องเซ่นไหว้จะขึ้นอยู่กับกำลังทรัพย์ของแต่ละครอบครัวด้วย สำหรับการ
ไหว้จะนำดอกไม้ไปผูกติดกับโขนเรือ จุดธูป 9 ดอกนำไปปักที่เครื่องเซ่นไหว้ และอีก 1 ดอกปักไว้ที่หัวเรือ
แล้วบอกกล่าวแม่ย่านาง รอจนรูปหมตจึงลาของไหว้ จุดประทัดและพรมน้ำมนต์ที่โขนเรือและเสากระโดง
และสุดท้ายให้นำกระดาษเงินกระดาษทองมาเผาและโยนทิ้งลงทะเลจึงจะถือว่าเป็นอันเสร็จพิธี (ทัศนีย์
ทานตวณิช, 2535)

ค. พิธีไหว้แม่ย่านางในวาระต่าง ๆ

ชาวประมงจัดทำพิธีไหว้แม่ย่านางเพื่อความเป็นสิริมงคลและเป็นการแสดงถึงความเคารพนับถือ
นอกจากพิธีอื่น ๆ แล้วชาวประมงจะไหว้แม่ย่านางในวาระต่าง ๆ ได้แก่ ทุกครั้งที่ออกเรือ ทุกวันพระ วัน
ตรุษจีนและวันไหลซึ่งเป็นวันสงกรานต์ของชาวประมงโดยจะจัดขึ้นในวันที่ 19 เมษายนของทุกปี การทำพิธี
เซ่นไหว้ก็ทำแบบเดียวกับการทำพิธีไหว้เรื่อน้ำแรก

ง. พิธีทำบุญเรือ

พิธีนี้มีลักษณะคล้ายกันทำบุญบ้านซึ่งเป็นพิธีทางพุทธศาสนา มีการกำหนดวันทำบุญแล้วนิมนต์
พระสงฆ์ 9 รูปมาทำพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคล ป้องกันอุบัติเหตุและภัยอันตรายต่าง ๆ

ประเพณีประจำปีที่เกี่ยวข้องกับอาชีพประมงพื้นบ้าน

ชาวประมงพื้นบ้านทุกชุมชนมีความเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มักจะมีเจ้าพ่อประจำท้องถิ่นและศาล
เจ้าพ่อเล็ก ๆ ตั้งอยู่บริเวณริมชายฝั่งทะเล ทำให้แต่ละท้องถิ่นมีประเพณีที่เชื่อมโยงระหว่างคติความเชื่อและ
วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนจึงเกิดเป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ความเชื่อเกี่ยวกับเรือและอุปกรณ์ในเรือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลัง และข้อห้ามและข้อปฏิบัติต่าง ๆ รวมทั้งประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นทุนวัฒนธรรมที่ดีในการมาพัฒนามาเป็นเรื่องเล่า ตำนาน เพื่อการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อประโยชน์ทางการท่องเที่ยว

2.3 การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน

ภายหลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นรองและการลงนามชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 9 แห่ง ทีมวิจัยได้จัดทำแผนที่วัฒนธรรมประมงพื้นบ้านที่เชื่อมชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 9 พื้นที่เข้าด้วยกันเพื่อให้เห็นภาพรวมเพื่อความสะดวกในการเดินทางย้อนรอยไปเรียนรู้ชุมชนประมงพื้นบ้านแต่ละจุด

นอกจากนี้ ทีมวิจัยยังได้จัดทำแผนที่วัฒนธรรมชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 9 ชุมชน โดยสามารถเรียนรู้ได้ที่ละชุมชนเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สนใจมาเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนประมงพื้นบ้านในแต่ละชุมชน ดังแผนภาพ ด้านล่าง

2.3.2 เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณประมงพื้นบ้านท่าเรือพลี

ประมงพื้นบ้านท่าเรือพลี

1

ท่าเรือพลี

2

ศาลเจ้าฮกเกี้ยน ปูนแก้ว

3

ตลาดประมงท่าเรือพลี

4

สะพานชมมารควีที

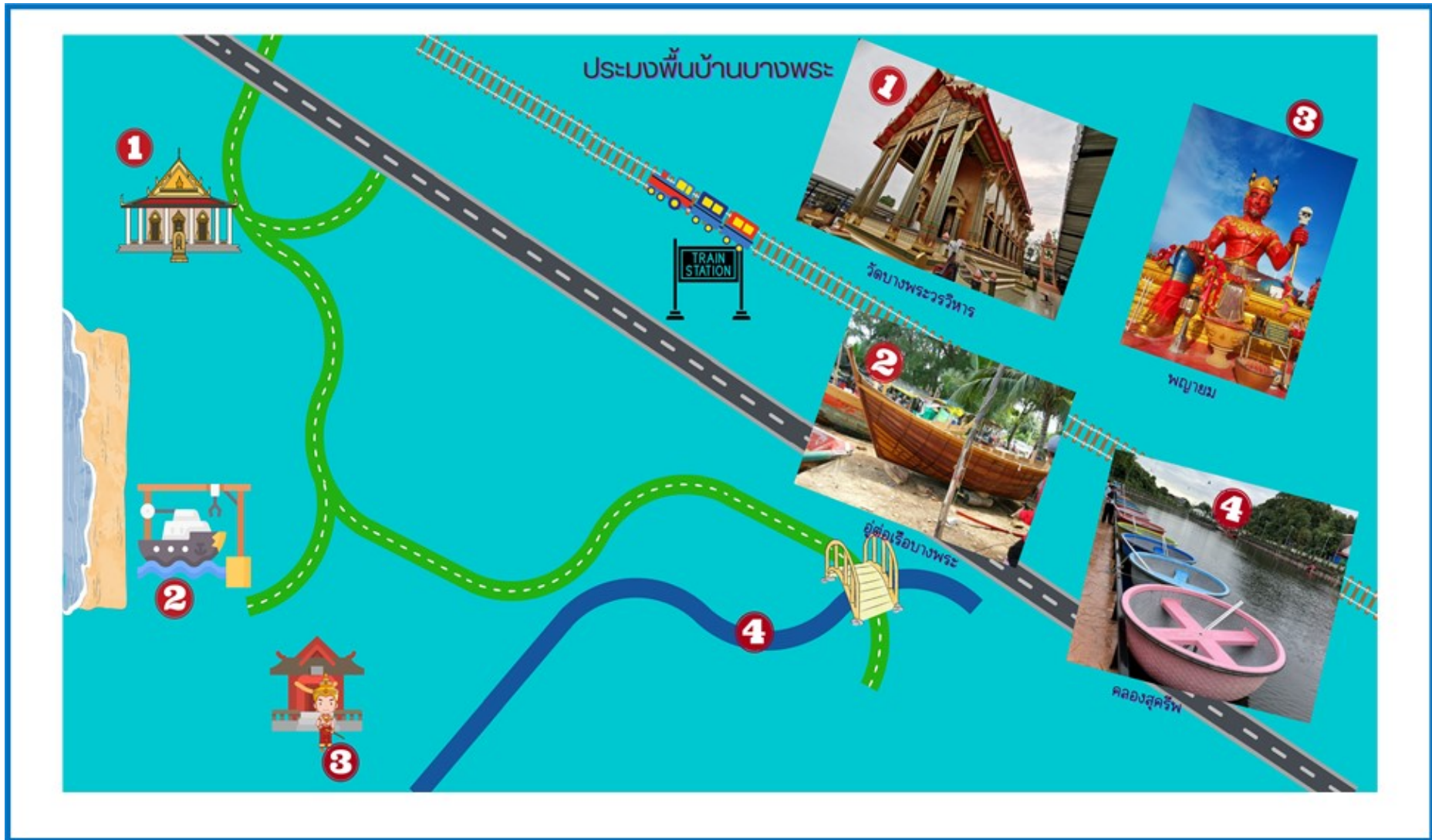
2.3.3 เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณประมงพื้นบ้านอ่างศิลา

2.3.4 เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณประมงพื้นบ้านหาดวอนนภา

2.3.5 เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณประมงพื้นบ้านบางพระ

2.3.6 เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณประมงพื้นบ้านเกาะสีชัง

2.3.7 เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณประมงพื้นบ้านอ่าวอุดม

ประมงพื้นบ้านบ้านอ่าวอุดม

1 ศาลเจ้าพ่อโกมินทร์

2 ศาลเจ้าแม่เหยาะบัวเนี้ย

3 วัดใหม่เนินพยอม

4 ท่าเรืออ่าวอุดม

The composite image features a central map of the area with various icons: a port with a crane and ships, a bridge with a boat, a factory with smokestacks, and several temple structures. Four numbered red circles (1-4) are placed on the map to indicate the locations of the photographs. The photographs are: 1. A traditional Chinese gate with a yellow and red facade. 2. The interior of a temple with a red altar and ornate decorations. 3. A temple entrance with a decorative archway. 4. A waterfront area with a beach, buildings, and a boat.

2.3.8 เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณประมงพื้นบ้านบางละมุง

ประมงพื้นบ้านบางละมุง

1 วัดประชมุดงศา

2 ศาลเจ้าพ่อโรงโป๊ะ

3 ประมงพื้นบ้าน

2.3.9 เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณประมงพื้นบ้านนาเกลือ

ประมงพื้นบ้านนาเกลือ

1

2

3

4

ตลาดลานโพธิ์

ศาลเจ้าพ่อแปะกง

ศาลเจ้าแม่ทับทิม

ศาลเจ้าพ่อเสือ

2.3.10 เส้นทางท่องเที่ยวบริเวณประมงพื้นบ้านบางเสร่

1 วัดสามัคคีบรรพต

2 วัดบางเสร่คงคาราม

3 อนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์

4 สะพานท่าเทียบเรือกลุ่มประมงบางเสร่

5 ถนนสายวัฒนธรรม

6 เกาะเปิด

3.3 การประเมินศักยภาพชุมชนและการประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี

การประเมินศักยภาพชุมชนและการประเมินทุนวัฒนธรรมของประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรีทั้ง 9 แห่ง พร้อมทั้งบอกเป้าหมายว่าต้องการเลือกชุมชนประมงพื้นบ้านที่มีศักยภาพเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับการท่องเที่ยว และให้ผู้ทรงคุณวุฒิร่วมกันให้ข้อคิดเห็นก่อนจะลงคะแนนร่วมกันเพื่อคัดเลือกชุมชนประมงพื้นบ้านที่ทีมวิจัยจะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่

3.3.1 การประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นการประเมินความพร้อมตามองค์ประกอบศักยภาพการท่องเที่ยว 6A's

3.3.2 การประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี

รายละเอียด ดังนี้

3.3.1 การประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านตามองค์ประกอบศักยภาพการท่องเที่ยว 6A's

การประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นการประเมินความพร้อมตามองค์ประกอบศักยภาพการท่องเที่ยว 6A's ในการที่จะนำข้อมูลไปสู่โครงการย่อยถัดไป คือ การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดชลบุรี วิธีการคือการจัดเวทีสนทนากลุ่ม เพื่อประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 9 ชุมชนที่ได้มาข้อมูลมาจากการทบทวนเอกสารชั้นรอง (Secondary sources) มาแล้วและมาจัดลำดับ

3 ลำดับแรกตามเกณฑ์องค์ประกอบศักยภาพการท่องเที่ยว 6A's ผลการประเมินเป็นดังนี้

ตารางที่ 3.1 การประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านตามองค์ประกอบศักยภาพการท่องเที่ยว 6A's

เกณฑ์ 6A	ลำดับ 1	ลำดับ 2	ลำดับ 3
Attraction	เกาะสีชัง	บางเสร่	นาเกลือ
Accessibility	ท่าเรือพลี	บางเสร่	นาเกลือ
Amenities	บางเสร่	หาดวอน	ท่าเรือพลี
Ancillary service	บางเสร่	ท่าเรือพลี	อ่างศิลา
Accommodation	บางเสร่	หาดวอน	นาเกลือ
Activities	ท่าเรือพลี	อ่างศิลา	บางเสร่

การประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นการประเมินความพร้อมตามองค์ประกอบศักยภาพการท่องเที่ยว 6A's

- 1) Attraction คือ ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว
- 2) Accessibility คือ ด้านเส้นทางคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว
- 3) Amenities คือ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว
- 4) Ancillary service คือ ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
- 5) Accommodation คือ ด้านที่พักในแหล่งท่องเที่ยว
- 6) Activities คือ ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผลการประเมินชุมชนที่มีศักยภาพตามองค์ประกอบ 6A's เรียงตามลำดับคะแนน ดังนี้

บางเสร่	14	คะแนน
ท่าเรือพลี	9	คะแนน
นาเกลือ	3	คะแนน
เกาะสีชัง	3	คะแนน
หาดวอน	2	คะแนน

เหตุผลที่บางเสร่ได้รับผลการประเมินศักยภาพชุมชนที่มีความพร้อมตามองค์ประกอบ 6A's เพราะมี (ก) ความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทั้งเรื่องร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ข้อมูลข่าวสาร ด้านการท่องเที่ยว (ข) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว ด้วยมีการรวมกลุ่มของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ทั้งเรื่องการทำข้อมูลข่าวสาร การมีศูนย์กลางด้านการท่องเที่ยว และ (ค) ด้านที่พักที่ตั้งอยู่บนพื้นที่บางเสร่เอง ส่วนในเรื่องการเดินทางหรือการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวบางเสร่ก็สามารถเข้าถึงได้ง่ายและอยู่ใกล้กับสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงระดับโลกอย่างเมืองพัทยา หากจะขยายกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติก็จะเป็นเรื่องง่าย

3.3.2 การประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี

จากการสนทนากลุ่ม และให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ผลจากการประเมินทุนวัฒนธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิจัดลำดับทุนวัฒนธรรมด้านประมงพื้นบ้าน ดังนี้

ตารางที่ 3.2 การประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี

ชุมชนประมงพื้นบ้าน	เหตุผลสนับสนุน
1. บางเสร่	- มีทุนวัฒนธรรม ทั้งสี่วัตถุ เรือ อุปกรณ์การหาปลา ภูมิปัญญา ยังมีประเพณีวิถีชีวิตและความเชื่อ และอาหาร โดยมีอาหารขึ้นชื่อ เช่น ต้มหมึกน้ำดำ ปิ้งบาย - มีทุนวัฒนธรรมอื่นที่สืบเนื่องจากการประมงที่จะต่อยอดได้ เช่น หางเครื่อง บางเสร่ ร้ากลองยาว - มีกิจกรรมที่จัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น ถนนวัฒนธรรม กิจกรรมแข่งตกปลา
2. ท่าเรือพลี	- มีทุนวัฒนธรรม ทั้งสี่วัตถุ เรือ อุปกรณ์การหาปลา ภูมิปัญญา ยังมีประเพณีวิถีชีวิตและความเชื่อเกี่ยวกับประมงพื้นบ้านอยู่ - มีตลาดประมงพื้นบ้านที่เปิดทุกวันเสาร์
3. สะพานปลาอ่างศิลา	- มีทุนวัฒนธรรม ทั้งสี่วัตถุ เรือ อุปกรณ์การหาปลา ภูมิปัญญา ยังมีประเพณีวิถีชีวิตและความเชื่อเกี่ยวกับประมงพื้นบ้านอยู่ - มีตลาดประมงพื้นบ้านที่เปิดทุกวัน
4. นาเกลือ	- มีทุนวัฒนธรรม ทั้งสี่วัตถุ เรือ อุปกรณ์การหาปลา ภูมิปัญญา ยังมีประเพณีวิถีชีวิตและความเชื่อเกี่ยวกับประมงพื้นบ้านอยู่
5. บางละมุง	- มีทุนวัฒนธรรม ทั้งสี่วัตถุ เรือ อุปกรณ์การหาปลา ภูมิปัญญา ยังมีประเพณีวิถีชีวิตและความเชื่อเกี่ยวกับประมงพื้นบ้านอยู่
6. บางพระ	- มีทุนวัฒนธรรม ทั้งสี่วัตถุ เรือ อุปกรณ์การหาปลา ภูมิปัญญา ยังมีประเพณีวิถีชีวิตและความเชื่อเกี่ยวกับประมงพื้นบ้านอยู่

ชุมชนประมงพื้นบ้าน	เหตุผลสนับสนุน
7. เกาะสีชัง	การเดินทางที่ลำบากกว่าพื้นที่อื่นจึงเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้
8. หาดวอนนภา	ข้อจำกัด คือ มีความเจริญมาก และชาวประมงเน้นการประกอบอาชีพเพื่อทำมาหากินมากกว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยว
9. อ่าวอุดม	ข้อจำกัด คือ อยู่ใกล้นิคมอุตสาหกรรมซึ่งไม่เหมาะที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

การประเมินทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ประมงพื้นบ้านเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินโดยพิจารณาทุนทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ ประกอบกัน โดยพิจารณาทั้ง (ก) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible culture) ได้แก่ สื่อวัตถุต่าง ๆ ทั้งเรือ อุปกรณ์จับสัตว์น้ำ ภูมิปัญญาที่เป็นชาวประมง อาหาร สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประมง เช่น ท่าเรือ สะพานปลา ศาลเจ้า ฯลฯ และ (ข) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible culture) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณีจารีตวิถีชีวิต ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติ เป็นต้น

แม้ว่าหลายชุมชนจะมีทุนวัฒนธรรมประมงเหมือนกัน แต่ระดับความเข้มแข็งของทุนไม่เท่ากัน ตามที่นำเสนอดังกล่าวข้างต้น

การประเมินศักยภาพทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน ตำบลบางเสร่ จังหวัดชลบุรี

ภายหลังจากการประเมินศักยภาพชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 9 ชุมชนแล้ว ซึ่งชุมชนบางเสร่เป็นชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกที่จะนำทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านมาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไป ผู้วิจัยจึงดำเนินการประเมินศักยภาพด้วยวิธีการจัดเวทีสนทนากลุ่ม โดยเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในตำบลบางเสร่ ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวประมง ผู้ประกอบการทั้งร้านค้า ร้านอาหาร ร้านขายของฝาก ที่พัก ฯลฯ มาร่วมกันสะท้อนศักยภาพด้านวัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน ตำบลบางเสร่ สามารถสรุปประเด็นได้ ดังนี้

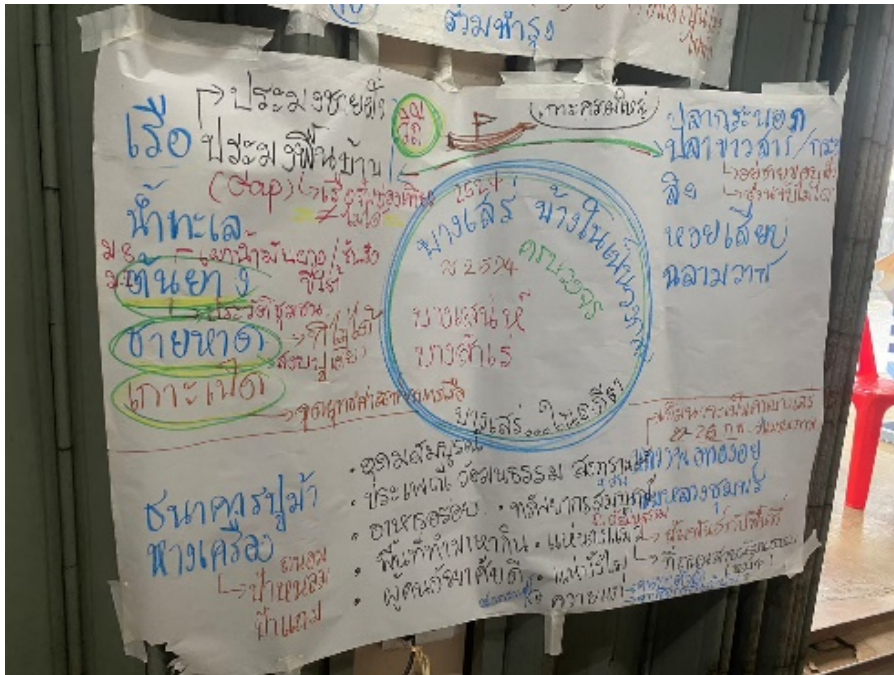
บางเสร่ในอดีต

บางเสร่ในความทรงจำของผู้ร่วมสนทนากลุ่ม สามารถสรุปประเด็น ดังนี้

- **ชื่อบางเสร่** เมื่อให้ทุกคนลองนึกย้อนกลับไปถึงบางเสร่สมัยก่อน จุดเริ่มต้นของชื่อและที่มาของบางเสร่ชาวบ้านนำเสนอว่า บางเสร่มีชื่อเดิมว่า “บางเสนห์” ส่วนที่มาของชื่อนั้น อาจเป็นเพราะว่ามีสถานที่ที่งดงามอย่างทะเล และมีหนุ่มสาวหน้าตาสวยงาม ทำให้บรรดาผู้คนที่มาที่นี้ต้องหวนกลับมาอีก โดยเฉพาะหนุ่มๆ ชาวประมงยุคก่อนที่มาจากพื้นที่อื่น เมื่อมาแวะพักที่พื้นที่นี้มักจะได้แต่งงานกับสาว ๆ ที่นี้ จึงกลายเป็นที่มาของชื่อ “บางเสนห์” เมื่อเวลาผ่านไป ชื่อของบางเสนห์มีผู้เรียกผิดเพี้ยนและมีการออกเสียงผิดทำให้ “บางเสนห์” กลายเป็นมาเป็น “บางเสร่” ในปัจจุบัน แต่ยังคงมีตำนานของบางเสนห์ที่มีเรื่องราวฝังและอยู่ภายในความทรงจำของชาวบ้านบางเสร่ในอดีต

- **หลวงพ่อทองอยู่และเสด็จเตี้ย** เมื่อกล่าวถึงตำบลบางเสร่ ทุกคนที่ได้มาเยือนต่างคิดถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่เคารพศรัทธาของที่ชุมชน ได้แก่ หลวงพ่อทองอยู่ แห่งวัดบางเสร่คงคาราม อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน แม้หลวงพ่อทองอยู่จะไม่ได้อยู่แล้ว ท่านยังคงเป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านทุกคนศรัทธาและเคารพนับถือ โดยชาวบ้านมักจะมาอธิษฐานขอพรเมื่อสมหวังก็จะแก้บน นอกจากหลวงพ่อทองอยู่จะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และที่เคารพของชาวบ้านบางเสร่แล้ว กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หรือ “เสด็จเตี้ย” ก็เป็นที่

เคารพและศรัทธาของชุมชนบางเสร์ด้วย ยามเวลาก่อนออกเรือของชาวประมงจะต้องไหว้พ่อแก่ที่ศาลบางเสร์ และไหว้แม่ย่านางที่เรือ เพื่อให้รอดพ้นภัยอันตรายจากท้องทะเล

ภาพที่ 45 บางเสร์ใน (อดีต) ความทรงจำ

- ประเพณีสงกรานต์ 9 วัน ในอดีตบางเสร์จะมีประเพณีการเล่นสงกรานต์ 9 วัน 9 คืน เพราะถือว่าวันสงกรานต์เป็นประเพณีที่มีความสำคัญ และยังเป็นประเพณีที่มีคุณค่าและแฝงไปด้วยสาระที่ชาวบ้านบางเสร์จะมารวมตัวกันที่วัด เพื่อทำบุญร่วมกัน ชาวบ้านทุกคนเรียกกันว่า “ประเพณีสงกรานต์ 9 วัน” โดยจะมีการจัดงานที่วัดบางเสร์คงคาราม มีการละเล่นสงกรานต์ การก่อพระเจดีย์ทรายที่วัดบางเสร์ในวันสุดท้าย ชาวบ้านมารวมกันช่วยทำพวงมะโหดประดับตกแต่งกองพระเจดีย์ทราย การละเล่นอุ้มสาวลงน้ำ มีการจับและหยอกล้อแกล้งกันโดยการอุ้มหญิงสาวลงน้ำทะเล มีการปาลูกสะบ้า เล่นลูกช่วง และตีจับ นอกจากนี้ให้ความสนุกสนานรื่นเริงแล้ว ยังช่วยให้เกิดความสามัคคี ความอดทน และเกิดความเป็นอันหนึ่งเดียวกันของคนในชุมชนอีกด้วย ในการจัดงานจะมีพิธีกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในช่วงวันสงกรานต์ ได้แก่ การแห่รูปปั้นหลวงพ่อกองอยู่ ซึ่งเป็นพระที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านบางเสร์ โดยแห่จากวัดบางเสร์คงคารามไปรอบชุมชนบางเสร์ เพื่อให้ชาวบ้านและลูกหลานบางเสร์ได้ร่วมกันสรงน้ำและขอพร

- หางเครื่องบางเสร์ ความเป็นบางเสร์ในอดีตที่ทุกคนต้องกล่าวถึง ได้แก่ หางเครื่องบางเสร์ ถือได้ว่าเป็นศิลปะการแสดงที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาเป็นการเต้นประกอบเพลงไทยเดิมและเพลงลูกทุ่งต่าง ๆ ในสมัยอดีตหางเครื่องบางเสร์นั้นเฟื่องฟูอย่างมาก มีคณะหางเครื่องมากกว่า 20 คณะ เดินสายออกรับงานทั่วทั้งภาคตะวันออก และภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ปัจจุบันการแสดงหางเครื่องยังคงมีอยู่ในงานประเพณี และเทศกาลของชุมชนบางเสร์

- การรำกลองยาว เป็นการรำที่มาคู่กับหางเครื่องบางเสร์ เป็นการรำกลองยาวที่มีจังหวะการตีที่สนุกสนาน กลองยาวมีความสัมพันธ์และบทบาทที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในบางเสร์ในทุกเทศกาล ไม่ว่าจะงานประเพณีต่าง ๆ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานบุญเข้าพรรษา งานกฐิน งานแห่หน้าค และงานแห่ขันหมาก เป็นต้น กลองยาวจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในงานเทศกาลดังกล่าว

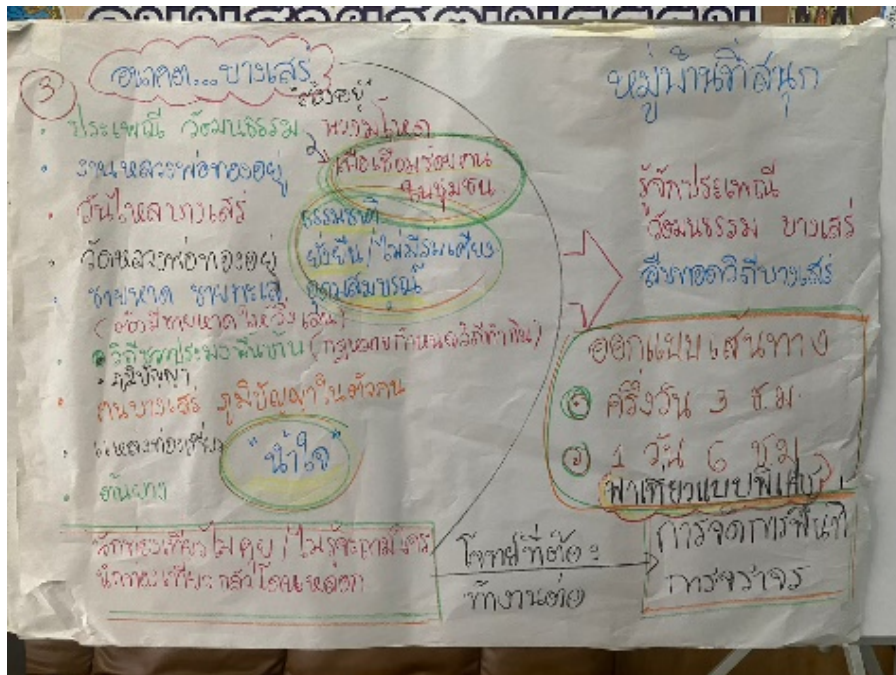
- **วิถีชาวประมง** นอกจากนั้นแล้วชุมชนบางเสร์ยังมีภูมิศาสตร์ที่ติดกับทะเลที่ทำให้การดำรงชีวิตของชาวบ้านและวิถีชีวิตชาวประมงที่ผูกพันกับท้องทะเล ซึ่งเป็นแหล่งจับปลาที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน มีเกาะที่สวยงาม อันได้แก่ เกาะเปิด ที่เป็นที่อยู่ของฝูงลิงแสมจำนวนมาก มีอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน อันได้แก่ ปังงบ หมึกน้ำดำ ที่เป็นอาหารพื้นบ้านของคนในชุมชน

- **ต้นยางนา** ยังคงอยู่ในความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่บ้านบางเสร์ ปัจจุบันบริเวณสวนสาธารณะมีต้นยางนาสูงใหญ่จำนวนมากมีต้นไม้ร่มรื่น ในอดีตเคยเป็นป่าช้าฝั่งศพคนตาย มีต้นไม้ใหญ่ ชาวบ้านได้มาอาศัยบริเวณนี้เก็บเห็ด เก็บพืชสมุนไพร ไปรักษา ต่อมาได้ปรับปรุงมาเป็นค่ายอบรมลูกเสือชาวบ้านจนกลายมาเป็นสวนสาธารณะในปัจจุบัน

อนาคตบางเสร์

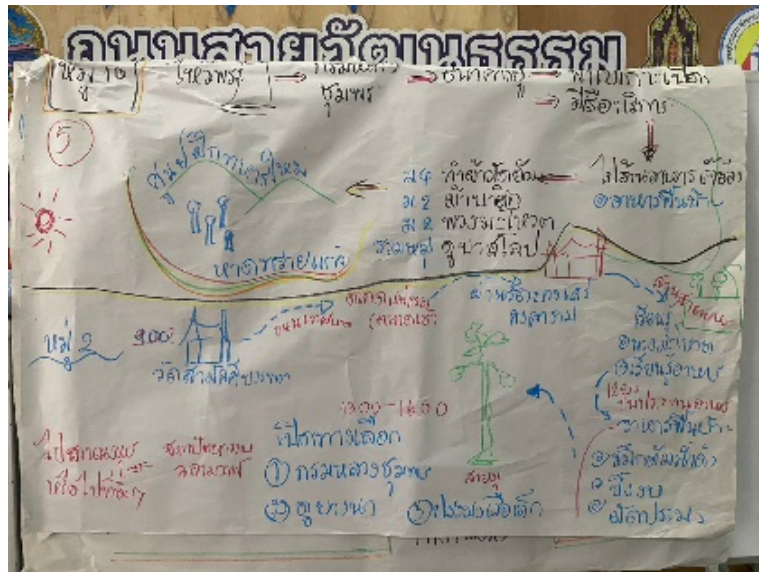
จากการให้ข้อมูลของกลุ่มชาวบ้าน พบว่ากลุ่มชาวบ้านอยากให้เห็นชุมชนบางเสร์ เป็นชุมชนที่มีธรรมชาติยั่งยืน มีความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในทะเล มีการสืบสานศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน เช่น ประเพณีวันสงกรานต์ งานประจำปีไหว้หลวงพ่อทองอยู่ งานวันออกพรรษา มีการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาของคนในชุมชนให้กับลูกหลานรุ่นหลัง ๆ ได้เรียนรู้

ในด้านการท่องเที่ยว ชุมชนบางเสร์ต้องเป็นหมู่บ้านที่สนุก นักท่องเที่ยวรู้จักประเพณีวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชาวบางเสร์ เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมากสิ่งที่คนในชุมชนจะต้องร่วมกันทำงานต่อไปได้แก่ การจัดการพื้นที่จราจร การสร้างความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว การมีศูนย์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว การมีตารางเส้นทางท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามา เช่น เส้นทางที่ใช้เวลาครึ่งวัน เส้นทางที่ใช้เวลาหนึ่งวัน เป็นต้น

ภาพที่ 46 แผนภาพแสดงอนาคตของชาวบางเสร์

จากการระดมความคิดเห็นของสมาชิกของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านในการประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเพื่อนำมาจัดเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนของตน แต่ละหมู่บ้านได้เสนอเส้นทางท่องเที่ยวของหมู่บ้านของตนเอง ดังนี้

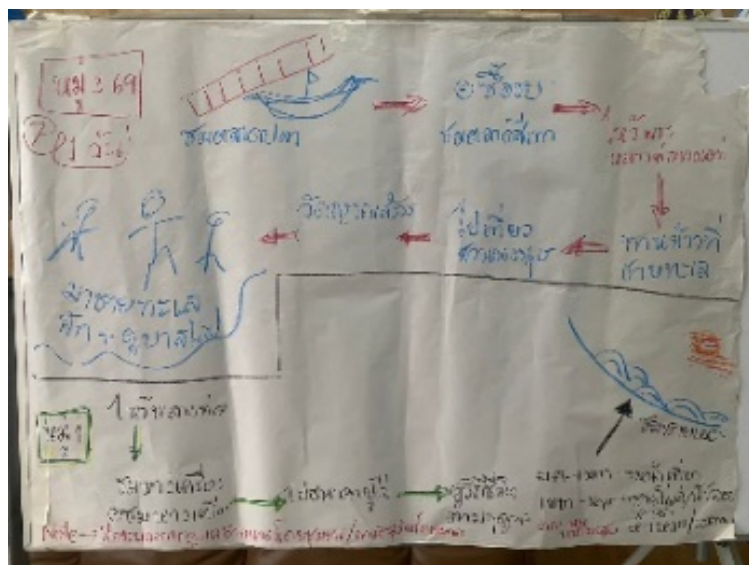

ภาพที่ 48 เส้นทางท่องเที่ยว หมู่ที่ 2 เนินบรรพต

หมู่ที่ 3, 6, 9 (เนินสามัคคี, ห้วยตุ้, ร่วมบำรุง)

บริเวณหมู่ที่ 3, 6, 9 มีพื้นที่ไม่ติดชายทะเล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย ทำให้เส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนส่วนใหญ่จะอาศัยหมู่บ้านใกล้เคียงที่มีศักยภาพในการกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว ดังนี้

- จุดที่ 1 ตื่นตั้งแต่ 06.00 น. ชมวิถีชีวิตชาวประมงที่สะพานปลา
- จุดที่ 2 ชมตลาดอาหารทะเลยามเช้าของชาวบางเสร่ที่ตลาดสี่เทา แวะซื้ออาหารขึ้นชื่อ “ปังงบ” ทานเล่นยามเช้า
- จุดที่ 3 แวะไหว้ขอพรหลวงพ่อดองอยู่ที่วัดบางเสร่คงคาราม
- จุดที่ 4 ทานอาหารเช้าที่ร้านอาหารชายทะเล
- จุดที่ 5 ขับรถไปเที่ยวสวนนงนุช วิทยาลัยสงฆ์
- จุดที่ 6 กลับมาที่ชมพระอาทิตย์ตกที่ชายทะเล ชมการออกกำลังกายเต้นบาสโลปที่สวนสาธารณะ และรับประทานอาหารเย็น

ภาพที่ 49 เส้นทางท่องเที่ยว หมู่ที่ 3, 6, 9 (เนินสามัคคี, ห้วยตุ้, ร่วมบำรุง)

หมู่ที่ 4 ชุมชนชายทะเล (บ้านล่าง)

หมู่ที่ 4 เป็นหมู่ที่เป็นชุมชนเก่าโบราณ มีร้านค้า และที่พัก ตลอดจนมีพื้นที่บางส่วนที่ติดทะเล ทำให้การจัดเส้นทางท่องเที่ยวของชุมชนสามารถจัดกิจกรรมได้หลากหลาย ดังนี้

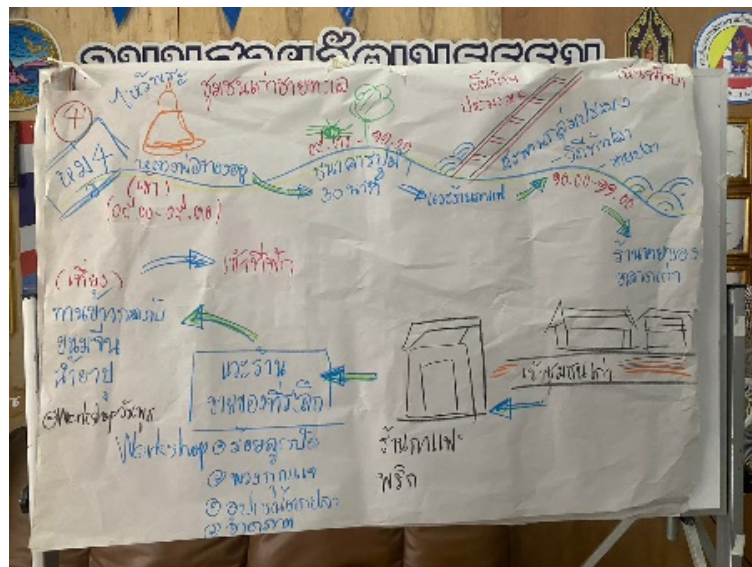
จุดที่ 1 ไหว้พระขอพรกับหลวงพ่อบึงอยู่ วัดบางเสร่คงคาราม เวลา 30 นาที

จุดที่ 2 ชมธนาคารปู และแวะร้านกาแฟที่อยู่ใกล้กัน เวลา 30 นาที

จุดที่ 3 ชมสะพานกลุ่มประมงพื้นบ้าน ชมวิถีชีวิตการขายสัตว์ทะเล และการทำปลา เวลา 30 นาที

จุดที่ 4 แวะชมร้านขายของตลาดเก่า ชุมชนเก่า แวะร้านขายของที่ระลึก เวลา 30 นาที ในการทำกิจกรรมจุดนี้ สามารถทำ Workshop กับร้านขายของที่ระลึกได้ เช่น การร้อยลูกปัด การทำพวงกุญแจ การชมอุปกรณ์ตกปลา และการวาดภาพ

จุดที่ 5 เวลาเที่ยง แวะทานอาหารกลางวันที่ร้านขนมจีนน้ำยาปู หรือร้านอาหารทะเลริมทะเล และเข้าที่พัก

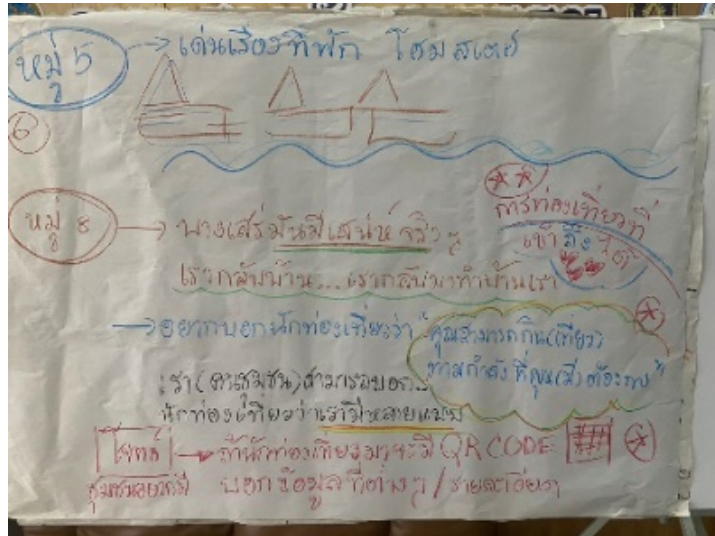

ภาพที่ 50 เส้นทางท่องเที่ยว หมู่ที่ 4 ชุมชนชายทะเล (บ้านล่าง)

หมู่ที่ 5, 8 (บ้านเปิด, รวมแปดพัฒนา)

หมู่ที่ 5 บ้านเปิด หรือชาวบ้านจะเรียกว่าชุมชนท้ายบ้าน กับหมู่ที่ 8 ที่ชื่อว่า รวมแปดพัฒนา ได้ออกมากล่าวถึงทรัพยากรของหมู่บ้านของตนว่า หมู่ที่ 5 จะมีศักยภาพในด้านการมีที่พัก หรือโฮมสเตย์ไว้บริการนักท่องเที่ยว คนในชุมชนก็ควรดูแลรักษามาตรฐานที่พักของตนให้ดี ไม่ให้เสียชื่อเสียง เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนของตนแล้ว ควรให้บริการด้วยความมีเสน่ห์

ตัวแทนหมู่ที่ 8 ได้สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนบางเสร่อยากให้มีแหล่งบอกข้อมูลต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว เช่น QR CODE บอกรายละเอียดต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนสามารถเข้าถึงสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการได้ หรือจะนิยามการท่องเที่ยวในชุมชนนี้ว่า “การท่องเที่ยวที่เข้าถึงได้”

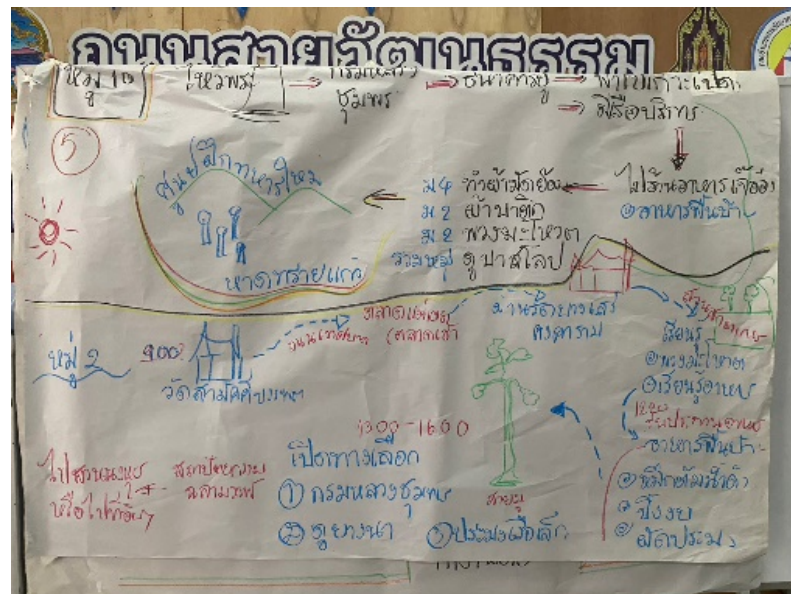

ภาพที่ 51 เส้นทางการท่องเที่ยว หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 8 (บ้านเป็ด, รวมแปดพัฒนา)

หมู่ที่ 10 บ้านเกล็ดแก้ว - ห้วยลึก

หมู่ที่ 10 เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่อยู่ติดกับศูนย์ฝึกทหารใหม่ ของกองทัพเรือ พื้นที่ในการจัดเส้นทาง การท่องเที่ยวมีจำกัด ทำให้อาศัยพื้นที่ชุมชนอื่น ๆ ในการจัดเส้นทางท่องเที่ยว ดังนี้

- จุดที่ 1 เวลา 09.00 น. พานักท่องเที่ยวไหว้ขอพรหลวงพ่อบึงอยู่
- จุดที่ 2 ไปไหว้กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ที่สวนสาธารณะ ชมสะพานประมงพื้นบ้าน ชมธนาคารปู
- จุดที่ 3 นำนักท่องเที่ยวนั่งเรือไปเกาะเป็ดให้อาหารลิงแสม
- จุดที่ 4 แวะทานอาหารกลางวัน ร้านอาหารเจื่อง ที่เป็นอาหารพื้นบ้าน
- จุดที่ 5 แวะทำกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน เช่น หมู่ที่ 4 ทำผ้ามัดย้อม หมู่ที่ 2 ทำผ้าบาติก พวงมโหตร และชมการเต้นบาสโลป
- จุดที่ 6 นำนักท่องเที่ยวเข้าสู่ศูนย์ฝึกทหารใหม่ ไปเล่นน้ำที่หาดทรายแก้ว แวะซื้อของฝาก และชม พระอาทิตย์ตก เดินทางกลับ

ภาพที่ 52 เส้นทางท่องเที่ยว หมู่ที่ 10 บ้านเกล็ดแก้ว - ห้วยลึก

จากการนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวของคนในชุมชนของแต่ละหมู่บ้านจะพบว่า เกือบทุกหมู่บ้าน จะเริ่มต้นด้วยการไหว้พระขอพรจากหลวงพ่อกองอยู่ วัดบางเสด็จคาราม พระสงฆ์ผู้เป็นที่ศรัทธาของ ชาวบ้าน จากนั้นจึงจะนำเสนอเส้นทางเริ่มจากจุดสำคัญของชุมชนของตน และแวะเวียนไปยังสถานที่ ท่องเที่ยวหมู่บ้านต่าง ๆ ในบริเวณใกล้เคียง ซึ่งมักจะเป็นด้านการประมงพื้นบ้าน เช่น สะพานปลา การแปรรูป อาหารทะเล ธนาคารปู เป็นต้น ส่วนด้านการละเล่น จะเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันหรือฟื้นขึ้นมา ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์ ฟื้นฟูศิลปะการแสดงทางเครื่องบางเสด็จ กลุ่มตีกลองยาว ด้านอาหาร เป็นอาหารที่ขึ้นชื่อของชาวบางเสด็จที่ เกิดจากภูมิปัญญาของคนในชุมชน ได้แก่ ปิ้งจอบ กับหมึกน้ำดำ และชายหาดบางเสด็จตลอดจนเกาะเปิดที่เป็น ที่อยู่ของลิงแสม หรือผลิตภัณฑ์ที่คนในชุมชนรวมกลุ่มกันจัดทำ เช่น กลุ่มผ้าบาติก กลุ่มตัดพวงมะโหดร กลุ่มผ้ามัดย้อม เป็นต้น

ข้อมูลจากโครงการวิจัยนี้จะเป็นข้อมูลทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านสำหรับโครงการย่อยในแผนงาน เดียวกันในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประมงพื้นบ้านและการพัฒนาการสื่อสารวัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน ในพื้นที่ตำบลบางเสด็จ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

บทที่ 4

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย (Discussion & Conclusion)

จากการดำเนินโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยใคร่ขอสรุปและอภิปรายผลการวิจัย 3 ประเด็น ดังนี้

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี: จากเมืองท่า เมืองชายขอบสู่สถานที่พักตากอากาศและเมืองท่องเที่ยว
2. การแปลงทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้
3. ทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว รายละเอียด ดังนี้

1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี: จากเมืองท่า เมืองชายขอบสู่สถานที่พักตากอากาศและเมืองท่องเที่ยว

ความเป็นชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรีนั้นมียุทธศาสตร์จากลักษณะทางภูมิประเทศและบริบททั้งทางเศรษฐกิจ สังคมการเมืองที่มีผลต่อความเป็นชุมชนประมงในปัจจุบันโดยเริ่มตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคปัจจุบันที่ด้วยความเป็นพื้นที่ที่เป็นชุมชนริมทะเลมาก่อนด้วยการพบหลักฐานที่เป็นเปลือกหอย ปู ปลา จนมาถึงมาในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามาจนส่งผลให้ชุมชนริมทะเลต้องปรับตัว

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากชุมชนโบราณริมฝั่งทะเลที่เป็นเมืองท่าอยู่บนเส้นทางเดินทะเล ที่มีผู้คนเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก การเป็นเมืองชายขอบที่รัฐไม่ค่อยสนใจ จนการค้าทางทะเลเจริญรุ่งเรืองขึ้น จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ที่จังหวัดชลบุรีเริ่มเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจจนพัฒนามาเป็นเมืองท่องเที่ยวในปัจจุบัน โดยจังหวัดชลบุรีเป็นหนึ่งในสี่ของหัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออกที่เป็นเมืองท่าค้าขายที่สำคัญ เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าทางทะเลที่สำคัญมาตั้งแต่ครั้งสมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

งานของกำพล จำปาพันธ์ (2559) ที่ศึกษาประวัติศาสตร์บริเวณชลบุรีก่อนสมัยอยุธยา ด้วยวิธีการที่เรียกว่า “ประวัติศาสตร์บริเวณ” พบว่า อาณาบริเวณชายฝั่งตะวันออก เช่น ชลบุรี เป็นดินแดนที่มีประวัติศาสตร์โบราณ ดังจะเห็นได้จากร่องรอยหลักฐานที่ปรากฏอยู่ตามเมืองโบราณในท้องถิ่น อาทิ เมืองพญาเร่ เมืองพระรถ เมืองศรีพโล นอกจากนี้ยังมีแหล่งชุมชนโบราณแวดล้อม อาทิ ชุมชนที่สระสีเหลี่ยม อำเภอพนัสนิคม ชุมชนวัดโบสถ์ อำเภอพนัสนิคม ชุมชนวัดอินทาราม อำเภอเมืองชลบุรี เขาสามมุก อ่างศิลา เป็นต้น

ในจำนวนเมืองโบราณข้างต้น เมืองพระรถเป็นเมืองใหญ่และเป็นศูนย์กลางของย่านนี้ ก่อนล่มสลายอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงเส้นทางน้ำ การเปลี่ยนแปลงของสภาพชายฝั่งทะเลที่ร่นจากบริเวณพนัสนิคมไปยังชายฝั่งทะเลมากขึ้น จนถึงสมัยอยุธยาได้ปรากฏมีชุมชนร่วมสมัยที่บริเวณบางปลาสร้อย หรือชื่ออย่างเป็นทางการคือ “เมืองชลบุรี”

จากการเป็นเมืองท่าที่มีเรือพาณิชย์ต่างชาติเข้ามาค้าขาย จึงมักถูกโจรสลัดชาวจีนและชาวยุโรปปล้นสะดมอยู่บ่อยครั้งจนนำมาสู่การจัดตั้งสถานีทหารเรือตามตำบลต่าง ๆ แถบชายทะเล (ภารดี มหาจันทร์, 2552)

จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ที่เมืองชลบุรีได้รับการกล่าวถึงในฐานะสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โดยเริ่มจากหมอบรัดเลย์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (อำเภอเมืองชลบุรี, 2559) และพัฒนามาเป็นเมืองท่องเที่ยวในปัจจุบัน

ประวัติศาสตร์ดังที่กล่าวมา คือ ทูตที่สำคัญในการพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยว ดังแนวคิดของ Colier & Harraway (1997) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวจะต้องสามารถดึงดูดใจคนให้มาเที่ยว พื้นที่ชลบุรีเคยเป็นที่ตั้งของรัฐโบราณ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นทรัพยากรที่สร้างคุณค่าให้กับประเทศไทยอย่างมหาศาลทั้งทางด้านความเป็นสมบัติของชาติและทางการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีและเทศกาล ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต รวมไปถึงทรัพยากรทางธรรมชาติอันมีความหลากหลาย ที่ได้รับความดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว

งานของธนรัตน์ รัตนพงศ์ระและคณะ. (2559) สนับสนุนในการสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพื่อนำมาใช้เพื่อการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยธนรัตน์ รัตนพงศ์ระและคณะ. (2559) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีแนวทางการพัฒนาโดยการส่งเสริมและฟื้นฟูทรัพยากรมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ที่จะต้องมีการรวบรวมองค์ความรู้และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการเก็บรวบรวมไว้ นำเสนอในรูปแบบของการท่องเที่ยว การอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมในเกาะพระนครศรีอยุธยา การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวจัดเส้นทางท่องเที่ยว

2. การแปลงทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้

ชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี มีทุนวัฒนธรรมด้านการทำประมงพื้นบ้านที่สำคัญหลายประการ ซึ่งนักวิจัยใช้เกณฑ์ของ Throsby (2001) แบ่งทุนทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible culture) ได้แก่ วัตถุสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับการทำประมง เช่น เรือ อุปกรณ์จับปลา สถานที่สำคัญ ฯลฯ

2) ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (intangible culture) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณีจารีต วิถีชีวิต ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติ เป็นต้น

แม้ว่ายุคปัจจุบันด้วยผลจากการพัฒนาที่ทำลายพื้นที่ชายฝั่งทะเล ซึ่งเป็นแหล่งพักพิงและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ได้ส่งผลให้ฐานทรัพยากรทางทะเลถูกทำลายลง อันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านอย่างรุนแรง ในแง่ของการพัฒนาการจับสัตว์น้ำก็ได้พัฒนามาจนถึงขีดสูงสุด เป็นเหตุให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเสื่อมถอยลง ผู้คนเริ่มห่างไกลจากภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม ซึ่งปัญหานี้ชาวประมงที่สมุทรสงครามก็ประสบเช่นกัน คือ โปะปลาที่กำลังจะสูญหายไป เช่นเดียวกับสัตว์น้ำที่ลดลงอย่างรวดเร็ว เพราะความก้าวหน้าในการจับสัตว์น้ำแบบใหม่ที่ไม่คำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณีการประมงแบบเดิมเปลี่ยนไป เจ้าของเรือยุคใหม่อยู่ท่ามกลางกระแสการแข่งขันของระบบเศรษฐกิจ ไม่ได้ออกทะเลด้วยตนเองเหมือนบรรพบุรุษ (พิมณิชา พรหมมานตและคณะ, 2562).

ดังนั้นการนำวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายไปมาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้จะมีความสำคัญต่อชุมชนหลายประการ เพราะแหล่งเรียนรู้ คือ แหล่งข้อมูลสารสนเทศ แหล่งวิทยาการที่เป็นประสบการณ์หรือภูมิปัญญา รวมไปถึงวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคล สถานที่หน่วยงาน ทั้งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่อยู่เองตามธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ วิธีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชน ความรู้ที่ได้จากแหล่งเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ครอบครัว และชุมชน (สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ, 2545)

อนงค์ศิริ วิชาลัย (2552) สรุปประโยชน์ของการมีแหล่งเรียนรู้ในชุมชนไว้ว่า

- 1) เป็นแหล่งรวมขององค์ความรู้และประสบการณ์การเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ พร้อมทั้งจะทำให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล
- 2) เป็นแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ให้โอกาสแก่ทุก ๆ คนทั่วถึงกัน
- 3) เป็นแหล่งที่ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้จากการสัมผัสสภาพจริง เช่น แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติ พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หรือสถานประกอบการ
- 4) เป็นแหล่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงได้ศึกษาปฏิบัติเองและสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

5) เป็นแหล่งเชื่อมโยงให้สถานศึกษาและชุมชนให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และสามารถอนุรักษ์ สืบทอด และป้องกันความรู้หรือทุนวัฒนธรรมสูญหาย

- 6) ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการปลูกฝังให้มีความรู้รักและภูมิใจในท้องถิ่น

ในขณะเดียวกัน หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนประมงพื้นบ้านเข้าใจแนวคิดเรื่องการแปลงทุนของ Bourdieu (1986) จะสามารถแปลงทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านนี้ ไปเป็นทุนรูปแบบอื่นที่หลากหลาย ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) ในรูปแบบของเงินทอง ทรัพย์สิน ทุนทางสังคม (social capital) และทุนเชิงสัญลักษณ์ (symbolic capital) โดยโดยทุนแต่ละรูปแบบข้างต้นมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน ดังเช่นที่แผนการวิจัยร่วมใหญ่ศึกษาแนวทางในการแปลงทุนวัฒนธรรมพื้นบ้านมาเป็นแหล่งเรียนรู้ซึ่งเป็นทุนเชิงสัญลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวซึ่งเกี่ยวข้องกับทุนทางเศรษฐกิจ

3. ทุนวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ความเป็นชุมชนประมงพื้นบ้านคือทุนวัฒนธรรมในการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาจากศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้านประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) ศักยภาพในการดึงดูดใจในด้านการท่องเที่ยวมีความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำประมงพื้นบ้าน 2) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และ 3) การบริหารจัดการมีการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การรักษาฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวและปรับปรุงสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ล้วนมีจุดมุ่งเน้นในทางเดียวกัน คือ รูปแบบการท่องเที่ยว ที่ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับแรงตลใจหรือสิ่งกระตุ้นให้เดินทางไปยังจุดหมายปลายทางเพื่อสังเกต เรียนรู้ มีประสบการณ์ร่วม และตระหนักคุณค่าวัฒนธรรมของชุมชนในจุดหมายปลายทางนั้น ซึ่งครอบคลุมถึงงานสร้างสรรค์ ประเพณีขนบธรรมเนียม และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งนี้นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนต้องเคารพ เรียนรู้ และเข้าใจวัฒนธรรมของกันและกัน เพื่อให้เกิดมิตรภาพและสันติภาพระหว่างชุมชนอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อวางแผนและปฏิบัติการให้เกิดการพัฒนาทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่ให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องอาศัยความร่วมมือและปัจจัยสนับสนุนเพื่อก่อเกิดความเป็นรูปธรรมขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของคนในชุมชนที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมยังต้องสามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวในหลากหลายมิติ เช่น ความงาม ศิลปะ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษาและการแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นต้น (เสกสรร สนวาและคณะ, 2563)

หากพิจารณาความพร้อมของชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดชลบุรี ตามองค์ประกอบทางการท่องเที่ยวทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ 1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว(Attraction) 2) เส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว(Accessibility) 3) สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว(Amenities) 4) การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว(Ancillary services) 5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว(Accommodations) 6) กิจกรรมการท่องเที่ยว(Activities) ตามแนวคิดของ Buhalis (2000) จะพบว่าชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 9 ชุมชนในจังหวัดชลบุรีมีความพร้อม เนื่องด้วยการเป็นจังหวัดท่องเที่ยวอยู่แล้วตั้งวิสัยทัศน์ของจังหวัด คือ “จังหวัดชลบุรีจะพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเพื่อสร้างแบรนด์ท่องเที่ยวแดนทะเลตะวันออก เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางทะเลที่มีมาตรฐานระดับโลกเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นและกระจายรายได้สู่ชุมชนเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจตลอดจนปลูกจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาสังคมแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน” โดยมียุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในจังหวัดชลบุรี 4 ยุทธศาสตร์คือ 1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ 3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาสังคม 4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมและพัฒนาจิตใจ (รุ่งรติศ เมืองลือ และพะยอม ธรรมบุตร 2560)

ถึงกระนั้นการนำทุนทางวัฒนธรรมเพื่อมาใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวก็ต้องดำเนินไปด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากกระแสการท่องเที่ยวนั้นอาจจะนำมาทั้งคุณและโทษ มีส่วนก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทั้งทางตรงและทางอ้อมเช่นกัน ผลดีทางเศรษฐกิจและสังคม คือ ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น มีการปรับปรุงบริการสาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวก กระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและปรับปรุงสิ่งแวดล้อม เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และเกิดความเข้าใจที่ดีระหว่างคนท้องถิ่น เป็นต้น

ส่วนผลเสีย คือ ค่าครองชีพสูงขึ้น ปัญหาอาชญากรรม มีสิ่งที่ไม่ดีเข้ามา เช่น ยาเสพติด การพนัน การบริการสาธารณะไม่เพียงพอ ความสัมพันธ์ในครอบครัวเสื่อมลง รบกวนความสงบสุขของชุมชน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่นกับผู้ประกอบการต่างถิ่น ความไม่เสมอภาคในการพัฒนาเฉพาะท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและวิถีชีวิตอย่างรวดเร็ว ค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง เช่น เลียนแบบการอุปโภคบริโภคที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น และการทำลายสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ยังเกิดความไม่เท่าเทียมกันในการใช้ทรัพยากรและการกระจายรายได้เนื่องจากการกระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มผู้มีอิทธิพลและมีอำนาจทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวเท่านั้น ซึ่งเป็นผลมาจากการไม่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ รวมถึงพฤติกรรมนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ได้ทำลายสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จนกลายเป็นปัญหาสังคมในระดับชาติ (สวัสดี เฉิดฉิม และคณะ, 2557)

ในขณะเดียวกันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนอาจเลือกใช้การท่องเที่ยวเป็นระบบและกลไกสำคัญในการรื้อฟื้น ทำนุบำรุงรักษา และการพัฒนาวัฒนธรรมให้เข้มแข็งสืบทอดในชุมชนได้ คือ การท่องเที่ยวเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายของการทำงาน (mean and end) เช่นเดียวกัน เช่นเดียวกับงานของดร.ณัฐศักดิ์ ตติยะลาภะและคณะ (2566) ที่ใช้การท่องเที่ยวเป็นทั้งวิธีการและเป้าหมายของการทำงานในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานราก และลดความเหลื่อมล้ำของชุมชนตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ด้วยการพลิกพื้นที่ลาดเก่าและย่านเมืองเก่า 100 ปี คลอง 12 ทกวา ผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ข้อเสนอแนะสำหรับการใช้ประโยชน์

1) งานวิจัยชิ้นนี้ชี้ให้เห็นว่าการจะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมทั้งชุมชนหรือพื้นที่ที่จะจัดการท่องเที่ยวดังกล่าวจะต้องศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชน/พื้นที่ เพราะข้อมูลทางประวัติศาสตร์คือหัวใจสำคัญของการสร้างสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนมีอัตลักษณ์เฉพาะของตนที่แตกต่างจากชุมชนอื่น

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนจะต้องพิจารณาว่านอกจากการนำวัฒนธรรมมาเป็นกลไกในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวก็เป็นกลไกสำคัญในการที่จะรักษาวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของชุมชนไว้ได้

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ชุมชนประมงพื้นบ้านบางชุมชนอยู่ใกล้โรงงานอุตสาหกรรมหรือท่าเรือพาณิชย์ขนาดใหญ่หรือการอยู่ในพื้นที่เขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก การดำเนินงานของภาคอุตสาหกรรมย่อมมีผลกระทบต่อชุมชนประมงพื้นบ้านทั้งด้านอาชีพหรือการเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวอุดมที่อยู่ใกล้นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง ดังนั้นการจะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีลักษณะเฉพาะเช่นนี้ ควรมีการศึกษาเพื่อการพัฒนาศักยภาพด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

2) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่จะสร้างความยั่งยืนต้องอาศัยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้ความร่วมมือในการพัฒนาจึงจะเกิดประสิทธิภาพ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ สถาบันอุดมศึกษาและชุมชน หากขาดภาคีใดภาคีหนึ่ง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคงไม่สามารถเกิดขึ้น ดังนั้นงานวิจัยครั้งต่อไปจึงควรศึกษาการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของภาคีในการพัฒนาทุนวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

บทที่ 5
ผลผลิต/ผลลัพธ์/ผลกระทบ
(Output/Outcome/Impact)

1. ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง

ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในโครงการ คือ

(ก) การพัฒนาชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นพัฒนาการของพื้นที่ที่เป็นชุมชนริมชายฝั่งทะเล จากการเป็นเมืองท่าที่มีการเคลื่อนย้ายของผู้คน จนมาเป็นเมืองชายขอบที่รัฐไม่ค่อยให้ความสำคัญ จนมาสู่การเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและการเป็นเมืองท่องเที่ยวในปัจจุบัน สภาพการเปลี่ยนแปลงนี้มีความสัมพันธ์กับการทำประมงพื้นบ้านจากเดิมเพื่อการยังชีพ มาสู่การทำประมงพาณิชย์และมาจนถึงยุคที่ใช้ทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านมาเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

(ข) การพัฒนาแผนที่วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 9 ชุมชน และมีรายละเอียดของแต่ละชุมชนเพื่อนำเสนอในแหล่งเรียนรู้ที่ชุมชนบางเสร่ ตำบลสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

ตารางที่ 5.1 ผลผลิตที่เกิดขึ้นจริง (Output) โดยข้อมูลนี้ต้องสอดคล้องกับข้อเสนอการวิจัย (Proposal) ที่ได้เสนอกับแหล่งทุน

ผลผลิต	จำนวนนำส่ง/หน่วยนับ	รายละเอียด ผลผลิต	ปีที่น่าส่งผลผลิต	% ความก้าวหน้า การดำเนินงาน	ผลผลิตที่เกิดขึ้นจริง	เชิงคุณภาพ	หลักฐาน/เอกสาร ประกอบ
กำลังคน หรือ หน่วยงาน ที่ได้รับ การพัฒนาทักษะ			2566		นศ.ระดับปริญญาตรี 25 คน นศ.ระดับบัณฑิตศึกษา 2 คน นักวิจัยชุมชนท้องถิ่น 5 คน	นิสิตมีทักษะด้านการสำรวจ และวิเคราะห์ศักยภาพของ ทุนวัฒนธรรมชุมชน นิสิตมีทักษะด้านการวิจัย เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยชุมชนมีทักษะด้าน การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อ พัฒนา การท่องเที่ยวบน ฐานชุมชนได้	
ต้นฉบับบทความวิจัย (Manuscript)	1	ต้นฉบับบทความ วิจัยตีพิมพ์ใน วารสารหรือ Proceedings	2566		ต้นฉบับบทความวิจัย ตีพิมพ์ในวารสารหรือ Proceedings	ต้นฉบับบทความวิจัยที่มี บทความย่อ บทนำ ระเบียบ วิธีการวิจัยและผลการศึกษา เพื่อเตรียมส่งวารสาร	
ข้อเสนอแนะเชิง นโยบาย (Policy Recommendation)							

ประเภทของผลผลิตและคำจำกัดความ (Type of Outputs and Definition)

1. นิยามของผลผลิต คือ ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการวิจัยที่ได้รับการจัดสรรทุนวิจัย ผ่านกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม โดยเป็นผลที่เกิดขึ้นทันทีเมื่อจบโครงการ และเป็นผลโดยตรงจากการดำเนินโครงการ ทั้งนี้ หน่วยงานจะต้องนำเสนอภายใน 2 ปีงบประมาณ

2. ประเภทของผลผลิต ประกอบด้วย 10 ผลผลิต ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 5.2 ประเภทของผลผลิต

ประเภทของผลผลิต (Type of Outputs)	คำจำกัดความ (Definition)
1. กำลังคน หรือหน่วยงาน ที่ได้รับการพัฒนาทักษะ	กำลังคนหรือหน่วยงานเป้าหมายที่ได้รับการพัฒนาจากโครงการ ววน. โดยนับเฉพาะคนหรือหน่วยงานที่เป็นเป้าหมายของโครงการนั้น ๆ ซึ่งอาจเป็นโครงการในรูปแบบทุนการศึกษา การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มทักษะ หรือการดำเนินการในรูปแบบอื่นที่ระบุไว้ในโครงการ
2. ต้นฉบับบทความวิจัย (Manuscript)	งานเขียนทางวิชาการ ซึ่งมีการกำหนดประเด็นที่ต้องการอธิบายหรือวิเคราะห์อย่างชัดเจน ทั้งนี้ ต้องมีการวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวตามหลักวิชาการ โดยมีการสำรวจวรรณกรรมเพื่อสนับสนุน จนสามารถสรุปผลการวิเคราะห์ในประเด็นนั้นได้ มีการแสดงเหตุผลหรือที่มาของประเด็นที่ต้องการอธิบายหรือวิเคราะห์ กระบวนการอธิบายและวิเคราะห์และบทสรุป มีการอ้างอิงและบรรณานุกรมที่ครบถ้วนและสมบูรณ์วารสารการวิจัยนั้นอาจจะเผยแพร่เป็นรูปเล่มสิ่งพิมพ์หรือเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งต้นฉบับบทความวิจัย (Manuscript) ได้แก่ Proceeding ระดับชาติ, Proceeding ระดับนานาชาติ, บทความในประเทศ และบทความต่างประเทศ
3. หนังสือ	ข้อมูลงานวิจัยในรูปแบบหนังสือ ตำรา หรือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-book) ทั้งระดับชาติและนานาชาติ โดยจะต้องผ่านกระบวนการ Peer review ประกอบด้วย 3.1 บางบทของหนังสือ (Book Chapter) 3.2 หนังสือทั้งเล่ม (Whole book) 3.3 เอกสาร/หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างครบถ้วน (Monograph)
4. ต้นแบบผลิตภัณฑ์ หรือเทคโนโลยี/กระบวนการใหม่ หรือนวัตกรรมทางสังคม	ผลงานที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนานวัตกรรม ที่ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือเทคโนโลยีใหม่/กระบวนการใหม่ หรือการปรับปรุงผลิตภัณฑ์หรือเทคโนโลยี/กระบวนการให้ดีขึ้นกว่าเดิม รวมถึงสื่อสร้างสรรค์ สื่อสารคดีเพื่อการเผยแพร่ สื่อออนไลน์ แอปพลิเคชัน/Podcast/กิจกรรม/ กระบวนการ เพื่อสร้างการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และ/หรือ การตระหนักรู้ต่าง ๆ 4.1 ต้นแบบผลิตภัณฑ์ หมายถึง ต้นแบบในรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่ใช้สำหรับการทดสอบก่อนสิ่งผลิตจริงที่พัฒนาขึ้นจากกระบวนการวิจัย

ประเภทของผลผลิต (Type of Outputs)	คำจำกัดความ (Definition)
	<p>พัฒนาหรือการปรับปรุงกระบวนการเดิมด้วยองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทั้งในระดับห้องปฏิบัติการ ระดับภาคสนาม ระดับอุตสาหกรรม</p> <p>4.2 เทคโนโลยี/กระบวนการใหม่ หมายถึง กรรมวิธีขั้นตอน หรือเทคนิคที่พัฒนาขึ้นจากกระบวนการวิจัย พัฒนา หรือการปรับปรุงกระบวนการเดิมด้วยองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี</p> <p>4.3 นวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) หมายถึง การประยุกต์ใช้ความคิดใหม่และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ในการยกระดับคุณภาพชีวิต ชุมชน และสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่ความเท่าเทียมกันในสังคมและสามารถลดปัญหาความเหลื่อมล้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม ตัวอย่างเช่น หลักสูตรอบรมปฏิบัติการเพื่อพัฒนานักวิจัย, หลักสูตรพื้นฐานเพื่อพัฒนาอาชีพใหม่ในรูปแบบ Reskill หรือ Upskill หลักสูตรการเรียนการสอน, หลักสูตรบัณฑิตพันธุ์ใหม่ หลักสูตรการผลิต ครู เป็นต้น</p>
5. ทรัพย์สินทางปัญญา	<p>ผลงานอันเกิดจากการประดิษฐ์ คิดค้น หรือสร้างสรรค์ของนักวิจัย ได้แก่ อนุสิทธิบัตร สิทธิบัตร การประดิษฐ์ สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ ลิขสิทธิ์ เครื่องหมายทางการค้า ความลับทางการค้า ชื่อทางการค้า การขึ้นทะเบียนพันธุ์พืชหรือสัตว์ สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ แบบผังภูมิของวงจร</p>
6. เครื่องมือ และโครงสร้างพื้นฐาน (Facilities and Infrastructure)	<p>เครื่องมือ และโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการวิจัยและพัฒนา นวัตกรรม ที่จัดซื้อ สร้างขึ้น หรือพัฒนาต่อยอดภายใต้โครงการ</p>
7. ฐานข้อมูล ระบบและกลไกหรือมาตรฐาน	<p>การพัฒนาฐานข้อมูล และสร้างระบบ กลไก หรือมาตรฐาน ที่ตอบสนองการพัฒนาวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมต่าง ๆ และเอื้อต่อการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนากำลังคน การจัดการปัญหาทางสังคม สิ่งแวดล้อม และการสร้างความสามารถในการแข่งขัน เป็นต้น</p> <p>- ระบบและกลไก หมายถึง ขั้นตอนหรือเครื่องมือ การปฏิบัติงานที่มีการกำหนดอย่างชัดเจนในการดำเนินการ เพื่อให้ได้ผลออกมาตามที่ต้องการ ขั้นตอนการปฏิบัติงานจะต้องปรากฏให้ทราบโดยทั่วกัน ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของเอกสาร หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือโดยวิธีการอื่น ๆ องค์ประกอบของระบบและกลไก ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการผลผลิต กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลป้อนกลับ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ตัวอย่างเช่น ระบบการผลิตและการพัฒนากำลังคน, ระบบส่งเสริมการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม, ระบบส่งเสริมการวิจัยร่วมกับภาคอุตสาหกรรม, ระบบบริการหรือสิ่งสนับสนุน</p>

ประเภทของผลผลิต (Type of Outputs)	คำจำกัดความ (Definition)
	<p>ประชาชนทั่วไป, ระบบบริการหรือสิ่งสนับสนุนกลุ่มผู้สูงอายุ, ระบบบริการหรือสิ่งสนับสนุนกลุ่ม ผู้ด้อยโอกาส รวมถึงกลไกการพัฒนาเชิงพื้นที่</p> <p>- ฐานข้อมูล (Database) คือ ชุดของสารสนเทศที่มีโครงสร้างสม่ำเสมอ หรือชุดของสารสนเทศใด ๆ ที่ประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ หรือสามารถประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ได้</p> <p>- มาตรฐาน หมายถึง การรับรองมาตรฐานสินค้า และ/หรือ ศูนย์ทดสอบต่าง ๆ เพื่อสร้างและยกระดับความสามารถทางด้านคุณภาพทั้งในชาติและนานาชาติ</p>
8. เครือข่าย	<p>เครือข่ายความร่วมมือ (Network) และสมาคม (Consortium) ด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม ที่เกิดจากการดำเนินการของโครงการ ทั้งเครือข่ายในประเทศและเครือข่ายระดับนานาชาติ ซึ่งจะช่วยในการยกระดับความสามารถในการแข่งขันให้แก่ประเทศ ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. เครือข่ายความร่วมมือทางด้านวิชาการ 2. เครือข่ายเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ 3. เครือข่ายเพื่อการพัฒนาสังคม 4. เครือข่ายเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
9. การลงทุนวิจัยและนวัตกรรม	<p>ความสามารถในการระดมทุนเงินงบประมาณจากภาครัฐ และผู้ประกอบการภาคเอกชน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อการลงทุนสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม ทั้งในรูปของเงินสด (In cash) และส่วนสนับสนุนอื่นที่ไม่ใช่เงินสด (In kind)</p>
10. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (Policy Recommendation) และมาตรการ (Measures)	<p>ข้อเสนอแนะในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ หรือมาตรการจากงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อภาคประชาชน สังคม และเศรษฐกิจ รวมทั้งสามารถนำไปใช้ในการบริหารจัดการ และแก้ปัญหาของประเทศ เช่น มาตรการที่ใช้เพื่อปรับปรุงกฎหมาย/ระเบียบ หรือพัฒนามาตรการและสร้างแรงจูงใจให้เอื้อต่อการพัฒนาภาคประชาชน สังคม หรือเศรษฐกิจ</p>

ตารางที่ 5.3 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง (Outcome)

ผลลัพธ์	จำนวน	รายละเอียดของผลลัพธ์	ผู้ได้รับผลกระทบ
ผลงานตีพิมพ์ (Publications)	1	บทความตีพิมพ์ในวารสาร หรือใน Proceedings	นักวิชาการและ ผู้สนใจ
การอ้างอิง (Citations)			
เครื่องมือและระเบียบวิธีการวิจัย (Research tools and methods)			
ฐานข้อมูลและแบบจำลองวิจัย (Research databases and models)			
รางวัลและการยอมรับ (Awards and recognition)			
การใช้ประโยชน์จากเครื่องมือ อุปกรณ์ ห้องวิจัยและ โครงสร้างพื้นฐาน (Use of facilities and resources)			
ทรัพย์สินทางปัญญาและการอนุญาตให้ ใช้สิทธิ (Intellectual property and licensing)			
การจัดตั้งบริษัท (Spin-off Companies)			
ผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Products)			
ทุนวิจัยต่อยอด (Further funding)			
ความร่วมมือหรือหุ้นส่วนความร่วมมือ (Collaborations and partnerships)			
การผลักดันนโยบาย แนวปฏิบัติ แผน และกฎระเบียบ (Influence on policy, practice, plan and regulations)	1	นโยบายการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมในชุมชน	องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น
กิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วม (Engagement activities)			

ตารางที่ 5.4 ประเภทของผลลัพธ์และคำจำกัดความ (Type of Outcomes and Definition)

ประเภทของผลลัพธ์ (Types of Outcomes)	คำจำกัดความ (Definition)
ผลงานตีพิมพ์ (Publications)	ผลงานทางวิชาการในรูปแบบสิ่งพิมพ์และไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเกิดจากการศึกษาวิจัย อาทิ เช่น บทความจากการประชุมวิชาการ บทความวิจัย บทความปริทัศน์ บทความวิชาการ หนังสือ ตำรา พจนานุกรม และงานวิชาการอื่นๆ ในลักษณะเดียวกัน
การอ้างอิง (Citations)	จำนวนครั้งในการอ้างอิงผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติ โดยสืบค้นจากฐานข้อมูล Scopus
เครื่องมือและระเบียบวิธีการวิจัย (Research tools and methods)	เครื่องมือหรือกระบวนการที่ผู้วิจัยใช้ในการทดลอง ทดสอบ เก็บรวบรวมหรือวิเคราะห์ข้อมูล โดยเป็นสิ่งที่ใหม่ที่ไม่ได้มีมาก่อน แต่ได้เผยแพร่และเป็นที่ยอมรับโดยมีผู้นำเครื่องมือและระเบียบวิธีการวิจัยไปใช้ต่อและมีหลักฐานอ้างอิงได้
ฐานข้อมูลและแบบจำลองวิจัย (Research databases and models)	ฐานข้อมูล (ระบบที่รวบรวมข้อมูลไว้ในที่เดียวกัน) หรือแบบจำลอง (การสร้างรูปแบบเพื่อแทนวัตถุ กระบวนการ ความสัมพันธ์ หรือ สถานการณ์) ที่ถูกพัฒนาขึ้นจากงานวิจัย โดยมีผู้นำฐานข้อมูลหรือแบบจำลองไปใช้ให้เกิดประโยชน์มีหลักฐานอ้างอิงได้
ความก้าวหน้าในวิชาชีพของบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (Next destination)	การติดตามการเคลื่อนย้ายและความก้าวหน้าในวิชาชีพของบุคลากรในโครงการด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริม ววน. หลังจกสิ้นสุดโครงการ โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้
รางวัลและการยอมรับ (Awards and recognition)	เกียรติยศ รางวัลและการยอมรับจากสังคมที่ได้มาโดยหน้าที่การงานจากการทำงานด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับโครงการที่ได้รับงบประมาณจากกองทุนส่งเสริม ววน. โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้
การใช้ประโยชน์จากเครื่องมือ อุปกรณ์ ห้องวิจัยและโครงสร้างพื้นฐาน (Use of facilities and resources)	การใช้ประโยชน์จากเครื่องมือ อุปกรณ์ ห้องวิจัยและโครงสร้างพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ที่นักวิจัยพัฒนาขึ้น หรือได้รับงบประมาณเพื่อการจัดหาให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ที่มาใช้งานในวงกว้าง โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้
ทรัพย์สินทางปัญญาและการอนุญาตให้ใช้สิทธิ (Intellectual property and licensing)	ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึง การประดิษฐ์ คิดค้นหรือคิดทำขึ้น อันเป็นผลให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีใดชิ้นใหม่ หรือการกระทำใดๆ ที่ทำให้ดีขึ้นซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธี หรือการกระทำใดๆ เกี่ยวกับงานที่ผู้สร้างสรรค์ได้ริเริ่มโดยใช้สติปัญญาความรู้ความสามารถและความวิริยะอุตสาหะของตนเองในการสร้างให้เกิดงานสร้างสรรค์ 9 ประเภทตามที่กฎหมายกำหนด อาทิเช่น งานวรรณกรรม งานศิลปกรรม งานดนตรีกรรม งานภาพยนตร์ เป็นต้น โดยไม่ลอกเลียนงานของผู้อื่น ซึ่งเกิดจากผลงานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริม ววน. โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้ การอนุญาตให้ใช้สิทธิ หมายถึง การที่เจ้าของสิทธิอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิใดๆ ที่เกิดขึ้นจากงานวิจัย เช่น ผลิต/ขาย/ใช้ หรือมีไว้ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของสิทธิ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์เป็นหลัก โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้
การจัดตั้งบริษัท (Spin-off Companies)	การนำเอาเทคโนโลยีหรือองค์ความรู้ใหม่มหาวิทยาลัยที่เกิดจากการวิจัย (technology transfer) มาจัดตั้งเป็นบริษัท เพื่อขับเคลื่อนงานวิจัยไปสู่การขยายผลในเชิงพาณิชย์ โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้

ประเภทของผลลัพธ์ (Types of Outcomes)	คำจำกัดความ (Definition)
ผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Products)	ผลิตภัณฑ์ใหม่ หมายถึง ผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ ที่ได้จากการวิจัย อาทิเช่น ผลิตภัณฑ์ทางการแพทย์/ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับซอฟต์แวร์และปัญญาประดิษฐ์/ผลิตภัณฑ์ด้านเทคนิคและเทคโนโลยี/ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและอาหาร และผลิตภัณฑ์ด้านศิลปะและการสร้างสรรค์ โดยผลิตภัณฑ์ด้านการสร้างสรรค์ หมายถึงผลิตภัณฑ์ด้านการท่องเที่ยว เช่น เส้นทางท่องเที่ยว การจัดโปรแกรมด้านการท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่รูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ๆ เป็นต้น โดยเป็นสิ่งที่ถูกคิดค้น พัฒนาขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญในโครงการ และสามารถก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้
ทุนวิจัยต่อยอด (Further funding)	ทุนที่นักวิจัยได้รับเงินอุดหนุนการวิจัยต่อยอดจากงานวิจัยเดิม ซึ่งเกิดจากการนำผลงานวิจัยที่ได้ของโครงการวิจัยเดิมมาเขียนเป็นข้อเสนอโครงการเพื่อขอรับทุนวิจัยต่อยอดในโครงการใหม่ สิ่งสำคัญคือ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทุนและงบประมาณที่ได้รับจากโครงการทุนวิจัยต่อยอดใหม่ โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้
ความร่วมมือหรือ หุ้นส่วนความร่วมมือ (Collaborations and partnerships)	ความร่วมมือหรือหุ้นส่วนความร่วมมือที่เกิดขึ้นหลังจากโครงการวิจัยเสร็จสิ้น โดยเป็นความร่วมมือที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรืออาจจะทางอ้อมจากการดำเนินโครงการ ทั้งนี้สิ่งสำคัญคือ การระบุผลผลิต (output) ผลลัพธ์ (outcome) และผลกระทบ (impact) ที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือหรือหุ้นส่วนความร่วมมือนี้ โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้
การผลักดันนโยบาย แนวปฏิบัติ แผนและ กฎระเบียบ (Influence on policy, practice, plan and regulations)	การดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อขับเคลื่อนการนำผลงานวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์เชิงนโยบาย หรือเกิดแนวปฏิบัติ แผนและกฎระเบียบต่างๆ ขึ้นใหม่ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์และผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองการปกครอง ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศโดยรวม โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้ ทั้งนี้ต้องไม่ใช่การดำเนินการที่ระบุไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานวิจัย
กิจกรรมสร้างการมีส่วน ร่วม (Engagement activities)	กิจกรรมที่หัวหน้าโครงการและ/หรือทีมวิจัย ได้สื่อสารผลงานด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) กับกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ และเป็นเส้นทางที่ส่งผลให้เกิดผลกระทบในวงกว้างต่อไป โดยมีหลักฐานอ้างอิงได้ ทั้งนี้กิจกรรมดังกล่าวต้องมีใช้กิจกรรมที่ระบุไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานวิจัย

4. ผลกระทบที่เกิดขึ้นจริง (Impact)

ภายหลังจากการสำรวจและประเมินศักยภาพทุนวัฒนธรรมชุมชนประมงพื้นบ้าน ได้นำไปสู่การดำเนินโครงการวิจัยในแผนเดียวกัน คือ การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การพัฒนานวัตกรรม การสื่อสาร และมีการประเมินประสิทธิผลของการจัดการเพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่คาดว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างน้อย 3 ประการ คือ (1) การเพิ่มขึ้นของอัตราการเติบโตของมูลค่าเศรษฐกิจฐานราก และมูลค่าสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน (2) การเสริมพลังในการพัฒนาชุมชนโดยสามารถสร้างนวัตกรรมชุมชนที่มีทักษะในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง (3) การตระหนักถึงการใช้งบประมาณในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับทุนวัฒนธรรมของชุมชน

5. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

วิธีการ/กระบวนการผลักดันงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ (โปรดแนบหลักฐานเชิงประจักษ์การนำผลงานไปใช้ประโยชน์)

ด้านวิชาการ

รายละเอียดผลกระทบ

ผู้วิจัยนำเสนอผลงานวิจัยในวารสารวิชาการที่จะเป็นประโยชน์ด้านวิชาการในการนำไปใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยรวมทั้งนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ด้วยแนวคิดของการศึกษาทุนวัฒนธรรมด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์แบบบูรณาการ (Total history) ที่ศึกษาประวัติศาสตร์สังคมไม่ได้มีจุดหมายเพียงแค่การศึกษาเข้าใจเรื่องเฉพาะส่วนของสังคมเท่านั้น หากที่สำคัญต้องมุ่งไปที่ความเข้าใจ “ประวัติศาสตร์ทั้งหมด” หรือพูดในภาษาของอีริก ฮอบสบอม(Eric Hobsbawm) คือ ต้องทำให้เป็น “ประวัติศาสตร์ของสังคม” ไม่ใช่ “ประวัติศาสตร์สังคม” การศึกษาประวัติศาสตร์เช่นนี้จึงทำให้ทุกคนเกี่ยวโยงตัวเองกับประวัติศาสตร์ได้และมีความรู้สึกว่ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของตน

ด้านสังคม

ด้านสาธารณะ ด้านชุมชนและพื้นที่ ด้านสิ่งแวดล้อม

รายละเอียดผลกระทบ

การนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยและนวัตกรรม ไปสร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเสริมพลังในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น พื้นที่ โดยการสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชนซึ่งในงานวิจัยนี้ เป็นการสร้างแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมประมงพื้นบ้านในพื้นที่ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ที่จะเป็นแหล่งข้อมูลสารสนเทศ แหล่งวิทยากรที่เป็นประสบการณ์หรือภูมิปัญญา รวมไปถึงวัตถุสิ่งของที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคลสถานที่ ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ วิธีการดำรงชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงซึ่งมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของคนในชุมชน ความรู้ที่ได้จากแหล่งเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ครอบครัว และชุมชน

ด้านนโยบาย

รายละเอียดผลกระทบ

การนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การผลักดันเชิงนโยบายในการสนับสนุนการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เพื่อค้นหาทุนวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ในมิติต่าง ๆ ได้

ด้านเศรษฐกิจ

รายละเอียดผลกระทบ

ผลการวิจัยได้ชุดความรู้ที่เป็นทุนวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม การพัฒนาวัตกรรมการสื่อสาร และมีการประเมินประสิทธิผลของการจัดการเพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี

การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่คาดว่าจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างน้อย 3 ประการ คือ (1) การเพิ่มขึ้นของอัตราการเติบโตของมูลค่าเศรษฐกิจฐานราก และมูลค่าสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน (2) การตระหนักถึงการใช้นทุนทางวัฒนธรรมในการพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับทุนวัฒนธรรมของชุมชน

6. ระดับความพร้อมทางเทคโนโลยี (Technology Readiness Level: TRL)

ให้อธิบายเปรียบเทียบระดับ TRL ก่อนเริ่มโครงการและหลังเสร็จสิ้นโครงการอย่างละเอียด

ก่อนเริ่มโครงการ: TRL Level 2: Concept and/or application formulated เป็นการวิเคราะห์เพื่อหาโจทย์วิจัยใหม่และน่าสนใจ เป็นการเริ่มศึกษาวิเคราะห์เบื้องต้นเพื่อยืนยันหลักการของการศึกษาวิจัยเชิงประวัติศาสตร์แบบ Total history เพื่อค้นหาทุนวัฒนธรรม

หลังเสร็จสิ้นโครงการ: TRL Level 3: Concept demonstrated analytically or experimentally เป็นการพิสูจน์หรือตรวจสอบแนวคิดโจทย์วิจัยที่ตั้งไว้ สิ่งที่ได้คือองค์ความรู้และวิธีการนำความรู้ด้านทุนวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อไป

7. ระดับความพร้อมทางสังคม (Societal Readiness Level: SRL)

ให้อธิบายเปรียบเทียบระดับ SRL ก่อนเริ่มโครงการและหลังเสร็จสิ้นโครงการอย่างละเอียด

ก่อนเริ่มโครงการ: SRL 1 – การวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดความพร้อมของความรู้และเทคโนโลยีทางด้านสังคมที่มีในการที่จะนำทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้านมาพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ (identifying problem and identifying societal readiness)

หลังเสร็จสิ้นโครงการ: SRL 3 – การศึกษา วิจัย ทดสอบแนวทางการพัฒนาหรือแก้ปัญหาร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องในการนำทุนวัฒนธรรมมาพัฒนาแหล่งเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (initial testing of proposed solution(s) together with relevant stakeholders)

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา ดวงชื่นและคณะ. (2555). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในบริเวณพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเกาะสีชัง ตำบลท่าเทววงษ์ อำเภอเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี*. วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2542). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จันจิรา ชินอ่อน. (2558). *แนวทางการอนุรักษ์วิถีแห่งภูมิปัญญาประมงพื้นบ้าน “บ้านชายทะเล บางละมุง” จังหวัดชลบุรี*. โครงการศึกษาเฉพาะเรื่อง หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จิราพร ชันเงิน. (2558). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษา ชุมชนตลาดเก่านาเกลือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี*. โครงการศึกษาเฉพาะเรื่อง หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ขวลิท ขาวเขียว และคณะ. (2561). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยภูมิฐานฐานชายฝั่งทะเลโบริภณ เมืองท่าเส้นทางการค้า และความเชื่อมโยงกับการตั้งถิ่นฐานแรกเริ่มในประเทศไทยในบริบทของภูมิอารยธรรมสุวรรณภูมิ*. เสนอต่อสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- ญาณพัฒน์ โภคา. (2562). *การอนุรักษ์วิถีประมงพื้นบ้านชุมชนบ้านอ่าวอุดม อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี*. โครงการศึกษาเฉพาะเรื่องหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. ชลบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ณัฐกานต์ เจริญแสนสวย. (2562). *แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการต่อเรือประมงพื้นบ้าน กรณีศึกษา: อยู่อเรือประมงพื้นบ้าน ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี*. โครงการศึกษาเฉพาะเรื่อง หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขา การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ดรณศักดิ์ ตติยะลาภะและคณะ. (2566). *การพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานราก และลดความเหลื่อมล้ำของชุมชน ตำบลลำไทร อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ด้วยการพลิกฟื้นตลาดเก่าและย่านเมืองเก่า 100 ปี คลอง 12 ทกวา ผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.
- ทัศนีย์ ทานตวงนิช. (2535). *ความเชื่อพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก*. ชลบุรี: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ทัศนีย์ ทานตวงนิช. (2554). *ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี*. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 9(31), 31 - 55.
- เทศบาลตำบลบางละมุง. (2550). *รายงานกิจการเทศบาลตำบลบางละมุงประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2550*. การท่องเที่ยว. ชลบุรี: เทศบาลตำบลบางละมุง.
- ธนรัตน์ รัตนพงษ์ระและคณะ. (2559). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม 4(2), 34-45.
- ธิดา สาระยา. (2554). *ประวัติศาสตร์มหาสมุทรอินเดีย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

- นิคม มีอินทร์. (2557). *ประวัติศาสตร์เกลือหมอนตัว*. ม.ป.ป.
- บุษิตา สังข์แก้ว และตนุสรณ์ กาญจนวงศ์. (2564). *รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือภาครัฐ-ภาคประชาสังคมเพื่อการจัดการชุมชนประมงพื้นบ้านอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนประมงพื้นบ้านอ่าวอุดม อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.
- เบญจา ยอดดำเนิน-แอ๊ดติ๊ก และกาญจนา ตั้งชลทิพย์. (2552). *การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ: การจัดการข้อมูล การตีความ และการหาความหมาย*. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปารวี ลีทอง. (2557). *การจัดการความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงบนเกาะสีชัง*. โครงการศึกษาเฉพาะเรื่อง หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พิมนิชา พรหมมานต์และคณะ. (2562). คนโป๊ะ: ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสืบทอดการทำประมงพื้นบ้านสมุทรสงคราม. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 39(2), 50 - 66.
- ภารดี มหาจันทร์. (2552). *พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชลบุรี*. พิมพ์ครั้งที่ 1. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มยุรี สุวรรณโชติ. (2560). การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำประมงพื้นบ้านชุมชนบ้านอ่าวอุดม จังหวัดชลบุรี. โครงการศึกษาเฉพาะเรื่อง หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- รุ่งรติศ เมืองลือและพะยอม ธรรมบุตร. (2560). แผนยุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนในจังหวัดชลบุรี. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทิร์น*, 11(2), 162 - 181.
- เรณู เหมือนจันทร์เชย. (2557). *ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาภาคใต้พื้นที่ไทยทรงดำในจังหวัดนครปฐม*. ศึกษานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ลลนา ยววุฒโฒ. (2537). *การศึกษาสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชายฝั่งทะเลจังหวัดชลบุรี: พื้นที่ศึกษาชุมชนบางแสน หาดวอน หนองมน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วชิราภรณ์ ทิพย์รักษ์. (2558). *การใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนชายทะเลบางพระอำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี*. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วรานุช สุทธิจันทร์นภา. (2549). *ประมงพื้นบ้านวิถีแห่งภูมิปัญญา*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิรักไทย.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. 2564). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: พัฒนาการโดยย่อ*. สืบค้นเมื่อ 8 ต.ค. 2565 จาก <https://walailaksongsi.com/2021/10/08/theconciseoflocalhistoryinthailand/>
- วิภา สิงห์สมบูรณ์. (2553). *การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชนตำบลบางละมุง อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี*. การศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคง มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2545). *อารยธรรมฝั่งทะเลตะวันออก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- เสกสรร สนวาและคณะ. (2563). การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของคนในชุมชน. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 4(1). 259-276.
- สุกัญญา บุรณะเดชะชัย. (2548). *วิถีชีวิตและกระบวนการทำประมง กรณีศึกษา: หมู่บ้านประมงหาดวอนนภา หมู่ที่ 14 ตำบลแสนสุข อำเภอมือง จังหวัดชลบุรี*. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

- สุกิจ บ่ายคล้อย. (2553). *เรื่องเล่าของชาวนาเกลือ*. ชลบุรี: Get Good Production.
- สุรัชย์ ทูมมานนท์ และชนิดา วัฒนธงชัย (2553, กรกฎาคม 25) ผุด “ตลาดประมงท่าเรือพลีชลบุรี” ส่งเสริม ท่องเที่ยวอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิม. *บ้านเมือง* หน้า 14.
- สุรดา แก้วศรีหา และเอกราช โฆษิตพิมานเวช. (2565). การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชนบนฐานของทุน วัฒนธรรมเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 5(2). 237 - 251.
- สุรพล ฉลาดคิด. (2564). การสำรวจการทำประมงอวนจมปูเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบริเวณหาดวอนนภา อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี. *วารสารวิจัยรำไพพรรณี*, 15(1), 127 - 136.
- สุรียา วีรวงศ์. (2517). *ลักษณะสมัยใหม่ การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนหมู่บ้านกับชุมชนเมืองภายใน จังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- สภาวัฒนธรรมตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี. (2553). *บางพระของเรา*. ชลบุรี: สภาวัฒนธรรม ตำบลบางพระ.
- สรวรยา รสชา. (2562). *วิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจ กรณีศึกษา: หาดวอนนภา ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี*. โครงการศึกษาเฉพาะเรื่อง หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สวัสดี เฉิดฉิมและคณะ. (2557). การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำนครชัยศรี. *Life Sciences and Environment Journal*, 15(2), 125-132.
- ภารตี มหาจันทร์. (2555). *การตั้งถิ่นฐานและพัฒนาการของภาคตะวันออก ยุคปรับปรุงประเทศตามแบบ สมัยใหม่ถึงปัจจุบัน*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2555). *อ่าวอุดมอันอุดม*. กรุงเทพฯ: บริษัทเฟื่องฟูพรินตติ้ง จำกัด. สำนักงานพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (ม.ป.ป.).
- บ้านชายทะเล บางละมุง มนต์เสน่ห์วิถีชุมชนมุขพิเศษใกล้พัทยาแค่อีเอ็ม*. ชลบุรี: สำนักงานพื้นที่พิเศษเมือง พัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง. แผ่นพับ.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี. (2543). *ประเพณีทำบุญก๋อพระทรายน้ำไหล*.
- อริ๊ก สวัสดิ์มงคล. (2531). *ร่มเกล้าชาวชน*. กรุงเทพฯ: พิมพ์เนศ.
- อริ๊ก สวัสดิ์มงคล. (2541). *เรื่องเมืองชล*. ม.ป.ท.
- อำไพ สุลักษณ์านนท์. (2530). *การศึกษาเมืองพระรถ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี จากหลักฐานโบราณวัตถุ สถานและชั้นดินทางโบราณคดี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาโบราณคดี สมัยประวัติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
- อำเภอเมืองชลบุรี (2559). *สถานที่สำคัญในเขตอำเภอเมืองชลบุรี*. มปท.
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In: Richardson, J., Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport, CT: Greenwood.
- Buhalis, D. (2000). *Marketing the competitive destination of the future*. Tourism management, Elsevier.
- Collier&Harraway. (1997). *Principles of Tourism*. Auckland: Longman Paul Ltd.
- Godfrey Kerry; Clarke Jackie. (2000). *The Tourism Development*.
- Throsby, D. (2001) *Economics and Culture*. Cambridge University Press, London.

- <https://bangphrachon.go.th/public/> สืบค้นเมื่อ 8 มิถุนายน 2566)
- <https://mgronline.com/local/detail/9590000012595/> (ผ้าทออ่างศิลา สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2566)
- <https://www.sanook.com/news/1307870/> (ครกอ่างศิลา สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2566)
- <https://www.khaochononline.com/archives/5752> (คลองสุครีพ สืบค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2566)
- <https://z-p3-upload.facebook.com/UnseenThailand/posts/5796036150408749/> (ศาลพญายม, เข้าถึงเมื่อ 24 มิถุนายน 2566)
- <https://www.fun-d.net/locations/wat-bang-phra-worawihan/> (วัดบางพระวรวิหาร เข้าถึงเมื่อ 24 มิถุนายน 2566)
- <http://www.weekendhobby.com/board/boat/shtml/4142.shtml> (อุต่อเรือบางพระ เข้าถึงเมื่อ 25 มิถุนายน 2566)
- <https://th.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-> (พระจุฑาธรราชฐาน เข้าถึงเมื่อ 26 มิถุนายน 2566)
- <https://baanpuck.com/ที่เที่ยว/สะพานอัษฎางค์> (สะพานอัษฎางค์ เข้าถึงเมื่อ 26 มิถุนายน 2566)
- <https://www.salika.co/2018/09/06/unseen-travel-koh-sichang/> (เจ้าพ่อเขาใหญ่ เข้าถึงเมื่อ 26 มิถุนายน 2566)
- <https://thi.worldorgs.com/> (วัดใหม่เนินพะยอม เข้าถึงเมื่อ 27 มิถุนายน 2566)
- <https://www.facebook.com/AoUdomshrine/> (ศาลเจ้าแม่เสียะบ๊อเนี้ย เข้าถึงเมื่อ 27 มิถุนายน 2566)
- <https://www.facebook.com/photo/> (ศาลเจ้าพ่อโกมินทร์ เข้าถึงเมื่อ 27 มิถุนายน 2566)

ภาคผนวก

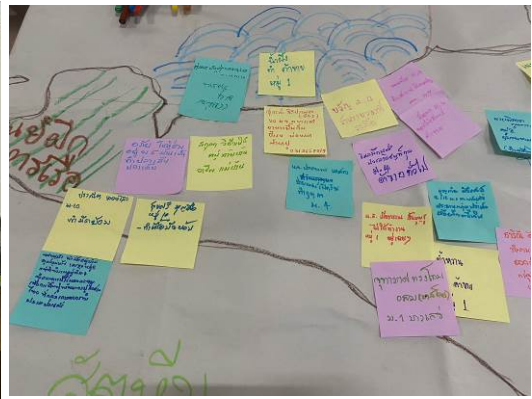
ทุน/ ศักยภาพที่รอการพัฒนา

ทุน/ ศักยภาพวัฒนธรรมชุมชนด้านการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนประมงพื้นบ้าน

การจัดเวทีสนทนากลุ่มเพื่อประเมินศักยภาพทุนวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2566

การลงนามเพื่อศึกษาทุนวัฒนธรรมประมงพื้นบ้าน

